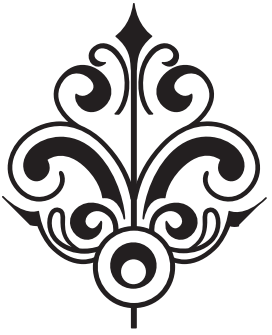
NKWENYE NA ISLAM

NTỤGHARỊ NKỌWA NKE
I'TIQAD-NAMA
Site na
MAWLANA DIYA' AD-DIN KHALID AL-BAGHDADI

Nnukwu Wali, akụ nke ngọzi Allahu ta'lala,
onye ka elu n'akụkụ ọ bụla, nna ukwu nke ihe ọmụmaa na-apụghị iru, ihe nke ziri ezi, eziokwu na okpukpe

Ụdị Tọkii site na:
HÜSEYN HILMI ISIK

NKWENYE NA ISLAM

NTỤGHARỊ NKỌWA NKE
I'TIQAD-NAMA
Site na
MAWLANA DIYA' AD-DIN KHALID AL-BAGHDADI

Nnukwu Wali, akụ nke ngọzi Allahu ta'lala,
onye ka elu n'akụkụ ọ bụla, nna ukwu nke ihe ọmụmaa na-apụghị iru, ihe nke ziri ezi, eziokwu na okpukpe

Ụdị Tọkii site na:
HÜSEYN HILMI ISIK

www.hakikatbooks.com

NDETU 5

RỤBA AMA 7

HUSEYN HILMI ISIK,
'Rahmat-Allahi 'alaih' 12

OKWU MMALITE 13

IMAN NA ISLAM 19

IHE DỊ MKPA NKE ISLAM 22

IHE DỊ MKPA NKE IMAN 29

AKWỤKWỌ OZI ABỤỌ SITERE N'AKA
SHEREF ED-DIN MUNIRI
'rahimah-Allahu ta'ala' 83

ALLAH DỊ MA BỤ OTU.
IHE NIILE E KERE EKE ADỊGHỊ ADỊ NA
HA GA-AKWỤSỊ ỊDỊ ADỊ 92

"SALAFIYYA" 100

NK ỌWA NKỌWA 116

NDETU

Onye dere akwụkwọ **I'tiqad-nama**, Mawlana Diya' ad-din

Khalid al-Baghdadi al-'Uthmani (amụrụ 1192, AH/1778 na Shahrazur nke dị n'ebe ugwu Baghdad, nwụrụ 1242/1826 na Damaskọs, quddisa sirruh), a kpọrọ ya al-'Uthmanị n'ihi na ọ bụ onye sitere n'agbụrụ 'Uthman Dhu'n-nurain, kalif nke atọ 'radiy-Allahu ta'ala' 'anh'. Mgbe ọ na-akụziri nwanne ya nwoke Hadrat Mawlana Mahmọd Sahib, **Hadith al-Jibril,** hadith ash-sherrif nke abụọ na **Al-ahadith al-arba'un** site n'aka nnukwu ọka mmụta an-Nawawị, Hadrat Sahib rịọrọ nwanne ya nwoke nke okenye. ide nkọwa na hadith ahụ. Mawlana Khalid, ka obi dị nwanne ya ụtọ, nabata arịrịọ ahụ ma kọwaa hadîth ash-sherrif n'asụsụ Peshiysan n'akwụkwọ, nye ya aha

I'tikadnama. Ntụgharị asụsụ Tọkish ya, **Herkese Laz'm Olan Iman**, ka a sụgharịrị n'asụsụ bekee (ụdị nke okwukwe na Islam), French

(Foi et Islam) na Jaaman **(Glaube und Islam)** na 1969, na emesịa, gaa n'ọtụtụ asụsụ ndị ọzọ. , dị ka Tamil, Yoruba, Awusa, Malayalam na Danish. Ka Allahu gọzie ndị ntorobịa aka ha dị ọcha site n'ịgụ akwụkwọ a na ịmụta izi ezi itikad (okwukwe) nke ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna na-ebute!

Ihe ndetu onye mbipụta:

Onye ọ bụla chọrọ ibipụta akwụkwọ a n'ụdị mbụ ya ma ọ bụ ịtụgharị ya n'asụsụ ọ bụla, a na-enye anyị ikike tupu oge eruo. Ndị na-eme nke a bara uru A na-anabata ọrụ a bara uru maka ngọzi anyị na-ebu ụzọ na-enye Allahu Ta'ala na aha ha na anyị kasị mma ọchịchọ nke ekele na anyị na-ekele ha nke ukwuu. Agbanyeghị, ikike dabere na ọnọdụ akwụkwọ eji ebi akwụkwọ ga-adị mma yana na nhazi nke ederede na ntọala kwesịrị ekwesị na eme nke ọma na-enweghị mmejọ

Ndetu: Ndị ozi ala ọzọ na-agbasi mbọ ike ịkpọsa iso Ụzọ Kraịst; Ndị Juu na-arụ ọrụ iji gbasaa okwu site na nke ndị nkụzi ndị Juu; Hakikat Kitabevi (Ụlọ ahịa akwụkwọ), na Istanbul, na-agbasi mbọ ike ịkpọsa Islam; na ndị Frimesin na-agbalị ikpochapụ okpukpe. Onye nwere amamihe, ihe ọmụma na akọ na uche ga-aghọta ma mee ihe ziri ezi n'ime nhọrọ ndị a ma nye aka gbasaa nke ahụ maka nzọpụta nke mmadụ niile. Ọ dighị ụzọ ka mma na ihe bara uru ijere mmadụ ozi karịa ime otu ahụ.

"**Subhan-Allahi wa bi-hamdihi subhan-Allahil-'adhim**."

Ekpere a, nke a na-akpọ Kalima-i-tenzih, mgbe e kpere otu narị ugboro n'ụtụtụ na otu ugboro n'uhuruchi, ga-eme ka a gbaghara mmadụ mmehie ya ma chebe mmadụ pụọ na ịmaliteghachi ime mmehie. Ekwukwara ekpere a na narị atọ na asaa (307) na narị atọ na asatọ nke akwụkwọ mpịakọta mbụ nke isiokwu ya bụ Maktubat (nke nnukwu Wali na ọka mmụta Imam Rabbani 'quddisa sirruh' dere), nakwa na nsụgharị nke Tọkish.

Ya Rahman, ya Rahim, ya 'afuwwu ya Kerim.

Ọrụ nke **Hakikat Kitabevi**, (ụlọ ahịa akwụkwọ a gọziri agọzi na Fatih, Istanbul,) bụ ịkụziri okwukwe anyị, Islam, na ime ka obodo anyị a gọziri agọzi bụrụ ihụnanya n'anya ndị ụwa. Ka Allahu ta'ala nwee obi ụtọ na ndị na-enyere anyị aka! Amin.

Ezigbo onye na-agụ akwụkwọ, essalamu 'alaikum wa rahmatullah

Anyị agbaziri ihe odide niile dị n'akwụkwọ a site n'akwụkwọ ndị ọka mmụta Islam dere. Anyị etinyebeghị ihe ọ bụla nke anyị na nbinye ndị a. Anyị arụwo ọrụ a bara uru maka ebumnuche abụọ nke ijere ihe a kpọrọ mmadụ ozi na inweta amara n'aka ndị na-arụ ọrụ maka obi ụtọ ndị mmadụ na ndị na-echekwa ikike mmadụ. Mgbe ị na-agụ akwụkwọ nke ndị ọka mmụta ukwu ndị a na-eme ememe na nlebara anya kwesịrị ekwesị, ị ga-enweta ihe ọmụma bara uru na ihe ọmụma na-adịghị ndụ, insha-Allahu ta'ala. Anyị na-ekesa ekele na ihụnanya anyị. Ka Allahu ta'ala gozie gi ezigbo ahu ike na ogologo ndu! Amin.

Wa sall-Allahu 'ala Sayyidina Muhammadin wa 'ala Al-i-Muhammad wa barik 'ala Sayyidina Muhammadin wa 'ala Al-i-Muhammad. Allahumma Rabbana atina fi-d-dunya hasanatan wa fi-l-akhirat-i-hasanatan wa qina 'adhab-an-nar bi-rahmatika ya-Erham-er-Rahiman! Amin.

RỤBA AMA

Ka anyị jiri Basmala bido akwụkwọ ahụ;
Aha Allah na-enye nchebe kachasị mma.
A pụghị ịlele onyinye ya n'ụzọ ọ bụla;
Ọ na-eme ebere, na-ahụkwa ngbaghara n'anya!

Allah ta'ala na-emere mmadụ niile ebere. Ọ na-eke ihe bara uru ma na-ezigara onye ọ bụla. Ọ na-egosi ụzọ obi ụtọ na-adịghị agwụ agwụ. Ọ na-eduzi onye ọ bụla ọ chọrọ n'etiti ndị hapụrụ ezi ụzọ wee soro ụzọ kufr (ekweghị ekwe) na ịjụ okwukwe n'ihi ịbụ ndị na-eduhie ha site na mmụọ nke onwe ha, ụlọ ọrụ ọjọọ, akwụkwọ ọjọọ, na mgbasa ozi. Ọ na-azọpụta ha site na mbibi ebighị ebi. Ọ dighị enye ndị obi tara mmiri bụ ndị gabiga ókè ngọzi a. Ọ na-ahapụ ha ka ha nọrọ n'ụzọ kufr, nke masịrị ha ma chọọ. N'ụwa nke na-abịa, Ọ ga-agbaghara onye ọ bụla Ọ họọrọ n'ime ndị kwere ekwe ikpe mara nke ga-aga ọkụ mmụọ, Ọ ga-etinyekwa ha na Paradaịs. Naanị ya na-eke ihe ọ bụla dị ndụ, na-eme ka ihe ọ bụla dị ndụ oge ọ bụla ma na-echebe ihe niile pụọ na egwu na egwu. N'ịtụkwasị onwe anyị obi na aha nsọpụrụ nke Allahu ta'ala, ya bụ, na-atụ anya enyemaka n'aka Ya, anyị na-amalite ide akwụkwọ a.

Ka hamd[1] diri Allahu ta'ala. Udo na ngozi diri onye amuma ya Muhammad ''alaihi-s-salam'. Ka ekpere niile dị n'isi dịkwasị Ahl al-Bayt ya na ndị otu ya bụ ndị ezi omume na ndị raara onwe ha (as-Sahabat al-kiram). Edeela ọtụtụ puku akwụkwọ bara uru na ụkpụrụ nke okwukwe Islam na iwu ya na mmachibido iwu ya, ọtụtụ n'ime ha atụgharịwokwa n'asụsụ mba ọzọ ma kesaa ya na mba ọ bụla. N'aka nke ọzọ, ndị na-adịghị mma na ndị na-adịghị ahụ anya nọgidere na-awakpo iwu bara uru, nke bara ụba na nke dị ọkụ nke Islam ma gbalịsie ike ntụpọ ma gbanwee ya na ịghọgbu ndị Islam.

Otu ọ dị, a na-eji ekele na-ahụ na ihe fọrọ nke nta ka ọ bụrụ obodo ọ bụla ndị ọka mmụta Islam ka na-agbalịsi ike ịgbasa na ịgbachitere n'ụzọ dị otu a. N'aka nke ọzọ, a na-ahụ okwu na akụkọ ndị na-adịghị mma, nke a na-ekwu na e si na ya - ma n'ihi nghọtahie nke - Koran al-kerim na hadith ash-sherif nke mmadụ ole na ole na-enweghị. gụọ ma ọ bụ ghọta akwụkwọ nke ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna dere. Ma okwu na akụkọ ndị a egosila na ha adịghị arụ ọrụ megide okwukwe siri ike nke ụmụnna anyị ndị

(1) Otuto na ekele.

Alakụba, ha enwebeghịkwa mmetụta ọ bụla, ma e wezụga na-egosi amaghị ndị nnọchianya ha.

Onye na-azọrọ na ya bụ onye Alakụba na onye a hụrụ ka ọ na-eme namaz na jama'a ga-abụrịrị onye Alakụba. Ọ bụrụ na, n'ikpeazụ, n'okwu ya, ide ma ọ bụ omume ya, a na-ahụ ihe na-ekwekọghị na ihe ọmụma nke iman dị ka ndị ọka mmụta nke **Ahl as-Sunna** na-ezipụta, a ga-agwa ya na ọ bụ ekweghị ekwe ma ọ bụ ozizi nduhie. A ga-agwa ya ka ọ kwụsị ya chegharịa. Ọ bụrụ na o jiri uche ya dị mkpụmkpụ na ezi echiche ya zaa na ọ gaghị eme, a ga-aghọta na ọ bụ onye jụrụ okwukwe ma ọ bụ onye na-ekweghị ekwe. Ọ bụrụgodị na ọ na-aga n'ihu na-eme namaz ise kwa ụbọchị, na-eje ije alajị ma na-eme ụdị ofufe na ezi omume ọ bụla, ọ gaghị agbanarị ọdachi a ma ọ bụrụ na ọ kwụsịghị ime ihe ma ọ bụ ihe na-akpata kufr na ime tawba.(2) [2]. Ọ gaghị abụ onye Alakụba. Site n'ịmụta nke ọma ihe ndị na-ebute ekweghị ekwe, onye Alakụba ọ bụla kwesịrị ichebe onwe ya ka ọ ghara ịbụ onye na-ekweghị ekwe ma mara ndị na-ekweghị ekwe na ndị ụgha ahụ na-eme ka a ga-asị na ha bụ ndị Alakụba, karịsịa ndị nledo Britain, ma zere mmerụ ha.

Rasulullah 'Sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' kwuru na hadith-i-sherif na ezighi ezi, a ga-ewepụta nkọwa ụgha na Koran al-kerim na ọtụtụ hadith-i-sherif, ya mere iri asaa na abụọ jụrụ okwukwe. otu ga-apụta. A kọwara hadîth-i-sherif a n'akwụkwọ akpọrọ **al-Beriqa** na **al-Hadiqa**, nke na-ekwu maka ikike nke (akwụkwọ abụọ a na-eme ememe nke hadith-i-sherif akpọrọ) **Bukhari** na **Alakụba**. Anyị ekwesịghị ikwere akwụkwọ na nkuzi nke ndị ikom nke otu ndị a na-apụta n'okpuru aha ndị dị ka 'nnukwu ọka mmụta nke Islam' ma ọ bụ 'profesọ nke okpukpe', na anyị kwesịrị ịkpachara anya ka ị ghara ịdaba n'ọnya nke ndị ohi nke okwukwe na nkwenye. E wezụga ndị Alakụba na-agụghị akwụkwọ, ndị Kọmunist na ndị nweere onwe ha na ndị ozi ala ọzọ nke Ndị Kraịst, n'otu aka ahụ.

N'aka nke ọzọ, ndị Wahhabi site na iri ngo n'aka nke ndị na-akpa nkata Britain na ndị Sionist ndị Juu na-akwụ ụgwọ na-agbalịsi ike iduhie ụmụaka Alakụba site na ụzọ ndị ọhụrụ. Ha na-eme ike ha niile iji kpochapụ Islam na okwukwe site na akụkọ ihe mere eme, ihe nkiri, ihe nkiri, ihe nkiri redio na televishọn, (na ebe nrụọrụ weebụ.) Ha na-emefu nde mmadụ maka nke

(2) Ime tawba (maka mmehie gị) pụtara ime ebere maka ime mmehie, ịrịọ Allah mgbaghara, site n'ịsị, dịka ọmụmaatụ, ekpere na-esonụ: "Astaghfirullah al-'adim al-ledhi, la ilaha illa Anta Huwal hayy-al-qayyum wa atubu ilaih," na ikwe Ya nkwa na ị gaghị eme mmehie ọzọ.

a. Ndị ọka mmụta Islam 'rahimahumullah' enyela ha aziza dị mkpa ma gosi okpukpe nke Allahu ta'ala na ụzọ obi ụtọ na nzọpụta.

N'ime ha, anyị ahọrọla akwụkwọ **I'tiqad-nama**, nke Mawlana Diya' ad-din Khalid al-Baghdadi al- 'Uthmni 'quddisa sirruh' dere, onye bụ ọka mmụta a ma ama nke Islam. Onye nwụrụ anwụ Haji Faizullah Efendi nke Kemah, Erzincan tụgharịrị n'asụsụ Tọkish na mbụ **I'tiqad-nama** nke nwere aha **Fara'id al-fawa'id** wee bipụta ya na Ịjịpt na afọ 1312 AH. A na-eme ka ntụgharị asụsụ dị mfe n'okpuru aha nke **Okwukwe na Islam**. Emechara mbipụta mbụ ya na 1966. E nyere nkọwa nke anyị n'ime braket dị ka sukwe. Anyị na-ekele Allahu ta'ala maka inye ikike ibipụta akwụkwọ a ugboro iri atọ na mbụ n'asụsụ bekee. Ụdị mbụ nke akwụkwọ a, **I'tiqad-nama**, dị n'asụsụ Peshiyan ma dị n'ọba akwụkwọ mahadum Istanbul. (‹bnül Emin Mahmûd Kemal Dept. F. 2639).

Edere na njedebe nke isiokwu banyere 'alụmdi na nwunye onye na-ekweghị ekwe' na **Durr al-mukhtar**: "Ọ bụrụ na nwa agbọghọ Alakụba nwere nikah (nkwekọrịta alụmdi na nwunye dị ka Islam nyere iwu)[3] [1] amaghị Islam mgbe ọ ruru ntozu, nika ya na-aghọ. efu [ọ na-aghọ onye mgbagha]. Agwa nke Allahu ta'ala ga-nchịkwa ya, na ọ ga-ekpeghachi ha na-ekwu," 'M kwere ndị a.' N'ịkọwa nke a, Ibn 'Abidin 'rahimah-ullahu ta'ala' kwuru, sị: "Ọ bụrụ na nwa agbọghọ ahụ dị ntakịrị, ọ nọ n'okwukwe ndị mụrụ ya; ọ bụ onye Alakụba. Mgbe ọ tolitere, ọ dịghịzi esokwa n'okwukwe ndị mụrụ ya. Mgbe ọ ruru ntozu oke, n'ihi na ọ maghị banyere Islam, ọ na-aghọ onye nnupụisi. Ọ gwụla ma ọ mụtara ma kwenye ụkpụrụ isii nke Islam ma kwenye na ọ dị mkpa ibi ndụ kwekọrọ na Islam, ọ gaghị anọgide na-abụ onye Alakụba ọbụna ma ọ bụrụ na ọ na-ekwu Kalimat at-tawhid, ya bụ, sị, 'La ilaha il- Allah Muhammadun Rasulullah.' Ọ ghaghị ikwere n'ụkpụrụ isii ndị e depụtara na 'Amantu bi-llahi...' ma ọ ga-asị, 'Ana m anabata iwu na mmachi nke Allah.' " Nkọwa nke Ibn 'Abidin na-egosi na onye ekweghị ekwe na-aghọ onye Alakụba ozugbo o kwuchara Kalimat at-tawhid wee kwenye ihe ọ pụtara. Ma, dị ka onye Alakụba ọzọ mgbe o nwere ohere ọ ga-eburịrị okwu ndị a n'isi wee mụta kpọmkwem ihe ha pụtara: "**Amantu bi'llahi wa Mala'ikatihi wa Kutubihi wa Rusulihi wal-yawm-il-akhiri wa bil-qadari khairihi wa sharrihi minallahi ta' ala walba'thu ba'd-al-mawt haqqun ash-hadu an la ilaha illallah wa**

(3) Biko lee isi nke iri na abụọ na nkeji nke ise n'ime akwụkwọ aha ya bụ Obi Ụtọ Na-adighị Agwụ Agwụ.

ash-hadu anna Muhammadan ‘abduhu wa Rasuluhu.” Ọzọkwa, ọ bụrụ na nwa nwoke Alakụba amụtaghị ụkpụrụ isii ndị a ma kwuo na ya kwere ha, ọ na-aghọ onye nnupụisi mgbe ọ ruru afọ nke ezi uche na ntozu. Mgbe (ịmụ na ikwere ndị a isii ụkpụrụ nke nkwenkwe na si otu) nweta okwukwe, ọ ozugbo na-aghọ farz maka ya ijụ ma na-amụta **ozizi Islam**, ya bụ (iwu nke Islam, nke a na-akpọ) **farz**es, na (ya mmachibido iwu, nke a na-akpọ) **haram**, ka esi asacha asacha, ghusl, ka esi eme namaz, na otu esi ekpuchi akụkụ awrat ya. Ọ bụrụ na ọ jụọ mmadụ (banyere nkuzi ndị a), ọ na-aghọ farz (iwu Islam) ka onye ahụ kuziere ya na / ma ọ bụ nyere ya aka ịchọta ezigbo akwụkwọ Islam Ọ bụrụ na ọ nweghị ike ịhụ onye ọ bụla ma ọ bụ ezigbo akwụkwọ ọ bụla, ọ ga-abụ ihe na-eme ka ọ chọọ otu. (Otu ọrụ ahụ dịkwa maka nwa agbọghọ Alakụba.) Ọ na-aghọ onye na-ekweghị ekwe ma ọ bụrụ na ọ chọghị otu. Ọ ga-abụrụ ya udh ka ọ ghara ịma ọrụ ndị a ruo mgbe ọ chọtara otu, (ya bụ, ruo mgbe ọ chọtara mmadụ ma ọ bụ ezigbo akwụkwọ islam iji kuziere ya ọrụ ndị a) (An’udhr bụ ihe, dịka ihe ngọpụ). nke na-eme ka onye Alakụba ghara irube isi n’iwu Islam.) Onye Alakụba nke na-emeghị omume farz n’oge edepụtara ya na/ma ọ bụ mee ihe ọjọọ, a ga-ata ya ahụhụ na ọkụ mmụọ. Ọrụ a, **Nkwenye na Islam**, nwere ozi zuru ezu na ụkpụrụ isii ndị a. Onye Alakụba ọ bụla kwesịrị ịgụ akwụkwọ a nke ọma ma mee ike ya niile ka ụmụ ya na ndị niile maara ya gụọ ya. A kọwara akụkụ nke awrat n’ime nkeji nke anọ n’ime akwụkwọ aha ya bụ **Obi Ụtọ Na-adịghị Agwụ Agwụ.**

N’edemede a, e nyere nkọwa ayat-i kerimas dị ka maal, nke pụtara ‘dị ka ndị ọka mmụta tafsir si kọọ’; n’ihi na, ihe ayat-i kerimas pụtara nanị site Rasulullah ‘sall-Allahu ‘alaihi wa sallam’, onye, n’aka ya kụziiri ihe ndị a pụtara nye Sahaba ya. Ndị ọka mmụta nke Tafsir (sayensị nke nkọwa nke Koran al-kerim) dị iche iche ndị a hadiths si ụgha e kere site na munafiq, na zindiqs ndị iri ngo site n’aka ndị British kpara nkata na ndị na-azụghị nke ọma dị ka ndị ikom nke okpukpe na-enweghị ụfọdụ Madhhab na, banyere ndị hadith- i-sherif ha enweghị ike ịchọta, ha onwe ha nyere ayat ndị ahụ nkọwa site n’ịgbaso (iwu na ụkpụrụ nke) sayensị nke Tafsir. Ihe ndị na-amụghị na-aghọta

Sayensị Islam, ndị na-asụ Arabik ma ha amaghị Tafsir, anaghị akpọ tafsir (nkọwa) nke Koran. Ọ bụ ya mere a hadith-i-sherif na-ekwu, sị: **‘Onye na-enye pụtara na Koran al-kerim dị ka nghọta ya onwe ya na-**

aghọ onye na-ekweghị ekwe.' Edekwanyere nkọwa nkọwa nke Arabik na okwu Bekee ndị ọzọ na-abụghị nke Bekee.

Ka Allahu ta'ala mee ka anyị niile nọrọ n'ụzọ ziri ezi nke ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna gosipụtara! Ka ọ chebe anyị ka anyị ghara ikwere na ụgha ụgha, aghụghọ, aghụghọ nke ndị iro Islam na nke ndị la-madhhabibi na-eji aha ndị dị ka 'nnukwu ọka mmụta Islam'!

A na-ebipụta akwụkwọ niile e bipụtara n'asụsụ dị iche iche gbasaa n'ụwa niile site na ịntanetị.

IHE Ị GA-ECHEBARA ECHICHE: Ndị ozi ala ọzọ Ndị Kraịst na-agbalịsi ike ịkpọsa Iso Ụzọ Kraịst, ndị Juu na-agbalị ịgbasa Talmud, Hakikat Kitabevi na-eme ike ya niile iji kwusaa Islam, ndị Freemason na-agbalịkwa ibibi okpukpe dị iche iche. Onye maara ihe, onye gụrụ akwụkwọ na onye nwere ezi uche ga-eji echiche ya wee họrọ nke ziri ezi. Site n'ịkwasa mkpọsa nke onye ziri ezi, ha ga-eje ozi dị ka ụzọ ihe a kpọrọ mmadụ ga-esi nweta obi ụtọ n'ụwa a na n'ụwa nke n'abia.

Ndị Alakụba nke ụwa ugbu a ekewala ụzọ atọ bụ isi. Ndị otu nke mbụ bụ ezi ndị Alakụba na-eso ụzọ ndị Sahaba. A na-akpọ ha **Ahl as-Sunnat**, **ndị Alakụba Sunni**, ma ọ bụ **Firqa-i-najiyya**, nke pụtara otu ndị zọpụtara onwe ha na ọkụ mmụọ. Igwe nke abụọ bụ ndị iro nke ndị Sahaba. A na-akpọ ha ndị **Shi'is** (Ndị Shiite) ma ọ bụ Firqa-i-dalla, ya bụ otu ndị na-akpaghasị. Ìgwe nke atọ na-akpagbu ma ndị Sunni na ndị Shiite. A na-akpọ ha **Wahabis** ma ọ bụ **Nejdis** (ma ọ bụ Najdis), site na Najd, ebe amụrụ ha na Arebiya. A na-akpọkwa ha Firqa-i-mel'una, (ya bụ, otu a bụrụ ọnụ.) N'ihi na, e dere ya n'akwụkwọ anyị aha ya bụ **Obi Ụtọ Na-adịghị Agwụ Agwụ** na **Ebilie Elu** na **Ụwa Nke N'abia**, na ndị nọ n'igwe ahụ na-akpọ ndị Alakụba 'ndị na-ekweghị ekwe'. Onye-amụma anyị gọziri agọzi wee bụrụ ndị na-akpọ ndị Alakụba otu a ọnụ. Ọnọdụ atọ a nke mba ndị Alakụba bụ ihe si na atụmatụ ndị Juu na ndị Briten pụta.

Onye Alakụba ọ bụla kwesịrị ịsị, "**La ilaha il-l-Allah**," maka tezkiya nke nafs ya, ya bụ, sachapụ onwe ya n'amaghị ama na ime mmehie, nke dị na ọdịdị ya, na-ekpeghachikwa ekpere mgbe niile, "**Astaghfirullah**," maka. tasfiya nke obi ya ya bu izoputa onwe ya site na ekweghiekwe na mmehie, nke kpachiworo obi ya n'ihi mmebi nke onwe ya n'ime onwe ya, n'ime ekwensu, na nzuko ọjọ, na n'igugu ihe ọjọọ.

Ekpere nke ndị na-erubere Islam isi ma mee tawba maka mmehie ha ga-anabata (Allahu ta'ala). Ọ bụrụ na mmadụ anaghị eme ya namaze kwa ụbọchị (ise), na-ele na-ele ụmụ nwanyị anya na-adighị ekpuchi onwe ha nke ọma na-elekwa akụkụ awrat ndị ọzọ ekpughere, na-eri ihe na-aṅụ ihe na-ezighị ezi iji rie na ịṅụ ihe ọṅụṅụ, a ghaghị ikwubi na ọ bụghị ya. rube isi na Islam. Agaghị anabata ekpere ya.

Miladi	Hijri Shamsi	Hijri Kamari
2001	1379	1421

HUSEYN HILMI ISIK, 'Rahmat-Allahi 'alaih'

Huseyn Hilmi IsIk, 'Rahmat-Allahi 'alaih', onye nkwusa nke mbipụta Hakikat Kitabevi, a mụrụ na Eyyub Sultan, Istanbul na 1329 (AD 1911). N'ime otu narị akwụkwọ na iri anọ na anọ o bipụtara, iri isii dị n'asụsụ Arabik, iri abụọ na ise dị n'asụsụ Peshiyan, iri na anọ dị n'asụsụ Tọkish, nke fọdụrụ bụ akwụkwọ n'asụsụ French, Jaman, Bekee, Rọshian na asụsụ ndị ọzọ. Huseyn Hilmi IsIk, 'Rahmat-Allahi 'alaih' (nke Sayyid 'Abdulhakim Arwasi na-eduzi, 'Rahmat-Allahi 'alaih', onye ọka mmụta miri emi nke okpukperechi ma zuo oke n'omume Tasawwuf ma nwee ike iduzi ndị na-eso ụzọ n'ụzọ zuru oke; onye nwere ebube na amamihe), bụ onye tozuru oke. nnukwu ọka mmụta Islam nwere ike iduzi obi ụtọ, nwụrụ n'abalị n'etiti October 25, 2001 (8 Sha'ban 1422) na October 26, 2001 (9 Sha'ban 1422). E liri ya na Eyyub Sultan, ebe amuru ya.

OKWU MMALITE

Maka mmalite gọziri agọzi ma mara mma, Mawlana Khalid Baghdadi ‘quddisa sirruh’ malitere akwụkwọ ya site n’ihota mkpụrụedemede nke iri na asaa nke mpịakọta nke atọ nke akwụkwọ **Maktubat** nke al-Imam ar-Rabbani Ahmad al-Faruqi as-Shirhindi [4] ‘rahmatullahi’ ala’. Imam-i Rabbani ‘quddisa sirruh’ na-ekwu dị ka ndị a na leta ahụ]:

M na-amalite akwụkwọ ozi m na Basmala. Otuto na ekele na-enweghị ngwụcha na-adịrị Allahu ta’ala bụ onye nyere anyị ụdị amara niile ma kwanyere anyị ugwu site n’ime ka anyị bụrụ ndị Alakụba ma jiri anyị kpọrọ ihe site n’ime ka anyị bụrụ Umma nke Rasulullah Muhammad ‘sall- Allahu ta’ala’ alaihi wa sallam’, nke bụ ngọzi kasịnụ.

Anyị kwesịrị ịtụgharị uche ma ghọta na naanị Allahu ta’ala na-agọzi onye ọ bụla amara. Naanị ya na-eke ihe niile. Naanị ya bụ Onye na-edebe ihe niile dị ndụ. Agwa dị elu na ezi omume nke mmadụ bụ ngozi na amara Ya niile. Ndụ anyị, echiche anyị, ihe ọmụma, ike, ịnụ ihe na okwu anyị niile sitere na ya. Ọ bụ mgbe niile ka ọ bụ Onye na-ezipụ ngọzi na amara na-enweghị atụ. Ọ bu Onye nānaputa madu na nkpabụ na nkpabụ, Onye nānara kwa ekpere, nēwepu kwa iru-újú na ọnwu. Naanị Ya na-eke ihe oriri na-eme ka ọ rute anyị. Ngọzi ya bara ụba nke ukwuu nke na Ọ dịghị ebipụ ihe oriri nke ndị na-eme mmehie. Mmehie ya nkpuchi dị ukwuu nke na Ọ dịghị eweda ma ọ bụ jidesie ike nlelị ma ọ bụ dọkasị akwa mgbochi eziokwu nke ndị na-adịghị erube isi n’iwu Ya ma ọ bụ wezuga onwe ha n’ihe ndị ọ machibidoro iwu. Ọ na-agbaghara mmehie, na-eme ebere nke na Ọ naghị eme ngwa ngwa n’ata ndị kwesịrị ntaram ahụhụ na ahụhụ (‘adhab). Ọ na-achụsasị ngozi na amara Ya n’isi ma ndị ọ masịrị ya na ndị iro Ya. Ọ dịghị anabata ihe ọ bụla n’aka onye ọ bụla. Na dị ka onye kasị elu, kasị oke ọnụ ahịa nke ebere Ya, Ọ na-egosi anyị ụzọ ziri ezi nke obi ụtọ na nzọpụta. Ọ na-adọ anyị aka na ntị ka anyị ghara ịkpafu ka anyị banye na Paradaịs. Na Ọ na-enye anyị iwu imeghari onwe anyị ka ọ hụrụ n’anya amuma ‘salla Allahu ta’ala’alaihi wa sallam’ ka anyị wee nweta niile enweghi ngwụcha ngọzi, adịghị agwụ agwụ na-apụghị agwụ agwụ ụtọ na Paradaịs, na Ya onwe ya amara na ịhụnanya. Ya mere, ngozi nke Allahu ta’ala doro anya dika anyanwụ. Amara nke sitere n’aka ndị ọzọ, n’ezie, sitere na Ya. Ya onwe ya, ọzọ, bụ Onye na-eme ka ndị ọzọ na-emekọrịta

(4) Imam-i Rabbani nwụrụ na 1034 [1624 A.D.].

ihe ma na-enye ọchịchọ, ike na ume ime ihe ọma. N'ihi nke a, Ọ bụ mgbe niile ka Ọ na-ezipụ ngọzi niile nke na-abịa site n'ebe niile na mmadụ niile. Ịtụ anya ihu ọma n'aka onye ọ bụla ma e wezụga Ya, ọ dị ka ịrịọ onye na-elekọta ya ihe ma ọ bụ ịrịọ ndị ogbenye ebere. Ndị na-amaghị ihe yana ndị gụrụ akwụkwọ, na ndị na-amaghị ihe nakwa ndị nwere ọgụgụ isi na ndị nwere mmasị maara na ihe anyị na-ekwu ebe a bụ eziokwu na ruo n'oke, n'ihi na, ihe niile e kwuru bụ eziokwu doro anya. Ọ dighị mkpa ọbụna ichebara ha echiche.

Onye na-emere amara ka a ga-ekele na nsọpụrụ. Ya mere, ọ bụ ọrụ mmadụ ka nwoke ọ bụla kelee Allahu Ta'ala, onye nyeworo amara ndị a. Ọ bụ ụgwọ, ọrụ amamihe na-enye. Ma ọ dighị mfe imezu ekele a n'ihi Ya, n'ihi na ndị mmadụ, ebe e kere na mbụ site na ihe ọ bụla, adighị ike, ndị ogbenye, ndị na-ezighị ezi na ndị nwere nkwarụ. Ma Allahu ta'ala, Ọ na-adị mgbe ebighị ebi. Ọ dị nnọọ anya na enweghị ntụpọ. Ụdị ịdị elu ọ bụla bụ nke naanị Ya. Ụmụ nwoke enweghị ihe ọ bụla myirịta ma ọ bụ nso Allahu ta'ala. Ndị mmadụ nwere ike, bụ ndị dị ala, na-ekele ndị dị otu ahụ dị elu dị ka Allahu ta'ala n'ụzọ kwesịrị Ya ugwu? Enwere ọtụtụ ihe ndị mmadụ na-ewere dị ka ndị mara mma na ndị bara uru, ma Ọ maara na ha dị njọ ma na-adighị amasị ha. Ihe ndị anyị na-ewere dị ka nkwanye ugwu ma ọ bụ obi ekele nwere ike ịbụ ihe nkịtị na-adighị amasị ma ọlị. N'ihi nke a, ụmụ nwoke, ndị nwere uche na-adighị mma na nlegharị anya dị nkenke, enweghị ike ịghọta ihe ndị na-egosipụta ekele na nsọpụrụ nye Allahu ta'ala. Ọ gwụla ma ụzọ nke ikele na ịkwanyere Allahu Ta'ala gosipụtara ya, omume ndị a na-ewere ito nwere ike bụrụ nkwutọ.

Ya mere, ekele a ga-egosi na ụmụ mmadụ ọrụ ga-mere kwupụta Allahu ta'ala na obi, ire na ahụ na-akọwara site Allahu ta'ala na gwa ya ọ hụrụ n'anya amuma 'salla- Allahu ta'ala'alaihi wa sallam'! Ọrụ mmadụ nke Allahu ta'ala gosipụtara ma nye iwu ka a na-akpọ **Islam**. Otu na-ekele Ya site n'ịgbaso otu onye-amụma Ya kuziri. Allahu ta'ala anaghị anabata ma ọ bụ amasị ekele ọ bụla, ofufe ọ bụla na-ekwekọghị na ma ọ bụ n'èzí otu a, n'ihi na e nwere ọtụtụ ihe ndị mmadụ na-ewere mara mma ma nke Islam na-anabataghị ma na-ele dị ka ihe jọrọ njọ.

N'ihi ya, na-ekele Allahu ta'ala , ndị nwere ihe mere kwesịrị imeghari onwe ha na Hadrat Muhammad ''alaihis-salam'. A na-akpọ ụzọ ya **Islam**. Onye na-eso Muhammad ''alaihis-salam' ka a na-akpọ onye **Alakụba**.

Ekele Allahu ta'ala, ya bụ, ịgbaso Muhammad ''alaihis-salam', a na-akpọ '**ibada** (ofufe). Ozizi Islam nwere akụkụ abụọ: okpukperechi na sayensị.

1) Nkuzi nke aghaghi iji obi kwere na nke akpọrọ

Usul-i-din ma ọ bụ nkuzi nke **iman**. Na nkenke, **iman** pụtara ikwere ụkpụrụ isii nke Muhammad 'alaihis-salam' kuziri na ịnakwere Islam na izere ikwu na iji akara ekweghị ekwe. **Onye Alakụba** ọ bụla ga-amụta ihe ịrịba ama nke ekweghị ekwe (kufr) ma zere iji ha. A na-akpọ onye nwere okwukwe onye Alakụba.

2) Nkuzi nke ofufe nke a ga-eji anụ ahụ na obi na-eme ihe na nke a na-aghaghị iji anụ ahụ na obi eze zere. A na-akpọ nkuzi a ga-eme ya **farz**, nke a ga-ezere ka a na-akpọkwa **haram**. A na-akpọ nkuzi ndị a **Furu-i-din** ma ọ bụ **Ahkam-i-islamiyya** ma ọ bụ **nkuzi Islam**.

[Ikwu **Kalima-i-tawhid**, na ikwere na eziokwu ọ na-ebuga dị mkpa ka onye ọ bụla mee. Kalima-i-tawhid bụ: "**La ilaha il-l-Allah Muhammadun Rasulullah**," na ọ pụtara: "Allah dị ma bụ Otu. Muhammad 'alaihis-salam' bụ onye amụma Ya. Ikwere eziokwu a pụtara "inwe okwukwe," na "ịghọ onye Alakụba." A na-akpọ onye nwere okwukwe '**Mu'min** (Believer)' na **'onye Alakụba'**. Iman ga na-aga n'ihu. Ya mere, ọ dị mkpa iji zere ime ihe ndị na-akpata ekweghị ekwe na iji ihe ndị na-egosi ekweghị ekwe (kufr).

Koran al-kerim bụ Okwu Allah. Allahu ta'ala zigara Muhammad 'alaihis-salam' Okwu ya dị ka ozi site na mmụọ ozi aha ya bụ Jebrail (Gabriel) ''alaihis-salam'. Okwu ejiri na Koran al-kerim dị n'asụsụ Arabik. Mana ha edobere n'akụkụ n'akụkụ site na Allahu ta'ala. Okwu ndị dị na Koran al-kerim gbadara na ayat, ntụgharị akwụkwọ ozi na okwu ndị a haziri n'akụkụ site n'akụkụ site na Allahu ta'ala. Ihe odide ndị a na okwu ndị a na-ebu na-ebufe Kalam-i-ilahi (Okwu nke Allahu ta'ala). Akwụkwọ ozi na okwu ndị a (na mkpokọta,) ka a na-akpọ **Koran al-kerim**. Ihe pụtara na-ebu Kalam-i-ilahi bụ Koran al-kerim kwa. Akụkụ a nke Koran al-kerim, ya bụ Kalam-i-ilahi, abụghị ihe e kere eke. Ọ bụ ebighi ebi na ebighi ebi, dị ka agwa ndị ọzọ nke Allahu ta'ala. Kwa afọ Jebrail ''alaihis-salam' ga-eleta onye ozi nke Allah, na-agụ (ayats nke) na Koran al-kerim nke e kpugheworo, n'otu usoro ahụ dị ka e dekọrọ na Lawh-i-mahfudh,(5) ma Onye-amụma anyị gọziri agọzi ga-ekwughachi mgbe Onye-isi-nsọ gasịrị. Mgbe ihe kacha mma n'ime mmadụ nọ na-achọ ịsọpụrụ ọdịnihu site na

(5) Biko lee isi nke iri atọ na isii n'ime akwụkwọ aha ya bụ **Obi Ụtọ Na-adịghị Agwụ Agwụ**.

ịdị adị Ya gọziri agọzi, mmụọ ozi kasị baa uru letara ya ugboro abụọ, na-ekwughachi Koran al-kerim dum. Onye amụma anyị a gọziri agọzi na ọtụtụ ndị Sahaba ebuworị Koran al-kerim niile. N'afọ mgbe Onye Ọkacha Mmasị nke Allahu ta'ala kwanyere ndụ ebighị ebi ya gọziri agọzi, Abu Bakr as-Siddiq, ndị mbụ Khalifa nke onye ozi nke Allah, kpọkọtara ndị Sahabis bụ ndị mụtara Koran site n'obi na-ama e dere akụkụ, haziri kọmitii ngwa ngwa, ma si otu ahụ mezuo ihe odide nke Koran dum. N'ihi ya, akwụkwọ nke eluigwe nke a na-akpọ **Mushaf**, ya bụ, akwụkwọ Koran al-kerim edere (ma ọ bụ nke e biri ebi). Ndị Sahabi puku iri atọ na atọ gbakọtara wee ruo nkwekọrịta na akwụkwọ ozi ọ bụla nke Mushaf dị adị nọ n'ebe kwesịrị ekwesị na ebe mbụ ya.

A na-akpọ okwu Muhammad ''alaihis-salam' **haddi-i-sherif**. Hadith-i-sherif nke pụtara mmụọ nsọ sitere na Allahu ta'ala ọ bụ ezie na Muhammad 'alaihis-salam' kwuru ha **haddi-i-qudsis**. Enwere ọtụtụ akwụkwọ nke hadith-i-sherif. **Bukhari** na **Alakụba** bụ ndị a kacha mara amara. N'ime iwu nke Allahu ta'ala, nkuzi na iwu nkwenye ka a na-akpọ **iman**, ndị a ga-emeriri ka a na-akpọ farz, na ihe mgbochi na-akpọ haram. Farz na **haram**, dị na mkpokọta, ka a na-akpọ **Ahkam-i-Islamiyya**. Onye na-agọnahụ ọbụna otu n'ime nkuzi Islam ka a na-akpọ **kafir** (onye na-ekweghị ekwe).

Ihe nke abụọ dị mkpa ka mmadụ mee bụ ime ka obi ya dị ọcha. Mgbe a na-ekwu, "obi," a ga-aghọta ihe abụọ. Ihe fọrọ nke nta ka ọ bụrụ mmadụ niile na-akpọ akụkụ anụ ahụ dị n'ime obi anyị 'obi'. Obi n'echiche a dịkwa na anụmanụ. Obi nke abụọ bụ obi a na-adịghị ahụ anya na-ebi n'ime obi (ihe). A na-akpọkwa obi nke abụọ a 'obi'. Ọ bụ obi a ka e dere n'akwụkwọ okpukpe. Ọ bụ obi a na-anabata nkuzi Islam. Ọ bụ obi a, ọzọ, nke kwere ma ọ bụ gọnarị. Obi nke kwere dị ọcha. Obi na-agọnahụ ruru unyi. Ọ nwụọla. Ọ bụ ọrụ mbụ anyị ime ka obi dị ọcha site n'ịgbasi mbọ ike. Ofufe, ọkachasị ime namaz na ikpe (ekpere pụrụ iche a na-akpọ) istighfar, na-asachapụ obi. Ime haram na-emebi obi. Onye-amụma anyị gọziri agọzi kwuru: "**Kwuonụ istighfar nke ukwuu! Ọ bụrụ na onye Alakụba na-ekpe ekpere a na-akpọ istighfar, Allahu ta'ala na-echebe ha pụọ na ọrịa na ọdachi niile. Ọ na-esi n'ebe ha na-atụghị anya ya na-ezipụ ha rizq** (nri, ihe oriri). Istighfar pụtara ịsị**, "Astaghfirullah**." Ịnakwere ekpere dabere na onye na-arịọ arịrịọ bụ onye Alakụba, na-eme tawba maka mmehie ndị e mere, na-ekpekwa ekpere ahụ nke ọma maka ihe ọ pụtara na nkwenye.

Ekpere kwuru na obi gbara ọchịchịrị agaghị anabata (Allahu ta'ala). Obi onye na-ekpe ekpere ugboro atọ ma na-eme namaz ugboro ise kwa ụbọchị ga-amalite ikwu. Ekpere naanị ọnụ na-enweghị obi agaghịkwa aba uru.

Nkuzi okpukperechi nke okpukperechi Islam kwuru bu nkuzi nke edere n'akwukwo nke ndị okachamara **Ahl as-sunnat**. Enwere ayat-i-kerima na hadith-i-sherif nwere nkọwa doro anya na nke mepere emepe, nke a na-akpọkwa **nass**, n'ime nkuzi nkwenye na islam nke ndị ọka mmụta Ahl as-sunnat na-ebufe. Onye na-agọnarị ọbụna otu n'ime ha na-aghọ **kafi**r (onye na-ekweghị ekwe). A ga-akpọ ya **munafiq** ma ọ bụrụ na o zochie ekweghị ekwe ya. A ga-akpọkwa ya **zindiq** ma ọ bụrụ na o zochie ekweghị ekwe ya ma mee onwe ya ka ọ bụ onye Alakụba, si otu ahụ na-agbalị iduhie ndị Alakụba. Agbanyeghị, nkwenye na-ezighi ezi nke sitere na nkọwa ụgha nke nass nwere ihe na-edoghị anya agaghị eme ka mmadụ bụrụ onye kafir. Mana isi n'ezi ụzọ nke Ahl as-sunnat ga-eduga onye ahụ na ọkụ mmụọ. N'ihi nkwenye ya na imi nass nwere nkọwa ghe oghe, onye ahụ agaghị anọ na nhụjuanya ebighi ebi; a ga-anapụta ya na ọkụ mmụọ ma a ga-ebuba ya na Paradaịs. A na-akpọ ụdị ndị a ndị **bid'at** ma ọ bụ otu **dalalat**. Enwere otu iri asaa na abụọ nke dalalat. Ọ dịghị nke ọ bụla n'ime omume ofufe ma ọ bụ amara ma ọ bụ ọrụ ndị a na-eme mmadụ ma ọ bụ ndị na-ekweghị ekwe ma ọ bụ ndị na-enupụ isi ka a ga-anabata (site na Allahu ta'ala); ọrụ ebere ha agaghị abara ha uru n'ụwa. Ndị Alakụba nwere nkwenye ziri ezi ka a na-akpọ **Ahl as-sunnat wa-l-jami'at** ma ọ bụ ndị **Alakụba Sunni**. Ndị Alakụba Sunni ekewaala ụzọ anọ (nke ziri ezi) n'ime omume ofufe ha. Ha na-ele ibe ha anya dị ka ndị Alakụba nke (otu nkwenye dị mkpa a na-akpọ) Ahl as-sunnat na ịhụrịta ibe ha n'anya.(6) Onye na-anọghị na nke ọ bụla n'ime otu anọ a (Madhhab) abụghị onye Alakụba Sunni. Na onye na-abụghị onye Alakụba Sunni bụ onye kafir ma ọ bụ onye ji bid'at dere n'akwụkwọ ozi Hadrat Imam Rabbani dere, karịsịa na narị abụọ na iri asatọ na isii nke akwụkwọ mpịakọta mbụ (nke nnukwu ọrụ ya, **Maktubat**), nakwa na nkọwa **Tahtawi** nye akwụkwọ aha ya bụ Durr-ul-mukhtar, n'isiakwụkwọ ya akpọrọ **Zebayikh**, na n'ime **al-Besair li-munkir-it-tawassul-i-bi-ahl-il-maqabir**, na akwụkwọ na proof-ederede. Akwụkwọ abụọ a dị na Arabik. Edere nke ikpeazụ na India ma bipụta ya na 1395

(6) Otu anọ ndị a bụ (ma ọ bụ Madhhab) bụ: 1– Ndị Madhhab Hanafi; 2– Ndị Madhhab Shafi'i; 3– Ndị Madhhab Maliki; na 4– Ndị Madhhab Hanbali.

[1975 AD]. Hakikat Kitabevi nke dị na Istanbul, Tọki, dehariịrị akwụkwọ ahụ site n'usoro ngbanwe ọtụtụ ugboro na Istanbul.

Ọ bụrụ na onye na-eme ofufe ya dị ka otu n'ime Madhhab anọ ahụ si dị na-eme mmehie, ma ọ bụ ọ bụrụ na o mejọrọ ihe ọ bụla na ofufe ya, Allahu ta'ala ga-agbaghara ya ma ọ bụrụ na o mee tawba. Ọ bụrụ na ọ dighị eme tawba, Allahu ta'ala ga-agbaghara ya ma ọ dighị mgbe ọ ga-etinye ya n'ime ọkụ mmụọ, ma ọ bụrụ na Ọ na-ahọrọ ime otu ahụ. Otu ọ dị, ọ ga-ata ya ahụhụ ma ọ bụrụ na ọ họrọ ime otu ahụ, ma emesịa a ga-ahapụ ya na nhụjuanya. Ndị na-ekwenyeghị ọbụna otu n'ime eziokwu doro anya nke a ghaghị ikwere na Islam, ya bụ, ndị na-anụ ọbụna ndị na-amaghị ihe, bụ ndị a na-akpọ **kafir** (ndị na-ekweghị ekwe) na a ga-ata ha ahụhụ ebighị ebi n'ime ọkụ mmụọ.

Enwere ụdị kafir abụọ: Kafir nwere akwụkwọ nke eluigwe, na nke na-enweghị akwụkwọ nsọ. Ọ bụrụ na onye nwere nne na nna ndị Alakụba agbahapụ Islam, a na-akpọ ya **"murtadd"** (onye gbaghaara, si n'ezi ofufe dapụ). Ibn 'Abidin 'rahimahullahu ta'ala na-ekwu dị ka ndị a ka ọ na-emeso ndị nikah (nkwekọrịta alụmdi na nwunye nke Islam) na-aghọ haram (machibidoro iwu, na-adighị mma) n'ihi shirk ha (okpukpe, ekweghị ekwe). Ndị nọ n'otu n'ime otu iri asaa na abụọ jụrụ okwukwe nke ndị Alakụba, ma ndị jụrụ okwukwe adawo n'ime enweghị okpukpe, Ndị nnupụisi, ndị mulhid, ndị zindiqs, ndị na-efe ọkụ, ndị a na-akpọ [Ndị Brahmin, Ndị Buddha,] Ndị Batini, Ndị Ibahati na Ndị Durzi (Ndị Druze), ndị na-ekpere arụsị. , ndị ọka ihe ọmụma Gris oge ochie na ndị munafiq niile bụ ndị na-ekweghị ekwe na-enweghị akwụkwọ nke eluigwe." Ndị Kọmunist na ndị Freemason bụkwa ndị na-ekweghị ekwe na-enweghị akwụkwọ nke eluigwe. Ndị Kraịst na ndị Juu, bụ ndị kweere n'akwụkwọ ekpughere n'eluigwe, dị ka **Torah** na **Bible**, bụ ndị e mesịrị jikọta ọnụ, bụ ndị na-ekweghị ekwe nwere akwụkwọ. Ọ bụrụ na ndị dị otu ahụ na-asọpụrụ ụfọdụ e kere eke ha na-aghọ **mushrik** (ndị na-efe ọtụtụ chi). A na-akpọ agwa nke Allahu ta'ala **Sifat-i-thubutiyya** na **Sifat-i-thubutiyya bụ agwa nke chi (uluhiyyat)**.

Ọ bụrụ na onye na-ekweghị ekwe, nke nwere akwụkwọ nke eluigwe ma ọ bụ na-enweghị otu, nakweere Islam, ọ ga-agbanarị ịga ọkụ mmụọ. Ọ ga-aghọ onye Alakụba na-enweghị mmehie, dị ọcha. Mana ọ ga-abụ onye Alakụba Sunni. Ighọ onye Alakụba Sunni pụtara ịgụ na ịmụta akwụkwọ nke otu n'ime ndị ọka mmụta (ezigbo ụzọ a na-akpọ) Ahl as-Sunna dere ma mee

ka okwukwe ya, omume na okwu ya kwekọọ n'ihe ọ mụtara n'akwụkwọ ahụ. N'ụwa, a na-aghọta ya site n'okwu na omume doro anya nke mmadụ kwuru ma mee na-enweghị darura (mkpa siri ike ma ọ bụ mmanye) ma ọ bụrụ na ọ bụ onye Alakụba ma ọ bụ na ọ bụghị. Ọ na-aghọ doro anya na ume ikpeazụ mmadụ ma ọ bụrụ na ọ gara ụwa ọzọ na okwukwe.

Ọ bụrụ na onye Alakụba nwere mmehie dị ukwuu emee ha tawba, a ga-agbaghara ya ma ghọzie onye Alakụba na-enweghị mmehie, dịkwa ọcha. A kọwara ya nke ọma n'akwụkwọ 'ilm al-hal, dịka ọmụmaatụ, n'akwụkwọ a kpọrọ **Nkwenye na Islam** (akwụkwọ dị ugbu a) na n'ime nkeji isii nke akwụkwọ nke a na-akpọ **Obi Ụtọ Na-adịghị Agwụ Agwụ**, ihe tawba bụ na otu a ga-esi mee ya.]

IMAN NA ISLAM

N'akwụkwọ a, I'tiqad-nama, a ga-kọwara onye amụma 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' hadith-i-sherif banyere iman na Islam. Enwere m olileanya na, site na ngozi nke hadith-i-sherif a, okwukwe nke ndị Alakụba ga-ezu oke, ma si otu ahụ ha ga-enweta nzọpụta na obi ụtọ. Ma enwere m olileanya ọzọ na ọ ga-eme ka a zọpụta m, Khalid, onye mmehie ya dị ọtụtụ. Ka Allahu ta'ala, onye m nwere nkwenkwe mara mma na ọ dighị na amara ya na ngọzi dị ukwuu, ọ na-enwere ndị ohu ya ọmịiko nke ukwuu, gbaghara nke a dara ogbenye bụ Khalid, onye ngwaahịa bụ obere na obi nke oji, n'ihi na okwu ya na-adighị mma, ma nabata ofufe ya na-adighị mma. Ka o chebe anyị pụọ n'ihe ọjọọ nke ndị aghụghọ, ụgha Setan [na megide ịbụ ndị iro ụgha, ụgha, okwu ụgha na akwụkwọ ndị iro nke Islam duhie anyị] ma mee ka anyị nwee obi ụtọ! Ọ bụ Onye na-eme ebere nke ndị na-eme ebere na Onye na-emesapụ aka nke ndị na-emesapụ aka.

Ndị ọka mmụta Islam na-ekwu na onye ọ bụla **mukallaf** bụ nwoke ma ọ bụ nwanyị Alakụba, onye ruru afọ nke ezi uche na ntozu, ga-ama

ma kwere na as-Sifat adh-Dhatiyya[7] na as-Sifat ath-Thubutiyya[8] nke Allahu t'ala nke ọma. Ọ bụ nke a bụ ihe dị mkpa (fard) maka mmadụ niile. Ịmaghị abụghị ihe ngọpụ; ọ bu mmehie. Khalid ibn Ahmad al-Baghdadi dere akwụkwọ a ka ọ ghara ime ka ndị ọzọ gosipụta ịdị elu na ihe ọmụma ma ọ bụ bụrụ onye a ma ama, kama ịhapụ ihe ncheta, ọrụ n'azụ. Ka Allahu ta'ala nyere Khalid[9] dị umeala n'obi n'ike ya na site na mkpụrụ obi gọziri agọzi nke onye amụma ya! Amin.

Ihe ọ bụla ọzọ karịa Allahu ta'ala ka a na-akpọ **ma-siwa** ma ọ bụ 'alam (ihe e kere eke, eluigwe na ala), nke a na-akpọ "**ọdịdị**" ugbu a. Ihe niile e kere eke adịkwaghị. Allahu ta'ala bu Onye nwere kere ha niile. Ha niile bụ **mumkin** (nke nwere ike ịdị adị n'adighị adị) na **hadith** (nke sitere na ihe ọ bụla pụta); ya bụ, ha nwere ike ịdị adị mgbe ha na-adighị adị, ma ha malitere mgbe ha na-adị adị. Hadith-i-sherif, **'Allahu ta'ala dị adị, ọ dighị ihe ọzọ dị adị**,' na-egosi na nke a bụ eziokwu.

Ihe akaebe nke abụọ na-egosi na eluigwe na ụwa na ihe niile e kere eke bụ hadith bụ eziokwu na ihe ndị e kere eke na-agbanwe ma na-agbanwe n'ime ibe ha mgbe niile; n'ezie, ihe qadim (na-enweghị mmalite) ekwesighị ịgbanwe. Dhat nke Allahu ta'ala (Person, Essence) na agwa bụ qadim na ha anaghị agbanwe agbanwe.[10] Mgbanwe nke ihe ndị e kere eke enweghị ike isi na mgbe ebighị ebi gara aga. Ha kwesịrị inwe mmalite wee malite ịdị adị site na ihe ma ọ bụ ihe dị iche iche, nke ga-abụrịrị na e kere ya site na adighị adị. Ihe akaebe ọzọ maka eziokwu ahụ bụ na eluigwe na ụwa bụ

(7) Allahu ta'ala nwere Agwa isii a na-akpọ **As-Sifat adh-Dhatiyya: al-Wujud**, ịdị adị; **al-Qidam**, ebe enweghị mmalite, na ebighi-ebi n'oge gara aga; **al-Baqa'**, na-enweghị ọgwụgwụ, na ebighị ebi n'ọdịnihu; **al-Wahdaniyya**, enweghị onye mmekọ ma ọ bụ egwuregwu; **al-Mukhalafatu li-l-hawadith**, ebe ọ dị iche na ihe ọ bụla e kere eke n'akụkụ niile; **al-Qiyamu bi nafsihi**, ịdị adị nke onwe ma ọ bụ na-achọghị ihe ọ bụla maka ịdị adị Ya. Ọ dighị ihe e kere eke nwere nke ọ bụla n'ime agwa isii ndị a, ma ọ bụ mmekọrịta ọ bụla na ha. Ha bụ nke Allahu ta'ala naanị. Ụfọdụ ndị ọka mmụta Islam kwuru na al-Mukhalafatu li-l-hawadith na al-Wahdaniyya bụ otu na ọnụ ọgụgụ nke as-Sifat adh-Dhatiyya bụ ise.

(8) Lee peeji nke 6, 19 na 33.

(9) Khalid Baghdadi nwụrụ na Damaskọs na 1247 [1826 AD].

(10) Otu ọ dị, na mbara igwe, ọnọdụ nke ihe na-agbanwe na ihe omume anụ ahụ. Na mmeghachi omume kemịkalụ, ihe kachasị mkpa ma ọ bụ nhazi nke ihe na-agbanwe. Anyị na-ahụ ihe ma ọ bụ ihe na-akwụsị ịdị adị ma gbanwee n'ime ihe ndị ọzọ. Taa, na mgbanwe atọm na mmeghachi omume nuklia, nke achọpụtara n'oge na-adịbeghị anya, ihe ma ọ bụ mmewere, kwa, kwụsịrị ịdị adị wee ghọọ ike.

mumkin, ya bụ, ọ nwere ike ịpụta na ọ dighị adị, bụ na ihe e kere eke, dị ka anyị na-ahụ, bụ hadith; ya bụ, ha si n'ihe ọ bụla pụta. Enwere mmadụ abụọ: **mumkin** na **Wajib**.(11)

A sị na naanị mumkin dị, ma ọ bụ na Wajib al-wujud adighị adị, ọ nweghị ihe ga-adị.(12) N'ihi nke a, mumkin enweghị ike ịdị adị ma ọ bụ gaa n'ihu ịnọ naanị ya. Ọ bụrụ na ụfọdụ ike emetụtaghị ya, ọ ga-anọgide na-adị adị mgbe niile, ọ gaghịkwa adị adị. Ebe ọ bụ na mumkin enweghị ike ịmepụta onwe ya; ọ nweghị ike, n'ezie, ịmepụta mumkin ndị ọzọ, ma. Nke meworo mumkin ga-abu Wajib al-wujud. Ịdị adị nke 'alam na-egosi na onye kere ya n'enweghị ihe ọ bụla dị. Yabụ, Onye Okike Pụrụ Iche nke ihe niile bụ mumkin, ihe e kere eke, bụ naanị Wajib al-wujud na-enweghị Hadith ma ọ bụ mumkin, mana ọ dị adị na qadim (ebighi ebi). 'Wajib al-wujud' pụtara na ịdị adị ya esiteghị n'ihe ọzọ kama site n'onwe ya, ya bụ, ọ na-adị adị mgbe niile, ọ bụghịkwa onye ọzọ kere ya. Ọ bụrụ na nke a abụghị ikpe, mgbe ahụ ọ ga-abụrịrị ihe e kere eke (mumkin na hadith) nke onye ọzọ kere. Na nke a megidere ihe e depụtara n'elu. Na Peshiyan '**Khuda**' (eji dị ka Aha maka Allah) pụtara 'mgbe onwe-adị adị, ebighị ebi.'

Anyị hụrụ na klaasị nke mmadụ nọ n'usoro dị ịtụnanya, sayensị na-achọpụtakwa iwu ọhụrụ nke usoro a kwa afọ. Onye okike nke usoro a ga-abụrịrị **Hayy** (Dị Ndụ), '**Alim** (Onye maara ihe niile), **Qadir** (Onye Pụrụ Ime Ihe Niile), **Murid** (onye na-achọ ihe niile), **Sami**' (onye na-anụ ihe niile), **Basir** (onye na-ahụ ihe niile), **Mutakallim** (Onye na-ekwu okwu niile) na **Khaliq** (Ịmepụta),(13) n'ihi na, ọnwụ, amaghị ihe, enweghị ike ma ọ bụ na-atụfu ya n'okpuru mmanye ndị ọzọ, ntị chiri, kpuru isi na ogbi bụ ntụpọ, ezughị oke. Ọ gaghị ekwe omume na agwa ndị dị otu ahụ nwere

(11) 'Wujud' pụtara 'ịdị adị, ịbụ'. Enwere ụdị ịdị adị atọ. Nke mbụ bụ **Wajib al-wujud**, Ịdị Adị dị Mkpa. Ọ na-adị mgbe niile. Ọ dịtụbeghị mbụ, ọ gaghịkwa akwụsị ịdị adị n'ọdịnihu ebighị ebi. Naanị Allah ta'ala bụ Wajib al-wujud. Nke abụọ bụ **mumtani' al-wujud**, nke enweghị ike ịdị. O kwesighị ịdị adị. Nke a bụ sharik al-Bari' (onye mmekọ na Allahu ta'ala). Chi ọzọ onye mmekọ Allahu ta'ala ma ọ bụ yiri Ya enweghị ike ịdị. Nke atọ bụ **mumkin al-wujud**, nke nwere ike ịdị ma ọ bụ na ọ gaghị adị. Otu ahụ ka ọ dịkwa eluigwe na ala, ihe niile e kere eke na-enweghị ihe ọ bụla. Ihe megidere wujud bụ **'adam** (adighị adị). Ihe niile e kere eke dị n'ime 'adam, ọ dighịkwa adị tupu ha adị.

(12) N'ihi na, ọ bụ mgbanwe, ihe omume, na-abịa na-adị site na adighị adị, na, dị ka anyị maara nke fiziksi, ka mgbanwe na-ewere ọnọdụ na ihe, ihe a ga-eme ihe site na ya. ike mputa, isi iyi nke ga-ebute ụzọ ihe.

(13) Ndị a bụ Sifat at-Thubitiyya nke Allahu ta'ala asatọ.

nkwarụ dị n'ime Onye kere 'alam ma ọ bụ ka'inat (ihe niile) n'usoro dị otu ahụ na onye na-echebe ha pụọ na mbibi. (14)

Ọzọkwa, anyị na-ahụ n'elu agwa nke izu oke nakwa na e kere eke. O kere ha n'ime ihe ndị O kere. Ọ bụrụ na agwa ndị a adịghị adị na ya, olee otu Ọ ga-esi kee ha n'ime ihe ndị O kere, na ihe ndị o kere eke ga-adị elu karịa Ya? Anyị kwesịkwara ịgbakwụnye na Onye Okike nke ụwa ndị a niile nke ihe e kere eke kwesịrị inwe agwa niile nke izu oke na ịdị elu ma ọ dịghị nke ọ bụla n'ime agwa nke erughi eru, n'ihi na, onye nwere nkwarụ enweghị ike ịmepụta ihe. E wezụga nke a ezi uche na-egosi, ayat-i kerimas na hadith-i-sherif na-akọwa n'ụzọ doro anya na Allahu ta'ala nwere Agwa nke izu oke. Ya mere, ọ gaghị ekwe omume inwe obi abụọ. Obi abụọ na-akpata ekweghị ekwe. Agwa ọma asatọ ndị ahụ e kwuru n'elu ka a na-akpọ **as-Sifat at-Thubutiyya**. Allahu ta'ala nwere agwa asatọ niile nke izu oke. Enweghị ntụpọ, ọgbaghara ma ọ bụ mgbanwe n'ime mmadụ, njirimara, njirimara, ma ọ bụ omume ya. **Sifat-adh-Dhatiyya** na **Sifat-adh-Dhatiyya** ka a na-akpọ **Agwa Uluhiyyat** (Chi). Ọ bụrụ na mmadụ ekwenye na ihe e kere eke nwere Agwa Uluhiyyat, onye ahụ na-aghọ onye **mushrik** (onye na-efe ọtụtụ chi).

IHE DỊ MKPA NKE ISLAM

Site n'enyemaka nke na ike nyere site Allahu ta'ala, onye na-edebe 'alam niile ịdị adị na-enye amara na onyinye niile na onye mgbe na-ehi ụra, ugbu a, anyị na-amalite na-akọwa gọzie okwu nke anyị amuma 'salla-Allahu ta' ala 'alaihi wa sallam'.

Onye elu anyị hụrụ n'anya Hadrat 'Umar ibn al-Khattab 'radiy- Allahu ta'ala 'anh', onye bụ dike ndu nke ndị Alakụba, otu n'ime ndị kasị elu nke onye amụma ibe, na ama maka eziokwu ya, kwuru, sị:

(14) Onye ọ bụla, site na atọm ruo na kpakpando, ka ejirila mgbako na iwu mepụta. Ịnọgidesi ike na iwu ndị ama ama nke fiziks, kemistri, mbara igwe na bayoloji na-agbagwoju anya mmadụ. Ọbụna Darwin nwere ikwu na mgbe o chere maka usoro na nri dị ụtọ na nhazi nke anya, ọ dị ya ka ọ ga-agbawa ara. Ikuku bụ ngwakọta nke naitrojin (78%), ọksijin (21%), na ezigbo gas (na-adịghị akwagharị) ọtụtụ gas (1%). Ọ bụ ngwakọta, ọ bụghị ngwakọta. Ọ bụrụ na ikuku ọksijin karịrị pasenti 21, ọ ga-ere ọkụ nguọgụ anyị. Ọ bụrụ na ọ na-erughị pasenti 21, ọ gaghị enwe ike ire nri ndị dị n'ọbara. Ọ gaghị ekwe omume mmadụ na anụmanụ ịdị ndụ. Pasent a, 21, anaghị agbanwe agbanwe, ọ nweghị ebe ọ bụla, ọbụlagodi n'oge mmiri ozuzo. Na nke a, n'aka nke ya, bụ nnukwu ngọzi. Ịrụ anya abụghị ihe ọ bụla ma e jiri ya tụnyere ihe ebube a. Ọ ga-ekwe omume na Onye kere iwu niile, mgbako siri ike na usoro a kuziri dị ka ihe ọmụma sayensị nwere ntụpọ?

"Ọ bụ ụbọchị dị otu ahụ na mmadụ ole na ole n'ime anyị, bụ ndị Sahaba, nọ n'ihu na ije ozi nke Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam'." Ụbọchị ahụ, awa ahụ nwere ngọzi dị ukwuu, nke bara uru otu ụbọchị nke na ọ na-esiri mmadụ ike inwe ohere ibi ndụ ọzọ. N'ụbọchị ahụ, ọ dabara n'oke anyị ka a sọpụrụ ya site n'ịnọ na ọgbakọ onye amụma, nọ ya nso, na ịhụ ihu ya mara mma, nke bụ nri maka mmụọ na obi ụtọ na nkasi obi nye mkpụrụ obi. Iji mesie uru, nkwanye ugwu nke ụbọchị ahụ pụta ihe, Sahabi a gọziri agọzi na-ekwu, sị: "Ọ bụ ụbọchị dị otu ahụ..." Enwere ike inwe oge ọzọ dị ugwu na nke bara uru dị ka nke ọ na-adaba n'aka ịhụ Jebra'il (Jibril, onyeisi ndị mmụọ ozi Gebrel, 'alaihi-salam) n'ọdịdị nke mmadụ, ịnụ olu ya na ịnụ ihe ọmụma ndị mmadụ chọrọ ka ọ mara mma na nke doro anya dị ka o kwere mee site n'ọnụ gọziri agọzi nke Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala. 'alaihi wa sallam'?

"Oge awa ahụ, otu nwoke bịara nso anyị dị ka ọnwa na-apụta. Uwe ya na-achakwa ọcha nke ukwuu, ntutu isi ya dịkwa oji nke ukwuu. A hụghị ya ihe ịrịba ama nke njem, dị ka uzuzu na ọsụsọ. Ọ dighị onye n'ime anyị, ndị Sahaba nke onye amụma 'salla Allahu 'alaihi wa sallam', ghọtara ya; ya bụ, ọ bụghị otu n'ime ndị anyị hụburu ma ọ bụ mara na mbụ. Ọ nọdụrụ ala na ọnụnọ nke Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam'. O wee tinye ikpere ya n'akụkụ ikpere gọziri nke Onye-amụma." Onye a, n'ọdịdị nke ọnụ ọgụgụ mmadụ, bụ mmụọ ozi aha ya bụ Jebra'il. Ọ bụ ezie na ụzọ ịnọdụ ala ya yiri ka ọ na-ekwekọghị n'agwa (**adab**), o gosiri anyị eziokwu dị oke mkpa: n'ịmụta ihe ọmụma okpukpe, ihere enweghị ebe, ma ọ bụ mpako ma ọ bụ nganga adighị aghọ nna ukwu. Hadrat Jebra'il chọrọ igosi Sahaba na onye ọ bụla kwesịrị ịjụ ihe ọ chọrọ ịma banyere Islam n'enweghị ihe ọ bụla site na ndị nkụzi na-enweghị ihere, n'ihi na ekwesighị inwe ihere n'ịmụta Islam ma ọ bụ ihere n'ịrụ ọrụ, nkuzi ma ọ bụ ịmụta ọrụ mmadụ n'ebe Allahu ta'ala nọ.

"Nke ahụ dị mma onye na-etinye aka ya na Rasulullah si 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' gọziri agọzi ikpere. Ọ jụrụ Rasulullah, sị:

'O Onye Ozi nke Allah! Gwa m ihe Islam bụ na otu esi abụ onye Alakụba.

Isi ihe '**Islam**' pụtara bụ 'ịkpọgide isi mmadụ n'okpuru.' Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' kọwara na okwu ahụ bụ 'islam' bụ nchịkọta aha nke Islam ise bụ isi dị mkpa, dị ka ndị a:

1. Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' kwuru na nke mbụ nke ise dị mkpa nke Islam bụ "ikwu na **Kalimat ash-shahada**"; Nke ahụ bụ,

onye kwesịrị ịsị, "**Esh'hadu an la ilaha ilaha il-l-Allah wa esh'hadu anna Muhammadan 'abduhu wa rasuluh.**" N'ikwu ya n'ụzọ ọzọ, onye nwere uche nke ruru afọ iri na ụma na onye nwere ike ikwu okwu aghaghị ikwu okwu, "**N'elu ụwa ma ọ bụ na mbara igwe, ọ dighị onye ma ọ bụghị Allahu ta'ala kwesịrị ife ofufe. The ezigbo ịbụ na-efe ofufe bụ Allahu ta'ala naanị**. Ọ bụ Wajib ul-wujud. Ụdị ịdị elu ọ bụla dị n'ime ya. Ọ dighị ntụpọ dị n'ime ya. Aha ya bụ Allah," na ikwere na nke a kpamkpam na obi ha niile. Nakwa mmadụ kwesịrị ikwu ma kwere, sị: "Onye kachasị mma nke nwere akpụkpọ anụ rose-pink, ihu na-acha ọcha na-acha ọcha, nke na-egbuke egbuke ma mara mma, anya ojii na nku anya; onye nwere a gọziri agọzi obosara egedege ihu, na mara mma agwa na omume; onye onyinyo dighị mgbe dara n'ala, onye bụ adụ-ekwu okwu na a na-akpọ Arab n'ihi na a mụrụ ya na Mekka nke Hashemite agbụrụ, aha ya bụ **Muhammad ibn 'Abdullah, bụ Allahu ta'ala 'ohu mmadụ ('abd) na ozi (Rasul).**" Nne Onye Amụma bụ Hadrat Amina bint, Wahab. A mụrụ ya na Mekka [na chi ọbụbọ n'ụbọchị Mọnde, 20 nke Eprelụ, 571 AD]. Mgbe ọ dị afọ iri anọ, n'afọ a na-akpọ 'Bi afọ'ahu', a gwara ya na ọ bụ onye amụma. Mgbe nke a gasịrị, ọ kpọrọ ndị mmadụ ka ha gaa Islam ruo afọ iri na atọ na Mekka. Mgbe ahụ, ọ kwagara Medina na iwu nke Allahu ta'ala. N'ebe ahụ, ọ na-agbasa Islam n'ebe niile. Afọ iri mgbe Hijrat (Hegira), ọ nwụrụ na Medina n'ụbọchị Mọnde 12, Rabi 'al-Awwal (Julaị, 632). (15)

2. Nke abụọ otu n'ime oke mkpa Islam ise bụ "**ikpe** (ekpere a na-akpọ) **namaz** (ma ọ bụ salat) ugboro ise kwa ụbọchị, na-emezu ya ọnọdụ na-ahụ farz (dị mkpa) **ya mgbe oge maka (onye ọ bụla) ekpere ga-abịa.**" A na-eme ka onye Alakụba ọ bụla rụọ ọrụ namaz ugboro ise kwa ụbọchị, na-arụ ọrụ namaz ọ

(15) Dị ka ọkọ akụkọ ihe mere eme, Onye Amụma banyere n'ọgba na Ugwu Sawr kwupụta mgbede n'ụbọchị Tọọzde, 27 nke Safar, 622 AD, n'oge ya kwagara al-Mekkat al-Mukarrama ka al-Madinat al-Munawwara. Ọ hapụrụ ọgba ahụ n'abalị Mọnde wee banye Quba, otu ụzọ n'ụzọ anọ dị nso na Medina, na Mọnde, 8 nke Rabi'ul-awwal (20th nke Septemba na kalenda Gregorian na 7th nke Septemba na kalenda Julian. Ụbọchị obi ụtọ a ghọrọ mmalite nke kalenda hijri (Hegiral) nke ndị Alakụba - Shemsi (anyanwụ).). Mmalite nke kalenda Hijri Shemsi nke Shi'ites nabatara bụ ọnwa isii tupu nke a. Nke ahụ bụ, na Nawruz ememme nke Mejusi ekweghị ekwe (ndị na-efe ọkụ) na-amalite na Maachị 20. Na Tọọzde, mgbe niile ebe n'ụwa nwere ehihie na abalị nke ha ogologo, ọ nọrọ na Quba na hapụrụ nkeji iri na ise na Friday, abanye Medina n'otu ụbọchị. Mmalite nke ọnwa Muharram n'otu afọ (bụ Juunu nke 16, na Fụraịde) nabatara dị ka mmalite nke kalenda **Hijri Qamari**. Ụbọchị afọ ọhụrụ nke afọ Qamari ahụ (ọnwa) bụ Julaị nke 16, na Fụraịde. Afọ Hijri shemsi dabara na Ụbọchị Afọ Ọhụrụ nke Ndị Ọcha ọ bụla bụ afọ 622 tupu na Ụbọchị Afọ Ọhụrụ nke Ndị Ọcha. Na Afọ Ọhụrụ nke Ndị Ọcha dabara na ihe ọ bụla afọ ọhụrụ Hijri shemsi ụbọchị bụ afọ 621 mgbe e mesịrị karịa na afọ ọhụrụ Hijri shemsi.

bụla n'ime oge e nyere ya, ọ bụghị na mbụ, ma ọ bụ mgbe e mesịrị, na ịmara na ị na-eme ya n'ime oge ọgwụ ya.[1] Ọ bụ oke mmehie ịrụ a namaz tupu mmalite nke ya ọgwụ oge; mmehie a dị oke njọ na-esitekarị n'iji kalenda na-ezighị ezi nke ndị na-amaghị ihe na ndị la-madhhabi kwadebere; Namaz agaghị abụ sahih (ọ dị mma). (La-madhhabi ndị mmadụ bụ ndị na-adịghị agbanwe onwe ha ka onye ọ bụla n'ime anọ Madhhab.) Nduhie nke a na-eme ka ndị Alakụba na-eme mbụ sunnat akụkụ nke n'isi ehihie ekpere na farz akụkụ nke mgbede ekpere n'ime ha (mmehie) oge a na-akpọ kerahat (ma ọ bụ karahat). (A na-akọwa oge kerahat na nkeji nke anọ nke akwụkwọ a na-akpọ **Obi Ụtọ Na-adịghị Agwụ Agwụ**, nakwa n'ime peeji nke mkpuchi dị nro nke akwụkwọ akpọrọ **Miftah-ul-Janna**. Biko leekwa ihe odide ala ala peeji a (16) n'okpuru.) A ghaghị ịrụ Namaz na-aña ntị na fard ya, wajib na sunna, na-enyefe obi na Allahu ta'ala tupu oge ọgwụ ya agwụ. Na Kor'an al-kerim namaz a na-akpọ '**salat**'. Salat pụtara nwoke na-ekpe ekpere, mmụọ ozi na-ekwu istighfar, na Allahu ta'ala si na-enwe ọmịiko na ọmịiko. Na Islam, salat pụtara ime ụfọdụ omume, na-agụghachi ihe ụfọdụ dị ka e gosiri na 'ilm al-hal akwụkwọ. Salat na-amalite site na okwu '**Allahu akbar**,' nke a na-akpọ **'takbir al-iftitah**,' a na-ekwukwa mgbe o bulitere aka ruo ntị ma rụchaa mgbe ọ kụsịrị aka n'okpuru otubo (maka ụmụ nwoke). Ọ na-ejedebe na salam, nke a na-eme site na ịtụgharị isi n'ubu aka nri na aka ekpe na njedebe nke ọnọdụ ikpeazụ nọ ọdụ.

3. Oke mkpa Islam nke atọ bụ "**ịkwụ zakat maka ihe onwunwe mmadụ**." Isi ihe pụtara zakat bụ 'ịdị ọcha, ito, na ighọ ezigbo na ịma mma.' Na Islam, **zakat** pụtara 'maka onye nwere **ihe onwunwe zakat** karịa ka ọ chọrọ na n'otu ego a na-akpọ **nisab** ka ọ kewaa ụfọdụ ego nke ihe onwunwe ya ma nye ya ndị Alakụba aha ya na Koran al-kerim na-enweghị isi na ya.' A na-akwụ ụdị mmadụ asaa Zakat. Enwere ụdị zakat anọ na Madhhab anọ niile: zakat ọla edo na ọla ọcha, zakat nke ngwa ahịa, zakat anụ ugbo [atụrụ, ewu na ehi] na-ata nri n'ubi ihe karịrị ọkara afọ, na zakat nke ihe niile dị mkpa nke enwetara n'ụwa. Ụdị zakat nke anọ a, nke a na-akpọ '**ushr**, na-akwụ ụgwọ ozugbo e gbuchara ihe ubi. A na-akwụ ndị ọzọ atọ ndị ọzọ otu afọ ka ha ruru ego nisab.

4. Oke mkpa Islam nke anọ bụ "**ibu ọnụ kwa ụbọchị nke ọnwa Ramadan**." A na-akpọ ibu ọnụ '**sawm**.' Sawm pụtara ichebe ihe megide

(16) Biko gụọ nkeji nke anọ nke akwụkwọ a na-akpọ Obi Ụtọ Na-adịghị Agwụ Agwụ maka nkọwa zuru ezu banyere namaz. Gụọkwa akwụkwọ a na-akpọ **Miftah-ul-Janna**. Nsụgharị bekee ya dị site na **Hakikat Kitabevi**, Istanbul, Tọkii.

ihe ọzọ. Na Islam, sawm pụtara ichebe onwe ya megide ihe atọ [n'oge ụbọchị] nke ọnwa Ramadan, dị ka ha na-nyere iwu site Allahu ta'ala: iri nri, ịnụ mmanya na mmekọahụ. Ọnwa Ramadan na-amalite mgbe ọ hụrụ ọnwa ọhụrụ na mbara igwe (ọdịda anyanwụ). O nwere ike ọ gaghị amalite n'oge a gbakọrọ na kalenda.

5. Oke mkpa Islam nke ise bụ "**ka onye nwere ike ime hajj** (eme njem) **otu ugboro na ndụ ya**." Maka onye nwere ike nke nwere ego zuru oke iji gaa wee si n'obodo Mekka lọta ma e wezụga ihe onwunwe zuru oke maka ihe oriri nke ezinụlọ ya ọ hapụrụ ruo mgbe ọ ga-alọta, ọ bụ ihe na-eme tawaf na gburugburu Ka'ba na ime ya. na-eme Waqfa na mbara ala Arafat, ma ọ bụrụhaala na ụzọ ahụ ga-adị mma na ahụ ya ga-adịkwa mma, otu ugboro n'oge ndụ ya.

"Mgbe ọ nụrụ aziza ndị a si Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam', onye ahụ kwuru, sị, **'Ya Rasul-Allah! I kwuwo eziokwu.**" " Hadrat 'Umar 'radiy-Allahu 'anh' kwuru na ndị Sahabs ndị nọ ebe ahụ juru anya n'omume nke onye a jụrụ ajụjụ ma kwenye na aziza ya ziri ezi. Otu na-ajụ na a echiche ịmụta ihe onye na-amaghị; ma ịsị, "I kwuwo eziokwu," na-egosi na mmadụ amaworị ya.

Ihe kachasị elu n'ime ihe ise dị mkpa edepụtara n'elu bụ ikwu Kalimat ash-shahada ma kwenye na ihe ọ pụtara. Ihe ọzọ kachasị elu bụ ịrụ ọrụ namaz. Na-esote nke a bụ ime ngwa ngwa ngwa Mgbe ahụ na-abịa hajj. Nke ikpeazụ bụ ịkwụ ụgwọ zakat. Ọ bụ otu olu n'aka na Kalimat ash-shahada bụ onye kachasị elu. Ọtụtụ ndị ọka mmụta Alakụba kwuru otu ihe ahụ anyị kwuru n'elu banyere usoro nke anọ ndị ọzọ. Kalimat ash-shahada bụ onye mbụ ghọrọ fard, na mmalite nke Islam. Namaz ugboro ise kwa ụbọchị ghọrọ fard na Abali Mi'raj na iri na abụọ afọ nke Bi'that, a afọ na ọnwa ụfọdụ tupu Hegira. Ibu ọnụ n'oge Ramadan ghọrọ fard na ọnwa nke Sha'ban, afọ nke abụọ nke Hegira. Ịkwụ ụgwọ zakat ghọrọ fard n'ọnwa Ramadan, n'otu afọ ibu ọnụ ghọrọ fard. Na hajj ghọrọ fard na afọ nke itoolu nke Hegira.[17] Ọ bụrụ na mmadụ agọnahụ, ekwetaghị, ajụ, na-eme

(17) Ozi zuru ezu gbasara namaz, ibu ọnụ, zakat, hajj, na Mi'raj dị na nkeji nke akwụkwọ a na-akpọ **Obi Ụtọ Na-adịghị Agwụ Agwụ**, site na nke abụọ na nke mbụ, na isi nke asaa nke nkeji nke ise ya, na site na isi nke isii nke atọ ya. ntinye, n'otu n'otu. Bi'that pụtara Allahu ta'ala si iziga ya gọziri agọzi onyeisi ndị mmụọ ozi, Hadrat Jebra'il, ka ọ hụrụ n'anya onye amụma na-agwa ya na ọ bụ onye amụma ikpeazụ. Hegira (Hijrat) pụtara njem 'sall-Allahu 'alaihi wa sallam' nke Rasulullah si Mekka gaa Medina.

ihe ọchị nke ma ọ bụ ntupu otu n'ime ndị a ise dị mkpa nke Islam, ọ na-aghọ onye na-ekweghị ekwe, nwere ike Allah chebe anyị! N'otu aka ahụ, ọ na-adighị anabata ihe ọ bụla nke ihe ndị na-otu olu na n'ụzọ doro anya kwupụtara na halal (kwere) ma ọ bụ haram (machibidoro iwu), ma ọ bụ onye na-ekwu halal banyere haram ma ọ bụ haram banyere halal, na-aghọ onye na-ekweghị ekwe. Ọ bụrụ na mmadụ na-agọnahụ ma ọ bụ na-enweghị mmasị n'otu n'ime ozizi Islam a na-apụghị izere ezere, ya bụ, ozizi ndị a na-anụ ma mara ọbụna site na ndị nkịtị bi na mba ndị Alakụba, ọ na-aghọ onye na-ekweghị ekwe.[18] Ọ bụrụ na onye nkịtị amaghị ozizi ndị a na-agbasakarị ma ọ bụ dị oke mkpa ka ọ mara banyere ha, ọ naghị agọnahụ (kufr); Ọ bụ onye mmehie.

Ndị nne ha, ndị nna ha, ndị di na ụmụnne ha ndị kwere ka ha pụọ otu ahụ na ndị chere na ọ dị mma na ndị na-akwado ha ga-ekekọrịta mmehie na ahụhụ ha; ya bụ, ha ga-agbakọta ọnụ n'ọkụ ala mmụọ. Ọ bụrụ na ha emee tawba, a ga-agbaghara ha, a gaghịkwa ere ha ọkụ. Allah ta'ala na-amasị ndị na-eme tawba. N'afọ nke atọ nke Hegira, e nyere ụmụ agbọghọ na ụmụ nwanyị ndị tozuru etozu ka ha ghara igosi onwe ha nye ndị nwoke namahram, ma kpuchie onwe ha. (Biko lee isi nke asatọ nke fatịlaịza nke anọ nke akwụkwọ a na-akpọ Obi Ụtọ Na-adighị Agwụ Agwụ.)

Anyị ekwesighị ikweta ụgha ndị nledo Briten gwara ma kwughachi ndị na-eńomi ha na-anwa ọnwụnwa ma nye aka, bụ ndị na-ekwu na ụmụ nwanyị ejighị kpuchie onwe ha tupu mkpughe ayat nke hijab (ihe mkpuchi ụmụ nwanyị) nakwa na ndị ọka mmụta nke (sayensị Alakụba) a na-akpọ Fiqh chepụtara ihe a na-akpọ iwu ahụ mgbe e mesịrị. Ọ bụrụ na mmadụ asị na ọ bụ onye Alakụba, ọ ghaghị ịma ma ihe ọ ga-eme ma ọ bụ na ọ gaghị adaba na Islam. Ọ bụrụ na ọ maghị, ọ ghaghị ịmụta site n'ijụ onye

(18) Dịka ọmụmaatụ, iri anụ ezi, ịńụ mmanya na-aba n'anya, igba chaa chaa; maka nwanyị ma ọ bụ nwa agbọghọ igosi onwe ya nye ndị ọzọ na-enweghị ihe ọ bụla ga-ekpuchi isi ya, ntutu isi, ogwe aka na ụkwụ ya na; maka mmadụ igosi onwe ya nye ndị ọzọ na-ekpuchighị akụkụ dị n'etiti ikpere na otubo, ihe niile bụ haram. Nke ahụ bụ, Allahu ta'ala amachibidowo omume ndị a. Ndị Madhhab anọ ahụ, nke na-akọwa iwu na mmachibido iwu nke Allahu ta'ala, enweela akụkọ dị iche iche gbasara okeala na-akara njedebe nke akụkụ awrat nke ahụ mmadụ, ya bụ akụkụ nke ahụ mmadụ bụ haram (machibidoro iwu) ka o gosi ndị ọzọ na maka ndị ọzọ ile anya. Ọ bụ fard maka onye Alakụba ọ bụla ikpuchi akụkụ ahụ ahụ dịka Madhhab ọ nwere si kọwaa ya. Ọzọkwa, ọ bụ haram ka ndị ọzọ na-ele ndị na-ekpuchibeghị akụkụ ahụ ha ndị a. Edere ya na **Kimya-yi Saadet** na ọ bụ ihe megidere ụmụ nwanyị na ụmụ agbọghọ ịpụ na-ekpuchighị isi, ntutu, ogwe aka, na ụkwụ ha, na ọ bụkwa ihe mgbochi ịpụ apụ dị girigiri, chọọ mma, nke siri ike na uwe na-esi isi senti ụtọ.

ọka mmụta nke Ahl dị ka-sunnat ma ọ bụ ịgụ akwụkwọ ndị oka mmụta dere na ụdị a. Ọ bụrụ na omume ya na-emebi Islam, a gaghị ewepụ ya na mmehie ma ọ bụ nkwenye nke omume ahụ kpatara. Ọ ghaghị ime tawba kwa ụbọchị n'ezi uche. Mgbe a na-eme tawba, mmehie ma ọ bụ nkwulu (mere site na omume ahụ) ga-agbaghara n'ezie. Ọ bụrụ na ọ naghị eme tawba, ọ ga-akwụ ụgwọ maka ya ma n'ụwa ma na Ọkụ Mmụọ. A na-ede ụdị ntaramahụhụ (nke a ga-akpatara ya) n'akụkụ dị iche iche nke akwụkwọ anyị. (Biko leekwa isi nke iri nke nkeji nke isii na akwụkwọ a na-akpọ **Obi Ụtọ Na-adịghị Agwụ Agwụ**.)

Akụkụ ahụ nke ụmụ nwoke na ụmụ nwanyị ga-ekpuchi n'oge namaz na ebe ndị ọzọ ka a na-akpọ **'akụkụ awrat'**. Ọ bụrụ na mmadụ na-ekwu na Islam adịghị ede akụkụ ụfọdụ n'aha awrat, ọ na-aghọ onye na-ekweghị ekwe. Akụkụ ụfọdụ nke ahụ bụ awrat dị ka ijma '(otuani, nkwekọrịta) nke madhhab anọ niile, (na akụkụ awrat ndị a dịgasị iche na okike onye). Ọ bụrụ na mmadụ eleghara mkpa dị na ikpuchi akụkụ ndị a nke ahụ ya ma ọ bụ ileghara akụkụ awrat ndị ọzọ ekpughere anya, ya bụ ma ọ bụrụ na ya bụ nwoke (ma ọ bụ nwanyị) echeghị egwu ọ bụla gbasara mmekpa ahụ (nke a ga-enweta site na imebi mmachibido iwu a), ọ (ma ọ bụ nwanyị) na-aghọ onye na-ekweghị ekwe. N'ime ahụ nwoke, akụkụ dị n'etiti pelvis na ikpere abụghị awrat n'ime Hanbali Madhhab. Ọ bụrụ na mmadụ asị, "Abụ m onye Alakụba," ọ ga-amụta ụkpụrụ nke Islam na omume ndị dị na fard (nke bụ iwu) na ndị na-eme iwu (machibidoro iwu) na nkwenye (ijma') nke Madhhab anọ, ma o nwere. ịkwụ ụgwọ kwesịrị ekwesị maka okwu a. Ịmara abụghị ezi ngọpụ. Ọ bụ otu ihe ahụ na ekweghị ekwe kpachapụrụ anya. Ahụ nwanyị dum, ma ewezuga aka ya na ihu ya, bụ awrat dịka Madhhab anọ siri dị. Otu ahụ ka ọ dịkwa na nwanyị ikpughe akụkụ awrat ya, na-abụ abụ, ma ọ bụ na-ekwu (olu dara ụda a na-akpọ) Mawlid n'ihu ụmụ nwoke. Ọ bụrụ na mmadụ kpughee ntakịrị ihe akụkụ ahụ ya nke na-adịghị na ijma', ya bụ nke na-abụghị awrat n'otu n'ime ihe ndị ahụ.

Madhhab atọ ndị ọzọ, (ọ bụ ezie na ọ bụ awrat dị ka Madhhab nke ya na abụọ n'ime Madhhab atọ ndị ọzọ,) ọ ga-eme nnukwu mmehie n'agbanyeghị na mmebi a agaghị eme ya onye na-ekweghị ekwe. Otu ihe atụ nke a bụ nwoke na-ekpughe ụkwụ ya n'etiti ukwu na ikpere, (nke bụ, dị ka anyị kwuru na mbụ, ọ bụghị awrat na Madhhab Hanbali ọ bụ ezie na ha bụ awrat na Madhhab atọ ndị ọzọ.) Ọ bụ ihe dị mfe ịmụta. Ụkpụrụ Islam nke ị na-amaghị. Ozugbo ị mụtara ha, ị ga-emeziri tawba ma kpuchie akụkụ gị

awrat, (nke ị nwere ike ọ gaghị ekpuchi n'ihi na ị na-amaghị na ha bụ akụkụ ahụ gị). , imebi mmetụta mmadụ, ime ihe ọjọọ, iji ihe onwunwe mmadụ eme ihe n'enyeghị ikike, akwụghị ụgwọ nke onye ọrụ ma ọ bụ onye nche, nnupụisi, ya bụ, imegide iwu na iwu gọọmentị, na ịghara ịtụ ụtụ isi bụkwa mmehie. Imegide ha megide ndị ekweghị ekwe ma ọ bụ na mba ndị na-abụghị ndị Alakụba bụkwa ihe mgbochi.

IHE DỊ MKPA NKE IMAN

"Onye a mara mma jụrụ ọzọ, **'Ya Rasul-Allah! Ugbu a, gwa m ihe iman bụ'**" Mgbe ọ jụrụ ihe bụ Islam na azịza e nyere, Hadrat Jabra'il ''alaihi-s-salam' jụrụ nna anyị ukwu Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' ịkọwa. Isi na eziokwu nke iman pụtara 'ịmara na mmadụ zuru oke na onye eziokwu na inwe okwukwe na ya.' Na Islam, 'iman' pụtara ikwere eziokwu ahụ bụ na Onye Amụma 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' bụ onye amụma Allahu ta'ala; Na ọ bụ Nabi, onye ozi họọrọ ya, na-ekwu nke a na nkwenkwe na obi; na ikwere na nkenke ihe o zigara nkenke na ikwere n'ụzọ zuru ezu ihe o zigara n'ụzọ zuru ezu si Allahu ta'ala, na ikwu Kalimat ash-shahada mgbe ọ bụla o kwere omume. Iman siri ike bụ na, dị ka anyị maara nke ọma na ọkụ na-ere ọkụ, agwọ na-egbu egbu site na nsị na anyị na-ezere ha, anyị kwesịrị iwere Allahu ta'ala Allahu ta'ala na agwa Ya dị ukwuu, nwee obi ike n'ụzọ zuru ezu banyere nke a site n'obi, gbalịsie ike. n'ihi amara Ya (rida') gbaga na mma Ya (jamal), ma kpachara anya maka iwe Ya (ghadab) na ahụhụ (jalal). Anyị kwesịrị ide okwukwe a n'obi ike dị ka ihe e dere na okwute. Iman na Islam bụ otu ihe ahụ. N'ime ha abụọ, otu bụ ikwere ihe Kalimat ash-shahada pụtara. N'agbanyeghị na ha dị iche n'ozuzu na nke ọma ma nwee nkọwa okwu okwu dị iche iche, ọ dịghị ihe dị iche n'etiti ha na Islam. Okwukwe ọ bụ otu ihe, ka ọ bụ ngwakọta nke akụkụ? Ọ bụrụ na ọ bụ ngwakọta, akụkụ ole ka e ji mee ya? Agụnyere omume ma ọ bụ 'ibadat[19] n'ime okwukwe ma ọ bụ na ọ bụghị? Mgbe ị na-ekwu, "Enwere m okwukwe," ọ dị mma ịgbakwunye "insha-Allah" ma ọ bụ na ọ bụghị? Enwere ntakịrị ma ọ bụ ịdị ukwuu na okwukwe? Ikwen ọ bụ ihe e kere eke? Ọ bụ n'ike mmadụ ikwere, ma ọ bụ ndị kwere ekwe ekwere na mmanye? Ọ bụrụ na e nwere ike ma ọ bụ mmanye na ikwere, gịnị mere e ji nye mmadụ niile iwu ka ha kwere? Ọ

(19) Ọrụ ofufe.

ga-ewe ogologo oge iji kọwaa ihe ndị a niile n'otu n'otu. Ya mere, agaghị m aza ha iche iche ebe a. Ma, ekwesịrị ịmara na, dị ka Ash'ari Madhhab na Mu'tazila si kwuo, ọ bụghị ja'iz (ma eleghị anya) maka Allahu ta'ala inye anyị iwu ka anyị mee ihe na-agaghị ekwe omume. Na dị ka Mu'tazila si kwuo, ọ bụghị ja'iz maka Allahu ta'ala iwu ihe ga-ekwe omume ma nke na-adịghị n'ime mmadụ ike. Dị ka Ash'ari si kwuo, ọ bụ ja'iz, ma Ọ nyeghị ya iwu. Ịnye ndị mmadụ iwu ka ha na-efe n'ikuku bụ nke a. Ma na okwukwe ma ọ bụ na 'ibadat ke Allahu ta'ala nyere ndị o kere iwu ime ihe ha na-agaghị enwe ike ime. N'ihi nke a, onye na-agba ara ma ọ bụ ghọọ ghafil (na-echefu, amaghị ihe), ma ọ bụ na-ehi ụra ma ọ bụ nwụọ mgbe ọ bụ onye Alakụba ka bụ onye Alakụba, n'agbanyeghị na ọ nọghị n'ọnọdụ nkwenye.

Anyị ekwesighị iche echiche nke isi pụtara 'iman' na nke a hadith-i-sherif, n'ihi na, ọ dighị otu onye nkịtị na Arebiya bụ ndị na-amaghị isi ya pụtara: 'na-atụle eziokwu, nkwenkwe.' N'ezie ndị Sahabat al-kiram 'radiy-Allahu ta'ala 'anhum ajma'in' maara ya, kwa; mana Jebra'il ''alaihi-s-salam' chọrọ ikuziri ihe okwukwe pụtara na ndị Sahabat al-kiram site n'ịjụ ihe **iman** pụtara na Islam. Na Rasulullah 'Sall-Allahu ta'ala'alaihi wa sallam' kwuru na okwukwe bụ ikwere na isii ụfọdụ eziokwu:

1. **"Nke mbụ, ikwere na Allahu ta'ala Allahu ta'ala,"** ka o kwuru. Iman ga-enwe ezi nkwenye na ihe isii ụfọdụ site n'ịchọta site na kashf (mkpughe) ma ọ bụ wijdan (akọ na uche) ma ọ bụ site na nghọta nke 'aql (amamihe, uche) site na akaebe ma ọ bụ site n'ịtụkwasị obi na ịgbaso nkwupụta dị iche iche na nke kwadoro, na iji ire gosi nke a.

Nke mbụ n'ime ihe isii ndị a bụ na Allahu ta'ala bụ Wajib alwụjud na ezigbo Ma'bud (Onye a ga-efe ofufe) na Onye kere ihe niile e kere eke. Ekwesịrị ikwere na ọ bụ naanị ya na-emepụta ihe niile [ihe ọ bụla, atom, ọcha, mkpụrụ ndụ, ogige, ihe ndị dị ndụ, mkpụrụ ndụ, ndụ, ọnwụ, ihe omume ọ bụla, mmeghachi omume ọ bụla, ụdị ike niile na ụdị ume, mmeghari, iwu. , mmụọ, mmụọ ozi na ihe ọ bụla dị ndụ ma ọ bụ ndị na-adịghị ndụ site na ihe ọ bụla, na Ọ na-eme ka ha niile dị ndụ] ma n'ụwa a ma na-esote na-enweghị ihe onwunwe, oge ma enweghị ihe onwunwe, site na adighị adị. Dị ka Ọ kere ihe niile e kere eke n'eluigwe na ala [n'otu oge mgbe ha na-adighị adị], otu ahụ ka Ọ [kere ụfọdụ n'ime ha na ibe, na, mgbe oge nke Ụbọchị Ikpe na-abịa, n'otu ntabi anya Ọ] ga-ekpochapụ ihe niile. Ọ bụ Onye Okike, Onye nwe na Onye Ọchịchị zuru oke nke ihe niile e kere eke. A ghaghị ikwere ma kweta na ọ dighị onye ga-achị Ya, inye Ya

iwu ma ọ bụ ka Ya elu. Ụdị ọ bụla nke ịdị elu, agwa ọ bụla nke izu oke, bụ nke naanị Ya. Ọ dịghị ntụpọ ọ bụla, ọ dịghị ihe e kere eke dị n'ime Ya. O nwere ike ime ihe Ọ masịrị. Ihe Ọ na-eme abụghị ka ọ baara ya uru ma ọ bụ ndị ọzọ. Ọ dịghị eme ihe maka ụgwọ ọrụ. N'ihe niile Ọ na-eme, otu ọ dị, e nwere ihe ezoro ezo (hikma), ojiji, ngọzi na amara.

Allahu ta'ala ekwesighị ime ihe dị mma na nke bara uru nye ndị O kere, ma ọ bụ na ọ ga-akwụ ụfọdụ ndị ụgwọ ma ọ bụ mekpaa ụfọdụ ndị ọzọ ahụhụ. Ọ ga-adabara ịdị elu na ịdị mma Ya ma ọ bụrụ na Ọ ga-ewebata ndị mmehie niile na Paradaịs. Ma ọ ga-abụ ikpe ziri ezi Ya ma ọ bụrụ na Ọ ga-etinye ndị niile na-erubere ya isi ma na-efe Ya n'ime ọkụ mmụọ. N'agbanyeghị nke ahụ, o nyere iwu ma kwupụta na Ọ ga-etinye ndị Alakụba, ndị na-efe Ya, na Paradaịs ma nye ha ihu ọma, na na Ọ ga-ata ndị na-ekweghị ekwe ahụhụ na Ọkụ Mmụọ ruo mgbe ebighị ebi. Ọ dighị alaghachi azụ n'okwu Ya. Ọ nweghị uru ọ bara Ya ma ihe niile e kere eke kwere ma fee Ya ofufe, ọ bụghịkwa ihe ga-emerụ Ya ahụ ma ọ bụrụ na ihe niile e kere eke aghọọla ndị na-ekweghị ekwe, gabiga oke ma ọ bụ nupụrụ Ya isi. Ọ bụrụ na mmadụ chọrọ ime ihe, ọ na-emepụta ya ma ọ bụrụ na ya onwe ya. Ọ bụ naanị ya bụ onye na-eme ihe ọ bụla nke mmụọ o kere eke na ihe niile. Ọ bụrụ na ọ gaghị eme ma ọ bụ mepụta, ọ nweghị ihe nwere ike ịkwaga. Ọ bụrụ na ọ chọghị, ọ dighị onye nwere ike ịbụ onye ekweghị ekwe ma ọ bụ onye nnupụisi. O mepụtara ekweghị ekwe na mmehie, mana ọ naghị amasị ya. Ọ dighị onye pụrụ igbochi ọrụ ya. Ọ dighị onye nwere ike ma ọ bụ ikike ịjụ ihe mere O ji mee nke a ma ọ bụ nke ahụ ma ọ bụ ikwu okwu banyere otu Ọ ga-esi mee ya. Ọ ga-agbaghara ma ọ bụrụ na ọ chọrọ, onye mere mmehie dị oke njọ ma nwụọ n'emeghị tawba, ma ọ bụrụ na ọ bụ otuto ma ọ bụ ekweghị ekwe. Ọ ga-ata ya ahụhụ, ma ọ bụrụ na ọ ga-amasị ya, maka naanị mmehie anụ arụ. O kwuputara na Ọ gaghị agbaghara ndị na-ekweghị ekwe na ndị si n'ezi ofufe dapụ nakwa na Ọ ga-ata ha ahụhụ ruo mgbe ebighị ebi.

Ọ ga-ata ahụhụ na Ọkụ Mmụọ ndị Alakụba na-efe Ya ma ndị okwukwe (i'itiqad) na-adabaghị na okwukwe nke **Ahl as-Sunna** na ndị na-anwụ na-enweghị tawba. Ma ndị Alakụba dị otu ahụ nwere (**bid'a**) agaghị anọgide na Ọkụ Mmụọ ruo mgbe ebighị ebi.

O kwere omume (ja'iz) iji anya hụ Allahu ta'ala n'ụwa a, ma ọ dighi onye ọ bula huworo Ya anya. N'Ụbọchị Ikpe, ndị na-ekweghị ekwe na ndị Alakụba na-eme mmehie ga-ahụ Ya na iwe Ya na Jelal, na ndị Alakụba na-asọpụrụ Ya n'obiọma Ya na Jemal. Ndị mmụọ ozi na ụmụ nwanyị ga-

ahụkwa ya. A ga-anapụ ndị na-ekweghị ekwe ihe a. Enwere akụkọ ụda na-ekwupụta na a ga-anapụkwa ndị mmụọ anwansi nke a. Dị ka ọtụtụ n'ime 'ulama' si kwuo, "Ndị Alakụba ndị Allahu ta'ala hụrụ n'anya ga-asọpụrụ ihụ Mma Ya kwa ụtụtụ na mgbede ọ bụla; A ga-asọpụrụ ndị Alakụba nwere ogo dị ala kwa n'ụbọchị Fụraịde, na ụmụ nwanyị ugboro ole na ole n'ime otu afọ, dị ka ememe n'ụwa a."(20) Ekwesịrị ikwere na a ga-ahụ Allahu ta'ala. Ma anyị ekwesighị igbalị iji anya nke uche hụ ka nke a ga-esi mee; Enweghị ike ighọta ọrụ ya site na ọgụgụ isi ('aql). Ha adighị ka ihe nke ụwa. [Enweghị ike iji ụkpụrụ anụ ahụ ma ọ bụ kemịkal tụọ ha.] Echiche ndị dị ka ntụziaka, imegide ihe ma ọ bụ ịnọ n'ebe ihe adighị enwe njikọ na Allahu ta'ala . Ọ bụghị ihe onwunwe. Ọ bụghị ihe, [ma ọ bụ na ọ bụ mmewere, ihe igwe ma ọ bụ kemịkal]. Ọ pụghị ịgụta ọnụ, a pụghị ịtụ ya ọnụ, a pụghịkwa ịgụta ya. Ọ dighị mgbanwe na-ewere ọnọdụ n'ime Ya. Ọ nọghị n'otu ebe. Ọ nọghị na oge. O nweghị ihe gara aga ma ọ bụ ọdịnihu, ihu ma ọ bụ azụ, ala ma ọ bụ elu, aka nri ma ọ bụ aka ekpe. Ya mere, ọ dighị ihe ọ bụla echiche mmadụ nwere ike ighọta maka Ya, ma ọ bụ ọgụgụ isi ma ọ bụ ihe ọmụma nke mmadụ ezuola ime nke a. Yabụ, mmadụ enweghị ike ighọta etu a ga-esi hụ Ya. Agbanyeghị okwu ndị dị ka aka, ụkwụ, ntụziaka, ebe na ihe ndị yiri ya, bụ ndị na-adabaghị maka Allahu ta'ala, dị na ayat na hadith, a naghị eji ha eme ihe n'echiche nke anyị maara ma jiri ya mee ihe taa. A na-akpọkwa ayat na hadith dị otu ahụ **mutashabihat**. Anyị anyị ga-ekwere ha, ma anyị ekwesighị igbalị ighọta ihe ma ọ bụ otu ha bụ. Ma ọ bụ enwere ike ịkọwa ha (**te'wil**) nkenke ma ọ bụ n'ụzọ zuru ezu; ya bụ, enwere

(20) Hadrat Shaikh 'Abd al-Haqq ad-Dahlawi [nke nwụrụ na Delhi na 1052 (1642 AD)] dere n'ọrụ Peshiyan ya **Takmil-ul-iman**: "Hadith-i-sherif kwuru, sị: **'Ị ga-ahụ Rabb gị n'Ụbọchị Ikpe ka ị na-ahụ ọnwa** [nke zuru ezu] **n'abalị iri na anọ** [nke ọnwa].**'** Dika a mara Allahu ta'ala n'enweghi nghọta n'uwa a, n'otu aka ahu, enweghi ike ahu Ya na Mgbe Ebighị Ebi. Ndị ọka mmụta ukwu dịka Abu'l-Hasan al-Ash'ari na al-Imam as-Suyuti na al-Imam al-Bayhaki kwuru na ndị mmụọ ozi na-aga ịhụ Allahu ta'ala na Paradaịs. Al-Imam al-a'zam Abu Hanifa na ụfọdụ ndị ọka mmụta ndị ọzọ kwuru na ndị mmụọ anwansi anaghị enweta thawab na ha agaghị abanye Paradaịs nakwa na ọ bụ naanị ndị mmụọ anwansi kwesịrị ntụkwasị obi ga-agbanarị Ọkụ Mmụọ. Ụmụ nwanyị ga-ahụ Allahu ta'ala ugboro ole na ole n'ime otu afọ dịka ememme n'ụwa a. Ezigbo (kamil) Ndị kwere ekwe ga-ahụ Ya kwa ụtụtụ na mgbede ebe ndị kwere ekwe ndị ọzọ ga-ahụ Ya n'ụbọchị Fụraịde. Nye onye dị umeala n'obi n'onwe m, ozi ọma a na-ekpuchikwa ụmụ nwanyị kwesịrị ntụkwasị obi na ndị mmụọ ozi na ndị mmụọ anwansi; Ọ ga-adị mma ka a na-enye ndị inyom zuru oke na 'arif dị ka Fatimat az-Zahra, Khadijat al-Kubra,' A'ishat as-Siddiqa na ndị nwunye ndị ọzọ dị ọcha [nke onye amụma] na Hadrat Mariam na Hadrat Asiya ọgwụgwọ pụrụ iche. Al-Imam as-Suyuti kwa, pụtara nke a."

ike inye ha nkọwa dabara adaba maka Allahu ta'ala. Dịka ọmụmaatụ, enwere ike ịtụgharị okwu "aka" dị ka ike.

Muhammad 'alaihi-s-salam' hụrụ Allahu ta'ala n'oge Mi'raj.[21] Ma ọhụhụ a abụghị n'anya, dị ka ịhụ ụzọ n'ụwa a. Onye sị na ya ahụla Allahu ta'ala n'ụwa a bụ zindiq. Ọhụhụ ndị Awliya ahụ adighị ka ịhụ n'ụwa a ma ọ bụ ịhụ n'ụwa ọzọ. N'ikwu ya n'ụzọ ọzọ, ọ bụghị ru'yat (ịhụ) kama shuhud ka ha na-enweta, [ya bụ, ha na-ahụ ihe atụ (mithals) site n'anya nke obi ha.] Ụfọdụ Awliya' kwuru na ha ahụla Ya. Otu ọ dị, ha gbagwojuru **shuhud** ha nwetara mgbe ha nọ na sekr, ya bụ, mgbe ha amaghị ihe ọ bụla, na ru'yat. Ma ọ bụ a ga-akọwapụta okwu ndị a nke ha.

Ajụjụ: "Ekwuru n'elu na ọ ga-ekwe omume (ja'iz) iji anya hụ Allahu ta'ala n'ụwa a. Gịnịzi mere onye na-ekwu ihe ga-ekwe omume ji bụrụ zindiq? Ọ bụrụ na onye na-ekwu otu ahụ aghọọ onye na-ekweghị ekwe, a pụrụ ikwu na ọ ga-ekwe omume?"

Azịza: N'isi okwu ya pụtara 'ja'iz' pụtara 'nwere ike ime ma ọ bụ na ọ gaghị eme'. Ma dị ka Madhhab nke al-Ash'ari si kwuo [Abu-l-Hasan 'Ali ibn Isma'il, nwụrụ na Baghdad na 330 (941 AD)], ohere nke ru'yat pụtara na Allahu ta'ala nwere ike. nke na-eke n'ime mmadụ dị nnọọ iche echiche maka ịhụ n'ụwa a, dị iche iche na-ahụ anya ma ọ bụ ihu na ihu na Ya, dị iche iche ịhụ site na iwu anụ ahụ o kere n'ụwa a. Dịka ọmụmaatụ, O nwere ike, ya mere ọ ga-ekwe omume, igosi nwoke kpuru isi na Chaina anwụnta na Andalusiiya, na ihe ọ bụla dị na ọnwa ma ọ bụ na kpakpando gosi mmadụ dị n'ụwa. Ike dị otu ahụ bụ naanị Allahu ta'ala pụrụ iche. Ọzọkwa, ịsị, "ahụrụ m ya n'ụwa a," ekwekọghị n'ayat al-kerima na nkwekọ nke 'ulama'. Ya mere, onye na-ekwu ụdị okwu a bụ **mulhid** ma ọ bụ **zindiq**. Nke atọ, nkebi ahịrịokwu ahụ "ọ ga-ekwe omume ịhụ Allahu ta'ala n'ụwa a" apụtaghị "ọ ga-ekwe omume ịhụ Ya n'ụwa n'ime iwu anụ ahụ." Otu ọ dị, onye sị na ya hụrụ Allahu ta'ala pụtara na ọ hụrụ Ya ka ọ na-ahụ ihe ndị ọzọ; nke a bụ ịhụ ihe na-agaghị ekwe omume (ja'iz). Onye na-ekwu okwu na-akpata ekweghị ekwe bụ mulhid ma ọ bụ zindiq.[22] [Mgbe azịza ndị a

(21) Biko nyochaa isi nke iri isii nke atọ nkeji nke atọ nke akwụkwọ a na-akpọ **Obi Ụtọ Na-adighị Agwụ Agwụ** maka ' abalị dị nsọ'.

(22) Mulhid ma ọ bụ zindiq na-ekwu na ọ bụ onye Alakụba. Mulhid nwere ezi obi n'okwu ya; o kwenyere na ọ bụ onye Alakụba na n'ụzọ ziri ezi. Otu ọ dị, zindiq bụ onye iro nke Islam. Ọ na-eme ka ọ bụrụ onye Alakụba imejọ Islam site n'ime ma duhie ndị Alakụba.

gasịrị, Hadrat Mawlana Khalid kwuru, sị: "Kpachara anya!" N'ihi ya, ọ dọọrọ uche gaa n'ịdị mma nke aziza nke abụọ.]

Ogologo oge, ehihie ma ọ bụ abalị, enweghị ike ịmetụta Allahu ta'ala. Enweghị mgbanwe ọ bụla n'ime Ya n'akụkụ ọ bụla, ma ọ bụ enweghị ike ịsị na Ọ dị otu a n'oge gara aga ma ọ bụ na Ọ ga-adị otu ahụ n'ọdịnihu. Ọ naghị abanye (hulul) n'ime ihe ọ bụla. [Otu ndị Shiite na-akpọ onwe ha **Nusayriya** wee kwere ma kwuo na Allahu ta'ala abanyela Hadrat 'Ali. Nkwenkwe ọjọọ a na-eme ka ha ghọọ ndị kafir (ndị na-ekweghị ekwe).] Ọ dịghị otu ihe ọ bụla. Ọ dịghị mgbe ọ nwere ihe na-emegide, tụgharịa, oyiyi, onye mmekọ, onye inyeaka ma ọ bụ onye ndu. O nweghị nna, nne, nwa nwoke, nwa nwanyị, ma ọ bụ nwunye. Ọ na-anọnyere onye ọ bụla mgbe niile, gbara ya gburugburu ma na-eleghara ihe niile anya. Nye onye ọ bụla, Ọ nọ nso karịa nnukwu akwara dị n'olu ya. Otu ọ dị, Ya gbara anyị gburugburu, ọnụnọ Ya, ọnụ, ma ọ bụ nso nso, adighị ka ihe anyị ghọtara site n'okwu ndị a. Enweghị ike ịghọta nso nso Ya site na ọmụma ndị ọka mmụta, na ọgụgụ isi nke ndị ọka mmụta sayensị ma ọ bụ na kashf ma ọ bụ shuhud nke Awliya'. Echiche mmadụ enweghị ike ịghọta ihe ha pụtara n'ime ha. Allahu ta'ala pụrụ iche n'ime onye Ya na n'agwa Ya. Ọ dịghị mgbanwe ma ọ bụ ndịiche na-ewere ọnọdụ na nke ọ bụla n'ime ha.

Aha Allahu ta'ala bu **tawqifi**; ya bu, opuru iji aha Ya nke ndi Islam gosiputara na ekweghi ka iji okwu ndi ozo.(23) Allahu ta'ala aha enweghi ngwụcha. A maara nke ọma na Ọ nwere otu puku aha na otu; ya bu, Ọ kpughere otu puku na otu aha ya nye ụmụ mmadụ. N'okpukpe nke Muhammad ''alaihis-salam', e kpughere iri itoolu na itoolu n'ime ha, nke a na-akpọ **"al-Asma' al-husna".**

Enwere Agwa asatọ nke Allahu ta'ala a na-akpọ **Sifat-i-thubutiyya**, dịka **Maturidiyya** Madhhab siri kwuo na asaa na **Ash'ariyya** Madhhab. Agwa Ya ndị a dị ebighi-ebi na-adịkwa mgbe niile dịka Onwe Ya; ya bụ, ha na-adị ebighị ebi. Ha dị nsọ. Ha adighị ka agwa nke ihe e kere eke. Enweghị ike ịghọta ha site n'echiche ma ọ bụ n'echiche ma ọ bụ site n'iji

(23) Dịka ọmụmaatụ, enwere ike ịkpọ Allahu ta'ala "Alim" ('Onye Maara Ihe Niile'), mana anyị enweghị ike iji 'fakih' nke pụtakwara ''Alim' (ọka mmụta, onye a zụrụ na sayensị Islam), maka Islam. adighị eji 'fakih' maka Allahu ta'ala. N'otu aka ahụ, ọ gaghị ekwe omume ịsị 'Chineke' kama Allah, n'ihi na 'chi' pụtara 'arụsị'; Dị ka ihe atụ, a na-ekwu, sị: "Ehi bụ chi ndị Hindu. O kwere omume ịsị, "Allah bụ Otu; ọ dịghị chi ọzọ ma ọ bụghị Ya." Enwere ike iji okwu ndị dị ka Dieu (asụsụ French) na Gott (asụsụ Jaman) mee ihe maka chi ma ọ bụ arụsị, ma ọ bụghị maka Allah.

ha tụnyere ihe ndị dị n'ụwa. Allahu ta'ala enyela mmadụ ihe atụ nke Agwa Ya nke ọ bụla.

Ịhụ ihe atụ ndị a, e nwere ike ịghọta Agwa nke Allahu ta'ala ruo ntakịrị. Ebe ọ bụ na mmadụ enweghị ike ịghọta Allahu ta'ala, ọ gaghị ekwe omume iche echiche ma ọ bụ ịgbalị ighọta Allahu ta'ala. Agwa asatọ nke Allahu ta'ala abụghị otu ma ọ bụ ndị ọzọ karịa Ya Onye; ya bụ, Agwa Ya adighị eme ka Onye Ya bụrụkwa ndị ọzọ ma e wezụga Ya. Agwa asatọ ndị a bụ:

Hayat (Ndụ), **'Ilm** (Omniscience), **Sem'** (Ịnụ), **Basar** (Ịhụ), **Qudra** (Ike Ime Ihe Niile), **Kalam** (Ikwu Okwu, Okwu), **Irada** (Ike), na **Tekwin** (Ihe Okike). Na Ash'ariyya Madhhab, Tekwin na Qudra mebere otu njirimara. Mashiyya na Irada bụ otu.

Nke ọ bụla n'ime Agwa asatọ nke Allahu ta'ala pụrụ iche na mekọrịtara ọnụ. Ọ dighị mgbanwe na-eme na nke ọ bụla n'ime ha. Mana nke ọ bụla n'ime ha na-adigasị iche n'ịdị mma metụtara ya na ihe e kere eke. Na otu Agwa nke Ya digasị iche iche na mmekọrita ya na ihe e kere eke na imetuta ha adighị emerụ ihe dị iche iche ya. N'otu aka ahụ, n'agbanyeghị na Allahu ta'ala kere ọtụtụ ụdị ihe e kere eke na-echebe ha niile megide ikpochapụ, Ọ ka bụ otu. Ọ dighị mgbanwe ọ bụla na-eme n'ime Ya. Ihe ọ bụla e kere eke chọrọ Ya oge ọ bụla n'akụkụ ọ bụla. Ọ chọghị onye ọ bụla n'ụzọ ọ bụla.

2. Nke abụọ n'ime ihe isii dị mkpa nke okwukwe bụ **"ikwere na ndị mmụọ ozi Ya."** Ndị mmụọ ozi bụ ihe anụ ahụ ma bụrụ nke eluigwe (latif), nke eluigwe karịa akụkụ uzuoku nke ihe. Ha bụ nurani (ọkụ, mmụọ). Ha dị ndụ. Ha nwere ihe kpatara ya ('aql). Ihe ọjọọ ndị mmadụ pụrụ iche adighị adị n'ime ndị mmụọ ozi. Ha nwere ike were ọdịdị ọ bụla. Dị ka uzuoku na-aghọ mmiri mmiri na nke siri ike ma na-enwe ọdịdị ọ bụla mgbe ọ na-esi ike, n'otu aka ahụ ndị mmụọ ozi nwere ike ịmepụta ọdịdị mara mma. Ndị mmụọ ozi abụghị mkpụrụ obi ndị kewapụrụ n'ahụ ndị ukwu. Ndị Kraịst na-eche na ndị mmụọ ozi bụ ndị mmụọ dị otu ahụ. N'adighị ka ike na ike, ha abụghị ihe efu. Ụfọdụ ndị ọka ihe ọmụma oge ochie chere otu ahụ.

A na-akpọ ha niile **mala'ika**. 'Malak' (mmụọ ozi) pụtara 'onye ozi, onye ozi' ma ọ bụ 'ike.' E kere ndị mmụọ ozi tupu ihe niile ọzọ e kere eke dị ndụ. Ya mere, e nyere anyị iwu ka anyị kwere na ha tupu anyị ekwere n'akwụkwọ dị n'eluigwe, bụ ndị na-abịa n'ihu n'ikwere na ndị amụma; na na Kor'an al-kerim ka e nyere aha nke ụkpụrụ nkwenye ndị a na nnọchite nke a.

Nkwenye na ndị mmụọ ozi ga-abụrịrị ndị a: ndị mmụọ ozi bụ ihe e kere eke nke Allahu ta'ala. Ha abụghị ndị mmekọ Ya, ha abụghịkwa ụmụ Ya ndị nwanyị dị ka ndị na-ekweghị ekwe na ndị na-efe ọtụtụ chi. Allahu ta'ala hụrụ ndị mmụọ ozi niile n'anya. Ha na-erube isi n'iwu Ya, ha anaghị eme mmehie ma ọ bụ nupụ isi n'iwu ahụ. Ha abụghị nwoke ma ọ bụ nwanyị. Ha anaghị alụ. Ha enweghị ụmụ. Ha nwere ndu; ya bụ, ha dị ndụ. Ọ bụ ezie na, dị ka a na-akọ banyere azụ na Hadrat 'Abdullah ibn Mas'ud 'radiy-Allahu ta'ala 'anh', ụfọdụ ndị mmụọ ozi nwere ụmụ nke Setan na mmụọ anwansi na-agụ; Edere nkọwa ya n'akwụkwọ n'ụzọ zuru ezu. Mgbe Allahu ta'ala mara ọkwa na Ọ na-aga ike mmadụ, ndị mmụọ ozi jụrụ, "Ya Rabbi! Ị ga-eke ihe ndị ga-emebi ụwa ma kwafuo ọbara?" Ajụjụ ndị dị otu ahụ, nke a na-akpọ **dhella**, site n'aka ndị mmụọ ozi, adighị agbanwe eziokwu ahụ bụ na ha adighị njọ.

N'ime ihe niile e kere eke, ndị mmụọ ozi kacha ukwuu. Ọ dighị onye ewezuga Allahu ta'ala maara ọnụ ọgụgụ ha. Ọ dighị oghere na mbara igwe ebe ndị mmụọ ozi na-adighị efe ofufe. Ebe ọ bụla dị na mbara igwe ka ndị mmụọ ozi nọ na ruku' (na-ehulata n'oge namaz) ma ọ bụ na sajda (ikpọ isi ala n'oge namaz). Na mbara igwe, n'ụwa, na ahịhịa, na kpakpando, na ihe ọ bụla dị ndụ na-adighị ndụ e kere eke, na mkpụrụ mmiri ozuzo ọ bụla, osisi akwukwo, kacha nta urughuru, molekul, na ọ bụla mmeghachi omume, ngagharị, na ihe niile, ndị mmụọ ozi nwere ọrụ. Ha na-emezu iwu Allahu ta'ala n'ebe niile. Ha bụ ndị na-arịọchitere arịrịọ n'etiti Allahu ta'ala na e kere eke. Ụfọdụ n'ime ha bụ ndị ọchịagha nke ndị mmụọ ozi ndị ọzọ. Ụfọdụ n'ime ha wetara ndị amụma ozi n'etiti mmadụ. Ụfọdụ ndị mmụọ ozi na-ebute ezi echiche, nke a na-akpọ **"ilham"** (n'ike mmụọ), n'obi mmadụ. Ụfọdụ ndị ọzọ amaghị maka mmadụ na ihe niile e kere eke ma tụfuo uche mgbe ha na-enwe mmetụta Mma Allahu ta'ala. Onye ọ bụla n'ime ndị mmụọ ozi a na-anọ n'otu ebe, ha enweghịkwa ike isi n'ebe ọ nọ pụọ. Ụfọdụ ndị mmụọ ozi nwere nku abụọ ma ụfọdụ nwere anọ ma ọ bụ karịa.(24)

Onye isi ha bụ **Ridwan**. Ndị Mmụọ Ozi nke Ọkụ Mmụọ, **Zabanis**, na-eme n'ime ọkụ mmụọ ihe e nyere ha n'iwu. Ọkụ nke ala mmụọ adighị

(24) Dị ka nku nke ụdị anụ ufe ọ bụla, na nke ụgbọ elu, bụ nke onwe ha ma dị iche na nku nke ndị ọzọ, nku ndị mmụọ ozi nwekwara nhazi nke ha. Mgbe anyị nụrụ aha ihe anyị na-ahụbeghị ma ọ bụ na-amaghị, anyị na-eche na ọ dị ka ihe ndị anyị maara, nke bụ, n'ụzọ nkịtị, na-ezighị ezi. Anyị kweere na ndị mmụọ ozi nwere nku, ma anyị amaghị otu ha dị.

emerụ ha ahụ, n'ihi na oke osimiri adighị emerụ azụ. Enwere Zabanis iri na itoolu na-eduga. Onye isi ha bụ **Malik**.

Maka mmadụ ọ bụla, e nwere ndị mmụọ ozi anọ na-edekọ omume ọma na omume ọjọọ ha niile. Abụọ n'ime ha na-abịa n'abalị ma ndị nke ọzọ na-abịa n'ehihie. A na-akpọ ha **kiraman katibin** ma ọ bụ ndị mmụọ ozi nke **hafaza**. Enwere akwụkwọ akụkọ ọzọ na-ekwu na ndị mmụọ ozi nke hafaza dị iche na kiraman katibin. Mmụọ ozi nke nọ n'akụkụ aka nri ya dị elu karịa onye nọ n'aka ekpe na-edekọ ọrụ ọma. Onye nọ n'aka ekpe na-edepụta ihe ọjọọ. Enwere ndị mmụọ ozi ga-ata ndị na-ekweghị ekwe na ndị Alakụba na-enupụ isi ahụhụ n'ili ha, na ndị mmụọ ozi ga-ajụ ajụjụ n'ili. A na-akpọ ndị mmụọ ozi na-ajụ ajụjụ **munkar** na **nakir**. Ndị mmụọ ozi ga-ajụ ndị Alakụba ajụjụ ka a na-akpọkwa **mubashshir** na **bashir**.

Ndị mmụọ ozi na-aka ibe ha elu. Ndị mmụọ ozi kasị elu bụ ndị mmụọ ozi anọ ahụ. Nke mbụ n'ime ha bụ **Jabra'il** ''alaihis-salam'. Ọrụ ya bụ iweta Ndị Amụma **wahy**, ịgwa ha iwu na mmachibido iwu. Nke abụọ bụ **Israfil** ''alaihi-s-salam', onye ga-ada opi ikpeazụ a na-akpọ '**Sur**'. Ọ ga-ada ụda Sur ugboro abụọ. Na ụda mbụ ọ bụla dị ndụ ma Allahu ta'ala ga-anwụ.[25] Na ụda nke abụọ a ga-eme ka ọ dịghachi ndụ. Nke atọ bụ **Mika'il** ''alaihi-s-salam'. Ọ bụ ọrụ ya ịmepụta ọnụ ala, ịdị oke ọnụ, ụkọ, ụbara [usoro akụ na ụba, iweta nkasi obi na ịdị mfe] na ịkwaga ihe ọ bụla. Nke anọ bụ '**Azra'il** ''alaihi-s-salam', onye na-ewere mkpụrụ obi [jan, Peshiyan maka Arabik 'ruh'] nke ụmụ mmadụ. Mgbe anọ ndị a gasịrị, e nwere klas anọ dị elu nke ndị mmụọ ozi: ndị mmụọ ozi anọ nke **Hamalat al-'Arsh**, onye ga-abụ asatọ na Ụbọchị Mbilite n'Ọnwụ; Ndị mmụọ ozi nọ n'ihu Ọnụnọ Nsọ, nke a na-akpọ **muqarrabun**; Ndị isi nke ịta ndị mmụọ ozi ahụhụ, nke a na-akpọ **karubiyun**; na ndị mmụọ ozi ebere, aha ya bụ **ruhaniyun**. Ndị mmụọ ozi a niile dị elu dịkwa elu karịa mmadụ niile ma e wezụga ndị amụma ''alaihimu-s-salawatu wa-t-teslimat'. ihe sulaha ' na Awliya' dị n'etiti ndị Alakụba dị elu karịa ndị mmụọ ozi nkịtị ma ọ bụ ndị dị n'ala. Na ndị mmụọ ozi nkịtị karịrị ndị Alakụba nkịtị, ya bụ ndị na-enupụ isi, ndị mmehie. Otu ọ dị, ndị na-ekweghị ekwe dị ala karịa ihe niile e kere eke.

Foto nke ụmụ nwanyị nwere nku na ụka, mbipụta ma ọ bụ ihe nkiri, nke a na-ewere dị ka ndị mmụọ ozi, niile bụ ụgha. Ndị Alakụba anaghị eme foto ndị dị otu ahụ. Anyị ekwesighị iwere foto ndị a na-enweghị isi nke ndị na-abụghị ndị Alakụba sere dị ka eziokwu, anyị ekwesighịkwa ikwere ndị iro anyị.

(25) Biko lee akwụkwọ nta nke isiokwu ya bụ **Mbilite N'ọnwụ na Ndụ Mgbe a Nwụsịrị** dị site na **Hakikat Kitabevi** na Istanbul, Tọrkịị.

Na mbụ ụda nke Sur, a ga-ekpochapụ ndị mmụọ ozi niile ma e wezụga Hamalat al- ‘Arsh na onyeisi ndị mmụọ ozi anọ. Mgbe ahụ a ga-ekpochapụ Hamalat al-’Arsh na mgbe ahụ onyeisi ndị mmụọ ozi anọ. Na ụda nke abụọ, ndị mmụọ ozi niile ga-alaghachi na ndụ. Hamalat al-’Arsh na ndị isi mmụọ ozi anọ ahụ ga-ebili tupu ụda nke abụọ nke Sur. Ya bụ, a ga-ekpochapụ ndị mmụọ ozi a mgbe ihe niile dị ndụ gasịrị, dị ka e kere ha n’ihu mmadụ niile.

3. Nke atọ nke isii dị mkpa nke iman bụ **“ikwere Akwụkwọ kpughere site Allahu ta’ala.”** O zigara ụfọdụ ndị amụma akwụkwọ ndị a site n’ime ka mmụọ ozi ahụ gụọ ha. O zigara ụfọdụ akwụkwọ e dere na mbadamba nkume, na ụfọdụ ndị ọzọ site n’ime ka ha nụ na-enweghị mmụọ ozi ahụ n’etiti. Akwụkwọ ndị a niile bụ Okwu Allahu ta’ala (Kalam-Allah). Ha na-adịru mgbe ebighị ebi n’oge gara aga na ebighị ebi. Ha abụghị ihe e kere eke. Ha abụghị okwu ndị mmụọ ozi mejupụtara, ha abụghịkwa okwu Ndị Amụma. Okwu Allahu ta’ala adighị ka asụsụ nke anyị na-ede, buru n’uche ma na-ekwu okwu. Ọ bụ nke dị na ederede, okwu ma ọ bụ uche. O nweghị akwụkwọ ozi ma ọ bụ ụda. Mmadụ apụghị ịghọta otu Allahu ta’ala na Agwa Ya dị. Ma ụmụ nwoke nwere ike ịgụ Okwu ahụ, buru ya n’uche ma dee ya. Ọ na-aghọ hadith, ihe e kere eke, mgbe ọ bụ na anyị. Ya bụ, Okwu Allahu ta’ala nwere akụkụ abụọ. Mgbe ọ dị na ụmụ mmadụ, ọ bụ hadith na ihe e kere eke.[26] Mgbe ọ na-eche dị ka Okwu Nke Allahu ta’ala, ọ bụ ebighị ebi (qadim).

Akwụkwọ niile zitere ala site Allahu ta’ala bụ eziokwu na ziri ezi. Ọ dịghị ụgha ma ọ bụ njehie n’ime ha. Akụkọ nke ndị ọka mmụta na-ekwu na ọ bụ ja’iz (o kwere omume, eleghị anya, kwesịrị ekwesị) n’ihi na Ya ịgbaghara (ụfọdụ n’ime ndị ohu Ya) n’agbanyeghị Ya nkwupụta na Ọ ga-ata (ha) ahụhụ na kpagbuo (ha) kwesịrị ịtụle n’ime sara mbara onodu nke eziokwu ahụ bụ na mgbaghara bụ ọnọdụ karịrị ihe ọmụma anyị, ma ọ bụ n’Uche Nke Ya na Nhọrọ Ya. Ma ọ bụ ihe a na-akpọ akụkọ nwere ike ịbụ na e bu n’obi igosipụta olileanya na Ọ ga-agbaghara ahụhụ ahụ onye ohu kwesịrị. Gịnị mere nkwupụta iyi egwu na ntaramahụhụ na ahụhụ ga-abụ ụgha, ebe ọ bụ na o bughị n’obi ịgwa banyere eziokwu? N’agbanyeghị na ọ bụghị ja’iz n’ihi na Allahu ta’ala ghara inye onyinye O kwere na nkwa, ọ bụ ja’iz ka Ya na-agbaghara ahụhụ. Ọ bụghị naanị na nkọwa a bụ ihe ezi

(26) ‘Hadith’ pụtara ‘(na) nke na-adighị adị tupu e kere site Allahu ta’ala na nke ga-akwụsị ịdị adị mgbe ọ bụla Allahu ta’ala uche ikpochapụ ya’.

uche dị na ya, kamakwa eziokwu ahụ bụ na a na-agba mbọ iji gosi na e kwupụtalarị ya na ayat-i-kerima.

Ọ dị mkpa ịkọwapụta ayat-i-kerima na hadith-i-sherif na isi nkọwa okwu ha ma ọ bụrụ na enwere ihe ize ndụ ma ọ bụ nsogbu. Ọ gaghị ekwe omume ịnye nkọwa ndị ọzọ yiri isi nkọwa okwu ha.(27) Ayat-i-kerima nke a na-akpọ **mutashabihat** nwere ihe enweghị nghọta ma ọ bụ mgbaasị. Naanị Allahu ta'ala maara na nnọọ ole na ole pụrụ iche elu ndị e nyere al-'ilm al-ladunni ịghọta ha pụtara dị ka ha na-ekwe. Ọ dighị onye ọzọ nwere ike ịghọta ha. N'ihi nke a, anyị kwesịrị ikwere na ayat nke mutashabihat bụ nke Okwu Allahu ta'ala, na anyị ekwesighị inyocha ha pụtara. Ndị ọka mmụta na Ash'ari Madhhab kwuru na ọ bụ ihe ziri ezi ịkọwapụta (ta'wil) ayat dị otu ahụ nkenke ma ọ bụ n'ụzọ zuru ezu. **'Ta'wil'** pụtara 'ịhọrọ, n'ime ọtụtụ ihe okwu pụtara, nke na-adighị.' Dị ka ihe atụ, banyere ayat, **"Aka nke Allah dị elu karịa nke ha**," nke bụ Okwu Allahu ta'ala, anyị kwesịrị ịsị, "m kwere ihe ọ bụla Allahu ta'ala pụtara site na nke a." Ọ kacha mma ịsị, "Apụghị m ighọta ihe ọ pụtara. Naanị Allahu ta'ala maara." Ma ọ bụ anyị ga-asị, "Allahu ta'ala si ihe ọmụma dị ka anyị ọmụma. Uche Ya adighị ka uche anyị. N'otu aka ahụ, aka Allahu ta'ala adighị ka aka nke ihe ndị O kere eke."

N'ime Akwụkwọ nke Allahu ta'ala kpughere, ma ịkpọ okwu ma ọ bụ pụtara ụfọdụ ayat-i-kerima, ma ọ bụ ha abụọ, gbanwere (naskh) site n'aka Ya. Koran al-kerim nọchiri anya Akwụkwọ niile ma kagbuo izi ezi nke iwu ha. Agaghị enwe mmejọ ọ bụla, mgbakwunye, echefu ma ọ bụ ihe efu na Koran al-kerim ruo na njedebe nke ụwa, a gaghịkwa echefu ya. Ọmụma niile nke oge gara aga na ọdịnihu dị na Koran al-kerim. N'ihi nke a, ọ dị elu ma baa uru karịa akwụkwọ niile. Mu'jiza kacha ukwuu nke Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala'alaihi wa sallam' bụ Kor'an al-kerim. Ọ bụrụ na mmadụ niile na ndị mmụọ anwansi niile ga-ezukọta ma gbalịa ikwu ihe yiri Sura nke Kor'an al-kerim kacha nso, ha agaghị eme ya. N'ezie, ndị na-agụ uri, ndị na-ede uri nke Arebiya gbakọtara wee gbasie mbọ ike, ma ha enweghị ike ikwu ihe dị ka ayat atọ dị mkpirikpi. Ha enweghị ike iguzogide Kor'an al-kerim. Ọ tụrụ ha n'anya. Allahu ta'ala na-eme ka ndị iro nke Islam enweghị ike ma e merie ha n'ihu Koran al-kerim. Nkwuwa okwu nke Kor'an al-kerim dị elu karịa ike mmadụ. Ụmụ mmadụ enweghị

(27) Kor'an al-kerim na hadith-i-sherif dị n'asụsụ na olumba Koraish. Mana ekwesịrị inye okwu ndị ahụ nkọwa e ji mee ihe na Hijaz afọ narị afọ iri na atọ gara aga. Ọ bụghị ihe ziri ezi ịtụgharị ha site n'inye ha nkọwa nke oge a, nke bụ nsonaazụ mgbanwe mgbanwe na narị afọ.

ike ikwu dịka o siri kwuo. Ayat-i-kerima na Kor'an al-kerim adịghị ka abụ uri, ịgụ akwụkwọ ma ọ bụ amaokwu nke ndị mmadụ. Ka o sina dị, e kwuru ya n'akwụkwọ ozi nke asụsụ ndị ọka mmụta na-agụ akwụkwọ n'obodo Arebiya.

Otu narị na anọ n'ime Akwụkwọ nke eluigwe ka e kpugheere anyị: a maara nke ọma na suhuf iri (nke sahifa, obere akwụkwọ) ekpughere Adam ‘’ alaihis-salam', suhuf iri ise nye Shis (Shit) ‘’ alaihis-salam', iri atọ suhuf nye Idris ‘’alaihis-salam' na iri suhuf nye Ibrahim ‘’alaihis-salam'; Ekpughere **Tawrat** (Torah) nye Musa (Mozis) ‘’alaihis-salam', **Zebur** nye Dawud ‘’alaihis-salam', **Injil** (‘Evangelium' n'asusu Latin) nye Isa (Jizọs) ‘’alaihis-salam' na **Kor'an al-kerim** nye Muhammad ‘’alaihis-salam'.

Mgbe mmadụ chọrọ ịtụ ihe ma ọ bụ machibido ihe, ịjụ ihe ma ọ bụ inye ụfọdụ akụkọ, ọ na-ebu ụzọ chee echiche ma kwadebe ya n'uche ya. Ihe ndị a pụtara n'uche ka a na-akpọ **"kalam nafsi,"** nke enweghị ike ịsị na ọ bụ Arabik, Peshiyan ma ọ bụ Bekee. Ekwupụta ha n'asụsụ dị iche iche anaghị eme ka ihe ndị a gbanwee. A na-akpọ okwu ndị na-akọwapụta nkọwa ndị a **"kalam lafzi."** Enwere ike ịkọwa Kalam lafzi n'asụsụ dị iche iche. Ya mere, kalam nafsi nke mmadụ bụ agwa dị ọcha, nke na-adịghị agbanwe agbanwe, dị iche iche nke dị na onye nwe ya dị ka agwa ndị ọzọ dị ka ihe ọmụma, uche, nghọta, wdg. , na kalam lafi bụ otu akwụkwọ ozi na-egosipụta kalam nafsi na nke na-apụta. nke ọnụ onye na-ekwu ha na nke ruru ntị. N'otu aka ahụ, Okwu nke Allahu ta'ala bụ ebighị ebi, na-adịgide adịgide, na-abụghị nkịtị na-abụghị kere Okwu adị na Onye Ya. Ọ bụ agwa dị iche na Sifat adh-Dhatiyya na site na Sifat ath-Thubutiyya nke Allahu ta'ala, dị ka Ọmụma na uche.

Agwa Kalam (Okwu, Ikwu Okwu) adịghị agbanwe agbanwe ma dị ọcha. Ọ bụghị na mkpụrụedemede ma ọ bụ ụda. Enweghị ike ịkewa ma ọ bụ kewaa ya dị ka iwu, mmachibido iwu, akụkọ ma ọ bụ dị ka Arabik, Peshiyian, Hibru, Tọkish ma ọ bụ Siriyak. Ọ naghị ewe ụdịdị ahụ. Enweghị ike ide ya. Ọ dịghị achọ ngwa ma ọ bụ mgbasa ozi dị ka ọgụgụ isi, ntị ma ọ bụ ire. Otu o sina dị, enwere ike ịghọta ya site na ha dịka ihe dị iche na ndị ọzọ niile anyị nwere mara; enwere ike ịgwa ya n'asụsụ ọ bụla achọrọ. Ya mere, ọ bụrụ na ekwuru ya na Arabik a na-akpọ ya Koran al-kerim. Ọ bụrụ na ekwuru ya n'asụsụ Hibru, ọ bụ Tawrat. Ọ bụrụ na e kwuru ya n'asụsụ

Siriak ọ bụ Injil. [Edere ya n'akwụkwọ aha ya bụ **Sharh al-maqasid**[28] na ọ bụrụ na akọwapụta ya n'asụsụ Grik, ọ bụ Injil; Ọ bụrụ na e kwupụta ya n'asụsụ Siriak, ọ bụ Zabur.]

Kalam al-ilahiyya (Okwu nke Allahu ta'ala) na-agwa isiokwu dị iche iche; ọ bụrụ na ọ na-akọ ihe merenụ ma ọ bụ nke ga-eme, a na-akpọ ya **khabar** (akụkọ); ọ bụrụ na ọ bụghị otu ahụ, a na-akpọ ya **insha'**. Ọ bụrụ na ọ na-ekwu ihe ekwesịrị ime, a na-akpọ ya **amr** (iwu). Ọ bụrụ na ọ na-ekwu ihe mgbochi, ọ bụ **nahy** (mmachibidoro). Mana ọ nweghị mgbanwe ma ọ bụ mmụba na-eme na Kalam al-ilahiyya. Akwụkwọ ọ bụla ma ọ bụ ibe ọ bụla ekpughere bụ mpempe akwụkwọ nke Okwu Allahu ta'ala; ya bụ, ha bụ nke Kalam an-nafsi Ya. Mgbe ọ bụ n'asụsụ Arabik, a na-akpọ ya Koran al-kerim. **Wahy** ekpughere n'abụ nke enwere ike ide, kwuo, nụ, ma bụrụ ya n'uche bụ **Kalam al-lafzi** ma ọ bụ **Koran al-kerim**. Ebe Kalam al-lafzi na-egosi Kalam an-nafsi, ọ nwere ike ịkpọ ya Kalam al-ilahiyya ma ọ bụ agwa dị nsọ. N'agbanyeghị na Okwu a dị n'otu ọnọdụ, enwere ike kewaa ya ma gbajie ya n'akụkụ n'ihe gbasara ndị mmadụ. Dịka a na-akpọ ya dum Koran al-kerim, n'otu aka ahụ a na-akpọ akụkụ ya Koran al-kerim.

Ndị ọka mmụta nke ụzọ ziri ezi otu ọnụ na-ekwu na Kalam an-nafsi abụghị ihe e kere eke na ọ bụ qadim (ebighị ebi). Enweghị otu n'otu na Kalam al-lafzi bụ hadith ma ọ bụ qadim. Ụfọdụ ndị weere Kalam al-lafzi dị ka hadith dọrọ aka na ntị na ọ ga-aka mma ka a ghara ịsị na ọ bụ hadith ka e wee ghara ịghọtahie ya wee pụta na Kalam an-nafsi bụ hadith. Nke a bụ okwu kacha mma gbasara okwu ahụ. Mgbe uche mmadụ na-anụ ihe na-egosi ihe ọzọ, n'otu oge ahụ ọ na-echeta ihe ahụ akara. Mgbe otu n'ime ndị ọka mmụta nke ụzọ ziri ezi a nụrụ na-ekwu na Koran al-kerim bụ hadith, anyị ga-aghọta na ọ na-ezo aka na ụda na okwu nke anyị na-ekwu n'ọnụ anyị. Ndị ọka mmụta nke ụzọ ziri ezi ekwuola n'otu ọnụ na ma Kalam an-nafsi na Kalam al-lafzi bụ Okwu nke Allahu ta'ala. Ọ bụ ezie na ụfọdụ ndị ọka mmụta lere okwu a anya dị ka ihe atụ, ha niile kwetara na ọ bụ Okwu Nsọ. Na Kalam an-nafsi bụ Okwu nke Allahu ta'ala pụtara na ọ bụ Agwa nke Okwu Allahu ta'ala na Kalam al-lafzi bụ Okwu nke Allahu ta'ala pụtara na ọ bụ Allahu ta'ala kere ya.

Ajuju: "Site na ihe odide di n'elu aghọtara na Okwu ebighebi nke Allahu ta'ala. Onye na - asị, 'Anụla m okwu Allah,' pụtara 'anụrụ m ụda na okwu

(28) Site n'aka Saad ad-din at-Taftazani, onye nwụrụ na Samarkand na 792 [1389 AD].

ọnụ' ma ọ bụ 'Aghọtara m na Kalam ebighi-ebi.' Ndị amụma niile, nwere ike ịnụ ya n'ime agbụrụ abụọ a. Kedu ihe kpatara ọdịiche dị iche '' alaihis-salam' dị ka Kalim-Allah (otu onye Allahu ta'ala onye ọ gwara okwu)?"

Azịza: Musa ''alaihis-salam' nụrụ Okwu Ebighi Ebi na-enweghị mkpụrụedemede ma ọ bụ ụda, n'ụzọ dị iche na 'Adat al-ilahiyya (iwu nke ịkpata). Ọ nụrụ ya n'ụzọ na-enweghị ike ịkọwa, dị ka a ga-ahụ Allahu ta ala na Paradaịs n'ụzọ enweghị nghọta na enweghị nkọwa. Ọ dighị onye ọzọ nụrụ ya otu a. Ma ọ bụ, ọ nụrụ Okwu nke Allahu ta'ala na ụda site na ntị ya na ihe ọ bụla urughuru nke ahu ya, si ebe ọ bụla. Ma ọ bụ, ọ nụrụ ya naanị site na ntụziaka nke osisi, ma ọ bụghị na ụda ma ọ bụ na ịma jijiji nke ikuku ma ọ bụ n'ụzọ ndị ọzọ. N'ihi na ọ nụrụ ya n'otu n'ime ọnọdụ atọ a, a na-asọpụrụ ya na aha **'Kalim-Allah'.** Muhammad ''alaihis-salam' nụkwara Okwu Nsọ n'ụzọ dị otu a n'abalị Mi'raj. Otu ahụ ka ọ dịkwa ịnụ Jabra'il ''alaihis-salam' ka ọ natara wahy.

4. Nke anọ nke isii dị mkpa nke iman bụ **"ikwere ndị Amụma si Allahu ta'ala,"** ndị e zigara ime ka ndị mmadụ nweta ụzọ Ọ na-amasị na-eduzi ha n'ụzọ ziri ezi. N'ụzọ dị iche iche, 'rusul' (ọtụtụ nke rasul) bụ 'ndị ezitere, ndị ozi.' Na Islam, **'rasul'** pụtara 'onye a ma ama, onye a na-akwanyere ugwu nke ọdịdị ya, agwa ya, ihe ọmụma na ọgụgụ isi ya dị elu karịa nke ndị mmadụ niile n'oge ya, na onye na-enweghị otu agwa ọjọọ n'agwa ya na enweghị mmasị n'ụzọ.'

Ndị amụma nwere agwa **'Isma**; ya bụ, ha emehieghị mmehie ọ bụla tupu ma ọ bụ mgbe a gwachara ha nubuwwa (ọrụ amụma, ibu amụma).[29] Mgbe a gwachara ha nubuwwa ha ruo mgbe a mara nubuwwa ha wee gbasaa, ha enweghị ntụpọ dị ka isi, ntị chiri ma ọ bụ ihe ndị yiri ya. A ghaghị ikwere na Onye Amụma ọ bụla nwere ikike pụrụ iche asaa: **Amana** (pụrụ ịtụkwasị obi), **Sidq** (nraranye), **Tebligh** (nkwurịta okwu), **'Adala** (ziri ezi), **'Isma** (mgbochi imehie), **Fatana** (ọgụgụ isi dị elu) na **Amn al-'azl** (nche megide ịchụpụ si nubuwwa).

Onye Amụma nke wetara a okpukpe ọhụrụ, (ya bụ, onye nwere usoro ọhụrụ,) a na-akpọ a **"Rasul"** (Onye ozi). Onye Amụma nke na-ewetaghị okpukpe ọhụrụ kama ọ kpọrọ ndị mmadụ gaa okpukpe gara aga a na-akpọ

(29) Ụfọdụ ndị na-ekweghị ekwe bụ ndị na-agba mbọ kagbuo Islam na-ekwu, "Tupu ya aghọọ Onye Amụma, Muhammad ''alaihis-salam' achụọla anụmanụ ihe e ji achụ aja nye arụsị," ma na-ekwu banyere akwụkwọ la-madhhabi dị ka akwụkwọ. Ahịrị ndị dị n'elu na-egosi na nkwuputa a bụ ụgha.

"Nabi" (Onye Amụma).[30] Na nkwurịta okwu (tebligh) nke ntuziaka na ikpọ ndị mmadụ ka Allahu ta'ala okpukpe, ọ dịghị ihe dị iche n'etiti otu Rasul na otu Nabi. Anyị ga-ekwere na ndị amụma niile, na-enweghị ihe ọzọ, raara onwe ha nye na eziokwu. A na-ewere onye na-agọnahụ otu n'ime ha dị ka onye gọrọ ha niile.

A pụghị inweta Nubuwwa site n'ịrụsi ọrụ ike, na-enwe agụụ ma ọ bụ ahụ erughị ala, ma ọ bụ site n'ikpe ekpere nke ukwuu. A na-enweta ya naanị na ihu ọma na nhọrọ nke Allahu ta'ala. E zigara okpukpere chi site n'okpukpe nke Ndị Amụma iji hazie ndụ bara uru maka ndị mmadụ n'ụwa a na nke ọzọ ma gbochie ha ime ihe ọjọọ ma mee ka ha nweta nzọpụta, nduzi, udo na obi ụtọ. Ọ bụ ezie na ha nwere ọtụtụ ndị iro ma bụrụ ndị a na-akwa emo ma mesoo ha ihe ike, Ndị Amụma atụghị egwu ndị iro ma gosi na ha laghị azụ na-ekwurịta okwu nye ndị mmadụ iwu Allahu ta'ala banyere ụkpụrụ nke nkwenkwe na okpukpe omume. Allahu ta'ala kwadoro Ndị Amụma Ya na mu'jiza iji gosi na ha raara onwe ha nye na na-ekwu eziokwu. Ọ dịghị onye nwere ike ịma aka mu'jiza ha. Ndị na-eso otu Onye Amụma ka a na-akpọ **umma** ya. N'Ụbọchị Ikpe, a ga-ahapụ Ndị Amụma ịrịọchitere umma ha arịrịọ, ọkachasị ndị mmehie dị oke njọ, a ga-anabatakwa arịrịọ ha. Allahu ta'ala ga-ekwe ka 'ulama', sulaha' na awliya' n'etiti umma ha ịrịọchitere, na aga-anabata ịrịọchitere ha. Ndị Amụma ''alaihimu-s-salawatu wa-t-teslimat' dị ndụ n'ili ha na ndụ anyị enweghị ike ịma; ụwa adighị eme ka ahụ ha a gọziri agọzi ire ere. N'ihi nke a, e kwuru na hadith-i-sherif: **"Ndị Amụma na-eme namzz na hajj n'ili ha"** [31].

(30) A sụgharịkwara 'Rasul' dị ka 'Onye amụma' na ederede.

(31) [3] N'Arebia taa, e nwere ndị a na-akpọ **ndị Wahhabi**. Ha ekwetaghị ndị Hadith-i-sherif dị otu ahụ. Ha na-akpọ ezi ndị Alakụba kwenyere na hadith-i-sherif ndị a "ndị na-ekweghị ekwe". Ha anaghị agho ndị na-ekweghị ekwe n'ihi nkọwahie ha nke ayat-i-kerimas na hadith-i-sherif na nkọwa edoghị anya na nke doro anya; ha buru ndi bid'a. Ha na-emerụ ndị Alakụba ahụ nke ukwuu. Ọ bụ onye nzuzu aha ya bụ Muhammad bin 'Abd-ul-Wahhab nke obodo Najd tọrọ ntọala okpukpe Wahhab. Hempher, onye nledo Briten, duhiere ya site n'iji echiche ụgha nke Ahmad Ibn Taymiyya (ọ nwụrụ na 728 [1328 AD], Damaskọs). Ọ gbasara n'etiti ndị Tọk na ebe niile site n'akwụkwọ onye Ijipt aha ya bụ Muhammad 'Abduh (d. 1323 [1905 AD], Egypt). Ndị ọka mmụta **Ahl as-Sunna** gosipụtara n'ọtụtụ narị akwụkwọ ha na ndị Wahhab abụghị ndị na-eso ụzọ madhhab nke ise, nakwa na ha bụ ndị jụrụ okwukwe na-agbaso ụzọ ọjọọ kpam kpam. Enyere ozi zuru oke na akwụkwọ a na-akpọ **Obi Ụtọ Na-adighị Agwụ Agwụ**, na akwụkwọ a na-akpọ **Nkwupụta nke Onye Nledo Briten**, na akwụkwọ a na-akpọ **Ndụmọdụ maka Onye Alakụba**. Ka Allahu ta'ala chebe ndị na-eto eto ji okpukpe kpọrọ ihe ka ịdaba n'ime ozizi nduhie nke okpukpe Wahhab, ka Ọ ghara ikwe ka anyị pụọ n'ụzọ ziri ezi nke ndị ọka mmụta nke Ahl asSunna, bụ ndị a na-eto nke ukwuu na ọtụtụ hadith-i-sherif! Amin.

Dịka anya gọziri agọzi nke Onye Amụma na-arahụ ụra, anya nke obi a adaghị arahụ ụra. Ndị Amụma niile ‘’alaihim-us-salam’ ha nhata n’ịrụ ọrụ ha dị ka Ndị Amụma na inwe izu oke nke nubuwwa (ọrụ amụma). Ihe dị iche iche asaa ahụ a kpọtụrụ aha n’elu dị na ha niile. Ọ dighị mgbe a chụpụrụ Ndị Amụma na nubuwwa. Otu ọ dị, e nwere ike ịnapụ Wilaya n’aka ndị Awliya. Ndị Amụma bụ mmadụ, ọ bụghị mmụọ anwansi ma ọ bụ ndị mmụọ ozi, ndị na-enweghị ike ịbụ Ndị Amụma maka mmadụ ma ọ bụ nweta ogo nke onye amụma. Ndị Amụma nwere ịdị elu na nsọpụrụ karịa ibe ha. Dịka ọmụmaatụ, otu ụfọdụ Onye Amụma nwere ike ịbụ ọtụtụ ma ọ bụ obodo e zigara ya nwere ike ibu karịa nke Onye Amụma ọzọ ma ọ bụ Ndị Amụma ọzọ, ma ọ bụ nwee ike inye ya onyinye na ngọzi dị elu, ma ọ bụ ndị mu’jiza ya nwere ike ịga aba ụba karịa ma na-adigide adigide; Onye Amụma nke Oge Kacha ọhụrụ, Muhammad ‘’alaihi-s-salam’, dị elu karịa ndị amụma ndị ọzọ niile. Ndị Amụma a na-akpọ Ulu-l-’azm dị elu karịa ndị ọzọ. Ndị Rasul dị elu karịa ndị Nabi ndị na-abụghị ndị Rasul A maghị ọnụ ọgụgụ Ndị Amụma ‘’alaihim-us-salam’. A maara nke ọma na e nwere ihe karịrị narị puku, puku iri abụọ na anọ.

N’ime ha, narị atọ na iri na atọ ma ọ bụ narị atọ na iri na ise bụ ndị Rasul; Ndị Rasul isii dị elu n’etiti ha, ndị a na-akpọ **Ulu-l-’azm**, bụ: **Adam, Nuh** (Nowaa), **Ibrahim** (Ebraham), **Musa** (Mozis), **‘Isa** (Jizọs) na **Muhammad Mustafa** ‘’alaihim-us-salatu wa -s-salam’.

Ndị amụma iri atọ na atọ ndị a ka amara nke ọma: **Adam, Idris, Shit (ma ọ bụ Shis), Nuh, Hud, Salih, Ibrahim, Lut, Isma’il, Is’haq, Jekọb, Yusuf, Ayyub, Shu’aib. , Musa, Harun, Khidir, Yusha’ ibn Nun, Ilyas, Alyasa’, Dhu-l-kifl, Sham’un, Ishmoil, Yunus ibn Mata, Dawud, Sulaiman, Luqman, Zakariyya, Yahya, ’Uzair, ’Isa ibn Mariam, Dhu-l-qarnain na Muhammad** ‘’alaihimu-s-salatu wa-s-salam’.

Aha nke naanị iri abụọ na asatọ n’ime ha ka edere na Kor’an al-kerim. Edeghị Shit, Khidir, Yusha’, Sham’un na Ishmoil na ya. N’ime iri abụọ na asatọ ahụ, a maghị ma Dhu-l-qarnain, Lukman na ‘Uzair bụ Ndị Amụma ma ọ bụ na ha abụghị. Edere ya n’akwụkwọ ozi nke iri atọ na isii nke mpịakọta nke abụọ **Maktubat-i-Ma’thumiyya** na e nwere akụkọ ziri ezi na-ekwu na Khidir ‘’alaihis-salam’ bụ Onye Amụma. Edekwara ya otu a n’akwụkwọ ozi otu narị na iri asatọ na abụọ: “Na Khidir ‘alaihis-salam’ na-apụta n’ụdị mmadụ (site n’oge ruo n’oge), na-emekwa ihe ụfọdụ, kwa, egosighi na ọ dị ndụ. . Allahu ta’ala enyela mkpụrụ obi ya, yana mkpụrụ obi nke ọtụtụ

ndị amụma na ndị Walis, ikike ịpụta n'ụdị mmadụ. Ịhụ ha egosighị na ha dị ndụ." Dhu-l-kifl ''alaihi-s-salam' ka a na-akpọkwa Harqil, onye a na-ekwukwa na ọ bụ Ilyas, Idris ma ọ bụ Zakariyya.

Ibrahim ''alaihi-s-salam'' bụ Khalil-Allah, n'ihi na ọ dighị ihụnanya maka ihe e kere eke ma ọ bụ naanị ihụnanya maka Allahu ta'ala dị n'obi ya. Musa 'alaihi-s-salam' bụ Kalim-Allah, n'ihi na ya na Allahu ta'ala kwuru okwu. 'Isa' 'alaihi-s-salam' bụ Kalimat-Allah, n'ihi na o nweghị nna na a mụrụ naanị n'elu al-Kalimat al-ilahiyya (Okwu Nsọ) 'Bụrụ!' Ọzọkwa, o kwusara okwu Allahu ta'ala, nke jupụtara na Amamihe Dị Nsọ, ma gwa ha na ntị ndị mmadụ.

Muhammad ''alaihi-s-salam', onye bụ ihe mere e ji kee ihe niile e kere eke na nke kachasị elu, onye a ma ama, onye kachasị ugwu nke ihe a kpọrọ mmadụ, bụ Habib-Allah (Onye Allahu ta'ala Hụrụ n'Anya). Enwere ọtụtụ ihe akaebe na-egosi ịdị ukwuu na ịdị elu ya nakwa na ọ bụ Habib-Allah. N'ihi nke a, a pụghị ikwu okwu ndị dị ka 'e meriri' ma ọ bụ 'e jikwaa' banyere ya. N'Ụbọchị Mbilite N'Ọnwụ, ọ ga-esi n'ili ya bilie n'ihu mmadụ niile. Ọ ga-abụ onye mbụ ga-aga ebe Ikpe. Ọ ga-abụ onye mbụ ga-aga Paradaịs n'ihu mmadụ niile. Ọ bụ ezie na a pụghị ịgụta agwa mara mma dị na ọtụtụ agwa ya, ma ọ bụ ike mmadụ agaghị ezu iji gụọ ha, anyị ga-achọ akwụkwọ anyị mma site n'ide ụfọdụ n'ime ha:

Otu n'ime ọrụ ebube ya bụ nrigoro **Mi'raj**: mgbe ọ nọ n'ihe ndina na al-Mekkat al-Mukarrama, a kpọtere ya, a kpọgakwara ozu ya na Ụlọ Alakụba Aqsa na Jerusalem (Quds), site na elu-igwe, na mgbe eluigwe nke asaa gachara, ruo n'ebe ndị Allahu ta'ala kpebisiri ike. Anyị ga-ekwere na Mi'raj n'ụzọ dị otu a.[32] Edere otu Mi'raj mere n'uju n'ọtụtụ akwụkwọ bara uru, ọkachasị na **Shifa'-i sherif**.[33] Ya na Jebra'il ''alaihis-salam' si na Mekka garuo **Sidrat al-muntaha**, osisi di n'elu igwe nke isii na nke asaa. Enweghị ihe ọmụma, ọ dighị irigo nwere ike ịga n'ihu karịa ebe ahụ. Na Sidra, Rasulullah ''alaihis-salam' hụrụ Jebra'îl ''alaihis-salam' n'ụdị nke ya na nku ya narị isii. Jebra'il ''alaihis-salam' nọrọ na Sidra. Site na Mekka ruo Jerusalem, ma ọ bụ ruo n'eluigwe nke asaa, Rasulullah ''alaihis-salam'

(32) Ndị jụrụ okwukwe Isma'ili na ndị iro nke Islam na-eme ka ndị ọka mmụta Islam na-agbalị iduhie ndị ntorobịa site n'ikwu na ide na Mi'raj abụghị irigo anụ ahụ kama ọ bụ ọnọdụ ime mmụọ (hal). Anyị ekwesighị ịzụrụ akwụkwọ ndị ahụ rụrụ arụ; anyị ekwesighị ikwe ka ha ghọgbuo anyị.

(33) Qadi 'Iyad al-Maliki, onye edemede Shifa', nwụrụ na Morocco na 544 [1150 AD].

ka e weere na **Buraq**, nke bụ anụ ọcha, nke dị oke ngwa ngwa, anụ ọhịa na-adịghị nwoke na nwanyị nke Paradaịs, nke dị ntakịrị karịa mule na ibu karịa ịnyịnya ibu. Ọ gafere ka a hụ ya. N'Ụlọ Alakụba Aqsa, Rasulullah ''alaihis-salam' na Ndị Amụma ndị ọzọ rụrụ namaz na jama'at, Rasulullah na-eduzi namaz dị ka imam; ọ bụ ekpere abalị ma ọ bụ ekpere ụtụtụ. Mkpụrụ obi Ndị Amụma nọ ebe ahụ n'ọdịdị mmadụ nke ha. Site na Jerusalem ruo eluigwe nke asaa, e mere ka o jiri ububе amaghị ama nke aha ya bụ **Miraj**. Mgbe ha na-aga n'ụzọ, ndị mmụọ ozi kwụ n'ahịrị n'aka nri na n'aka ekpe, na-eto ya ma na-efe ya. N'elu igwe ọ bụla, Jebra'il ''alaihis-salam' kwusara ozi ọma nke ọbịbịa 'alaihis-salam' nke Rasulullah. N'elu-igwe nke ọ bụla, ọ hụrụ onye amụma ma kelee ya. Na Sidra, ọ hụrụ ọtụtụ ihe dị ịtụnanya, ngọzi ndị dị na Paradaịs na ahụhụ ndị dị na Ọkụ Mmụọ. Ọ lere anya ọ dighị nke ngọzi nke Paradaịs n'ihi ọchịchọ na obi ụtọ nke ịhụ Jamal nke Allahu ta'ala. Mgbe ọ gafere Sidra, ọ gara n'ihu naanị ya, n'etiti nur (ọkụ). Ọ nụkwara ụda mkpịsị akwụkwọ ndị mmụọ ozi. O we gabiga n'oru nnu akwa-nbọchi puku iri asaa. Ebe dị anya n'etiti akwa-nkwuba abụọ dị ka ụzọ afọ narị ise. Mgbe nke a gasịrị, n'elu akwa aha ya bụ **Rafraf**, nke na-egbuke egbuke karịa anyanwụ, ọ gafere Kursi wee ruo 'Arsh. Ọ gafere 'Arsh, gafere ụwa nke oge, oghere na ihe. O ruru ogbo ka inu Okwu Allahu ta'ala.

Ọ hụrụ Allahu ta'ala n'ụzọ na-apụghị ịghọta ma ọ bụ kọwara, dị ka a ga-hụrụ Allahu ta'ala na-esote n'ụwa na-enweghị oge na ohere. Ọ gwara Allahu ta'ala na-enweghị akwụkwọ ozi na ụda. O nyere Ya otuto, fee ma too Ya.

E nyere ya onyinye na nsọpụrụ na-enweghị atụ. E nyere ya na Umma ya (Ndị Alakụba) iwu ka ha na-eme namaz ugboro iri ise kwa ụbọchị. Otu ọ dị, ọnụ ọgụgụ nke namaz a ga-eme kwa ụbọchị jiri nwayọọ nwayọọ belata ruo ise site na mgbaghara nke Musa ''alaihis-salam'. Tupu nke a, a na-eme namaz naanị n'ụtụtụ na n'ehihie ma ọ bụ n'abalị. Mgbe ogologo njem dị otu ahụ gasịrị, ebe ọ nwetaworo onyinye na ngọzi ma hụ ma nụ ọtụtụ ihe na-agbagwoju anya, ọ laghachiri n'akwa ya, bụ nke na-enwebeghị ahụ ọkụ. Aghọtara ihe anyị dere n'elu akụkụ site na ayat na akụkụ nke hadith. Ọ bụghị wajib ikwere ihe niile. N'agbanyeghị nke ahụ, ebe ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna kwuru ha, ndị na-agọnahụ ihe ndị a ga-ekewapụ na Ahl as-sunna. Na onye na-ekwenyeghị otu ayat ma ọ bụ hadith na-aghọ onye ekweghị ekwe.

Ka anyị hota ụfọdụ ihe akaebe na-enweghị atụ na-egosi na Muhammad ‘’alaihis-salam’ bụ Onye Kasị Elu (Sayyid al-Anbiya’) nke Ndị Amụma ‘’alaihimu-s-salawatu wa-t-teslimat’. N’Ụbọchị Ikpe, Ndị Amụma niile ga-agbaba na ndo ọkọlọtọ ya. Allahu ta’ala nyere Ndị Amụma niile ‘’alaihimu-s-salam’ iwu na, ọ bụrụ na ha ga-adị ndụ ruo oge Muhammad ‘’alaihis-salam’, onye, n’etiti ihe e kere eke, bụ onye Ọ hụrụ n’anya Ọ họpụtara, ha kwesịrị ikwere ya ma bụrụ ndị na-enyere ya aka. Ọzọkwa, Ndị Amụma niile nyere umma ha otu ihe ahụ dị na arịrịọ ikpeazụ ha.

Muhammad ‘’alaihis-salam’ bụ **Khatam al-anbiya**’ (Onye Amụma Ikpeazụ); ya bụ, ọ dịghị Onye Amụma ga-anọchi ya. Mkpụrụ obi ya gọziri agọzi ka e kere n’ihu Ndị Amụma niile. Ọkwa nubuwa ka e buru ụzọ nye ya. Nubuwwa e mechachaa ka ọ jiri sọpụrụ ụwa. Na njedebe nke ụwa, n’oge Hadrat al-Mahdi, ‘Isa’ ‘alaihis-salam’ ga-esi n’eluigwe rịdata na Damaskọs wee sonyere Muhammad ‘alaihis-salam’ umma ma kwusaa Islam n’ụwa. [Ndị jụrụ okwukwe a na-akpọ **Qadianis**, ma ọ bụ **Ahmadis**, ndị Briten haziri na India n’afọ hijri 1296 [1880 AD], na-akọkwa ụgha nkwutọ banyere Isa ‘’alaihis-salam’. N’agbanyeghị na ha na-ekwu na ha bụ ndị Alakụba, ha na-agba mbọ ibibi Islam site n’ime. E nyela fatwa iji kwupụta na ha abụghị ndị Alakụba.

Otu ndị ọzọ na-ajụ okwukwe bụ zindiq pụtara na India bụ otu a na-akpọ **Jama’at-tablighiyya**.[34] Ewubere otu ha na 1345 [1926 AD], site n’aka onye amaghị ihe aha ya bụ Ilyas.

O kwusiri ike na ndị Alakụba “esiwo n’ezi ụzọ nke Islam puọ,” nakwa na ọ rọrọ nrọ ebe e nyeworo ya iwu Nsọ ka “napụta ha n’ọgba aghara.” O kwuru ihe ọ mụtara n’akwụkwọ ndị nna ya ukwu dere, ya bụ, Nezir Huseyn, Rashid Ahmad Kankuhi na Khalil Ahmad Seharanpuri, bụ ndị bụkwa ndị jụrụ okwukwe. Aghụghọ ha ji na-eduhie ndị Alakụba bụ “ka ha na-ekwukarị banyere uru namaz na jama’at bara. Otu ọ dị, nke bụ eziokwu bụ na ọ dịghị nke ọ bụla n’ime ekpere nke namaz na ihe ndị ọzọ ndị jụrụ okwukwe na-ekpe bụ nke a na-anakwere, ebe ọ bụ na ha anọghị n’otu **Ahl as-sunnat**. Ihe mbụ ndị a ga-eme bụ ịgụ akwụkwọ (ezigbo) ndị ọka mmụta Islam dere, wepụ onwe ha nkwenkwe ụgha, ghọọ ezi ndị Alakụba. Ndị na-akọwahie akụkọ ndị ahụ nwere nkọwa kpuchiri ekpuchi na Kor’an al-kerim ka a na-akpọ **ndị bid’at**, ma ọ bụ **ndị jụrụ okwukwe**. Ma ndị iro nke

(34) Biko lelee isi nke iri atọ na isii nke nkeji nke abụọ nke akwụkwọ a na-akpọ **Obi Ụtọ Na-adịghị Agwụ Agwụ**.

Islam ndị na-enye ụdị ayat ndị dị otu ahụ nkọwa dabara adaba na echiche aghụghọ ha na ijụ okwukwe ka a na-akpọ **zindiq**. Site n'ime nke a ndị a na-agbalị igbanwe Kor'an al-kerim na Islam. Ezigbo onye iro na-echepụta ma na-azụ ozizi nduhie ndị a bụ ndị Briten, bụ ndị na-emefu ọtụtụ ijeri maka nzube ihere a. Ndị otu **Tabligh-i-jama'at**, bụ ndị na-amaghị ihe na ngwa ọrụ na-enweghị isi bụ ndị dabara na ọnya nke ndị na-ekweghị ekwe nke Briten, na-agbalịsi ike iduhie ndị Alakụba site n'ịkpọ onwe ha **ndị Sunni**, site n'ikpe ekpere kwa ụbọchị nke namaz, na site n'ịgha ụgha. Ndị a dị ka akwụ ụgbala ewuru n'elu ụlọ elu, a ga-agbakwa ha ọkụ ebighị ebi n'ime ọwa mmiri dị omimi nke ọkụ mmụọ. Iyi nnukwu ịchafụ, ito afụ ọnụ ha, iyiri ogologo uwe ha a na-akpọ jubba, ịgụ ma ọ bụ gụpụta ayat-i-kerima, wee na-akọwahie ha, bụ otu n'ime aghụghọ ndị a na-eji na mmemme ọjọọ ha na-eduhie ndị Alakụba. Otu ọ dị, otu hadith-i-sherif na-agụ kpọmkwem otu a: **"Inn-Allaha la yanzuru ila suwarikum wa siyabikum wa lakin yanzuru ila qulubikum wa niyyatikum,"** nke pụtara: "Allahu ta'ala na-ekpe unu ikpe, ọ bụghị site n'ọdịdị gị na uwe gị, kama site n'obi na ebumnobi unu." Otu amaokwu:

Kad-du buland dared, dester para, para.

Chun ashiyani laklak, ber kalla-i-minara.

N'ihi na ndị a enwebeghị ike ịza akwụkwọ **Hakikat Kitabevi** na nke na-egosi na ndị nzuzu amaghị bụ ndị ụgha, ha kwuru na, "akwụkwọ nke Hakikat Kitabevi bipụtara ezighi ezi ma jụrụ okwukwe. Agụla akwụkwọ ndị ahụ." Ihe mgbaama kachasị mma nke na-agagharị nke na-achọpụta ndị jụrụ okwukwe na zindiq, bụ ndị iro nke Islam, na-eme ka ndị mmadụ ghara ịgụ akwụkwọ na-agbasa ozizi nke ndị ọka mmụta Ahl as-sunnat site n'iji ozizi ụgha na-akparị ha. Akwụkwọ anyị (asụsụ Tọkish) bụ **Faideli Bilgiler** (Ozi Bara Uru) na-eme ka nsogbu ndị mmadụ a na-eme ka ndị Alakụba gbasaa ma na-ehota azịza nke ndị ọka mmụta Ahl as-sunnat nyere ha.(35)

Muhammad ''alaihis-salam' bụ onye kachasị elu nke Ndị Amụma na ọ bụ ọmịiko Allahu ta'ala maka ihe niile e kere eke. 'alam puku iri na asatọ (ụwa nke ndị mmadụ) na-enweta uru site n'oke osimiri ngọzi ya. Site na nkwenye (nke ndị ọka mmụta Islam), ọ bụ Onye Amụma maka mmadụ niile na mmụọ anwansi. Ọtụtụ (ndị ọka mmụta) ekwuola na ọ bụ Onye Amụma maka ndị

(35) [1] Biko lee akwụkwọ anyị ndị ọzọ n'asụsụ Bekee, karịsịa **Ụzọ ndị Sunni, Obi Ụtọ Na-adịghị Agwụ Agwụ, na nkeji isii, Nkwenkwe na Islam**, na **Akwụkwọ nke Okwu Ziri Ezi**.

mmụọ ozi, ihe na-adịghị ndụ, anụmanụ na maka ihe ọ bụla. Mgbe ezigara Ndị Amụma ndị ọzọ n'agbụrụ ụfọdụ na mba ụfọdụ, Rasulullah ‘’alaihis-salam’ bụ Onye Amụma nke ụwa niile na ihe niile dị ndụ na ihe ndị na-adịghị ndụ. Allahu ta'ala gwara ndị amụma ndị ọzọ aha ha. Banyere Muhammad ‘alaihis-salam’, ọ kwadoro ya site n'ịkpọ ya, “Oh Onye Amụma m (Rasul)!” Ụdị ọrụ ebube ọ bụla e nyere Onye Amụma ọ bụla ka e gosiri ya. Allahu ta'ala nyekwara Onye Amụma ya ọ hụrụ n'anya onyinye ndị ọzọ ma nye ya ihe ebube karịa nke O mere Onye Amụma bụla ọzọ nke Ya. E mere ya karia Ndị Amụma niile n'ebube na ịdị mma na-enweghị atụ: ọnwa kewara abụọ mgbe o ji mkpịsị aka ya a gọziri agọzi mee ihe ịrịba ama; ọtụtụ okwute ndị dị n'ọbụ aka ya kwuru Aha Allah; osisi kelere ya site n'ịsị, “O Rasulallah”; osisi nkụ nke aha ya bụ Hannana tiri mkpu n'ihi na Rasulullah ‘’alaihis-salam’ jere pụọ wee hapụ ya naanị ya; mmiri dị ọcha si n'etiti mkpịsị aka ya agọziri agọzi rịdata; ọkwa dị elu nke **al-Maqam al-Mahmud, ash-Shafa'at al-kubra, al-Hawd al-Kawthar, al-Wasila** na **al-Fadila** ka e kwere nkwa inye ya n'ụwa; o nwere nsọpụrụ nke ịhụ Jemal nke Allahu ta'ala tupu abanye Paradaịs; o nwere ezi omume kacha mma n'ụwa, okwukwe kachasị mma, ihe ọmụma, ịdị nwayọọ, ndidi, ekele, zuhd[36], ịdị ọcha, izi ezi, dike, ihe ọjọọ, obi ike, obi umeala, amamihe, agwa mara mma, enyemaka, ebere na nsọpụrụ na-adighị agwụ agwụ na agwa nsọpụrụ. Ọ dighị onye ma Allahu ta'ala maara ọnụ ọgụgụ ọrụ ebube e nyere ya. Okpukpe ya kagburu okpukpe ndị ọzọ bu ya ụzọ.[37] Okpukpe ya bụ nke kacha mma na nke kachasị elu n'okpukpe niile. Umma ya di elu karia umma ndi ozo. Ndi Awliya nke umu ya kariri Awlia nke umma ndi ozo. N'etiti Awliya' nke Umma nke Muhammad ‘alaihis-salam’, onye kwesịrị ịbụ Khalifa (nke mbụ) Khalifa (onye ọchịchị) bụ **Abu Bakr as-Siddiq** ‘radiy-Allahu ta'ala ‘anh’, onye a hụrụ n'anya. Ọtụtụ ndị Awliya na ndị imam ma bụrụ ndị dabara na alaeze karịa ndị ọzọ. Mgbe Ndị Amụma gasịrị, ọ bụ onye kachasị elu na nke kachasị mma n'ime mmadụ niile bịara na nke ga-abịa. Ọ bụ ya bụ onye mbụ nwetara ọkwa na nsọpụrụ nke alaeze. Dị ka a ihu ọma na ngọzi si Allahu ta'ala, ọ dighị efe arusị tupu Islam malitere. E chebewo ya pụọ n'ihe ọjọọ nke ekweghị ekwe na ịjụ okwukwe.[38] Mgbe

(36) Na-atụgharị n'ihe ụtọ na ụtọ ụwa.

(37) (Ọ na-aga n'ekwughị na ọ bụ okpukpe ikpeazụ.)

(38) Ugbu a enwere ike ịghọta ya site na nkwupụta a banyere Abu Bakr as-Siddiq ‘radiy-Allahu ta'ala ‘anh’ otu ogbenye na otu amaghị ihe bụ ndị na-eche ma na-ede na Rasullah ‘’alaihis-salam’ na-efe aruṣị tupu ya nubuwwa.

ya gasịrị, onye kachasị elu n'ime mmadụ bụ Khalifa **'Umar ibn al-Khattab**' radiy-Allahu ta'ala 'anh' nke abụọ, onye Allahu ta'ala họọrọ ka enyi nke Onye Amụma Ya hụrụ n'anya. N'azụ ya bụ onye kachasị elu nke mmadụ bụ Khalifa nke atọ nke Rasulullah 'alaihis-salam', Dhu-n-Nurain **'Uthman ibn 'Affan** 'radiy-Allahu ta'ala 'anh', akụ nke amara na ngọzi na isi iyi. nke obi umeala, okwukwe na ihe ọmụma nke mmụọ. Mgbe ya nwụsịrị, ihe kacha amasị ụmụ mmadụ bụ khalifa nke anọ nke Rasulullah ''alaihis-salam', **'Ali ibn Abi Talib'** radiy-Allahu ta'ala 'anh', onye nwere ikike dị ịtụnanya na Ọdụm nke Allahu ta'ala.

Hadrat Hasan ibn 'Ali 'radiy-Allahu ta'ala 'anhum'[39] ghọrọ Khalifa mgbe ya gasịrị. Afọ iri atọ nke alaeze a kpọtụrụ aha na hadith ash-sherif ka ya na ya gwụchara. Mgbe ya gasịrị, mmadụ kachasị elu bụ Hadrat **Husayn ibn 'Ali'** radiy-Allahu ta'ala 'anhum', ihe nke anya 'alaihis-salam' nke Rasulullah. Ndị a kacha elu dabeere na ha nwetara thawab karịa; gbahapụrụ obodo ha na ndị ha hụrụ n'anya maka Islam; ịbụ ndị Alakụba n'ihu ndị ọzọ; imeghari onwe ha na Rasulullah ''alaihi's-salam'' ruo n'oke kachasị elu; na-enyefe onwe ha na sunna ya; na-agbasi mbọ ike n'ịgbasa okpukpe ya; na igbochi ekweghị ekwe, fitna na nrụrụ aka.

Hadrat 'Ali' radiy-Allahu 'anh' nabatara Islam tupu ndị ọzọ niile, ma e wezụga Hadrat Abu Bakr 'radiy-Allahu 'anh'. N'agbanyeghị nke ahụ ọ bụ nwata na enweghị ihe onwunwe ma biri n'ụlọ ''alaihis-salam'' nke Rasulullah ma jeere ya ozi. Ya mere, nnabata ya na Islam emeghị ka ndị na-ekweghị ekwe ịnabata Islam, gbasoo ihe nlereanya ya, ma ọ bụ ka emerie ha. N'aka nke ọzọ, nnabata nke ndị Khalifa atọ ndị ọzọ wusiri Islam ike. N'ihi na Hadrat 'Ali na ụmụ ya 'radiy-Allahu ta'ala 'anhum' bụ ezigbo ndị ikwu nke Rasulullah 'alaihi's-salam' na nke ọbara agọziri gọzi nke Rasulullah, enwere ike ịsị na ha dị elu karịa Hadrat Abu Bakr na Hadrat 'Umar., ma ịdị elu ha abụghị ịka elu n'akụkụ ọ bụla ma ọ bụghị nyere ha aka karịa ndị a dị ukwuu n'ụzọ ọ bụla. Otu ahụ ka ọ dị''alaihis-salam' nke Khidir si kụziiri Musa ''alaihis-salam' ihe.[40] Hadrat **Fatima** dị elu karịa Hadrat **Khadija** na Hadrat '**Aisha** 'radiy- Allahu ta'ala 'anhunna' n'ihi na ọ kacha nọ Onye Amuma nso n'ihe gbasara ọbara. Ma otu ụdị ịdị elu ekwesighị igosi ịdị elu

(39) Hasan bin Ali buru nsi nwuọ na Medina-i Munawwara na [669 AD].

(40) Ọ bụrụ na mmekọrịta ọbara bụ naanị ihe nchoputa maka ịdị elu, ekwesịrị ka e were Hadrat 'Abbas dị ka onye ka Hadrat 'Ali. Ọzọkwa, Abu Talib na Abu Lahab, bụ ndị dị ezigbo nso n'ihe gbasara ọbara, enweghị ọbụna nsọpụrụ na ịdị elu dị na Onye Kwere Ekwe kacha ala.

n'akụkụ ọ bụla. Ndị ọka mmụta Islam kwuru okwu na-ekwekọrịtaghị n'etiti onwe ha na nke kacha elu n'ime atọ ndị a. Dị ka a ghọtara site na hadith as-sherif, atọ ndị a, Hadrat **Mariam** na nwunye Fero, Hadrat **Asiya**, bụ ndị ise kachasị elu n'ime ụmụ nwanyị ụwa niile. Hadith ash-sherif, **"Fatima dị elu karịa ụmụ nwanyị Paradaịs, na Hasan na Husayn bụ ndị ntorobịa kachasị elu nke Paradaịs,"** na-ezo aka na ịdị elu naanị n'otu ụzọ .

Ndị na-esote ndị kachasị elu na Sahabat al-kiram (Ndị otu onye amụma) bụ al-**'Asharat al-Mubashshara**, mmadụ iri ahụ e ji ozi ọma gọzie maka [ịga] Paradaịs. Mgbe ha gachara, ndị Alakụba kacha elu bụ ndị Alakụba narị atọ na iri na atọ bụ ndị sonyere na Agha dị Nsọ nke Badr. Ndị sochirinụ bụ ndị Alakụba narị asaa nwere obi ike bụ ndị sonyere na Agha Uhud dị Nsọ. Ndị na-esote ha bụ **Bi'at ar-Ridwan**, ndị Alakụba otu puku, narị anọ bụ ndị ṅụrụ iyi nkwado Rasulullah n'okpuru osisi. As-Sahabat al-kiram 'radiy-Allahu ta'ala 'anhum ajma'in' chụrụ ndụ ha na ihe onwunwe ha n'aja n'ihi Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' ma nyere ya aka. Ọ dịịrị anyị (wajib) iji nsọpụrụ na ịhụnanya kpọọ aha onye ọ bụla n'ime ha. Ọ dịghị mgbe a na-ekwe ka ikwu okwu na-ekwesịghị ịdị ukwuu ha. Ọ bụ ịjụ okwukwe ịkpọ aha ha n'enweghị nkwanye ugwu. Onye hụrụ Rasulullah ''alaihis-salam' n'anya ga-ahụ ndị Sahaba (Ndị Enyi) ya niile n'anya. Hadith-i-sherif na-agụ, sị: **"Onye hụrụ Sahaba m n'anya hụrụ ha n'anya n'ihi na ọ hụrụ m n'anya. Onye na-ahụghị ha n'anya ahụghị m n'anya. Onye na-emejọ ha na-ewute m. Onye na-emerụ m ahụ na-ewute Allahu ta'ala. Onye na-emejọ Allahu ta'ala ga-ata ahụhụ n'ezie."** Na hadith-i-sherif ọzọ, o kwuru, sị: **"Mgbe Allahu ta'ala chọrọ ịgọzi otu n'ime Umma m, Ọ na-etinye n'ime obi ya ịhụnanya nke Sahaba m, ọ hụrụ ha n'anya nke ukwuu."**

Ya mere, e kwesịghị iche na ndị Sahabat al-kiram lụrụ ọgụ ka ha bụrụ Khalifa ma ọ bụ mejuo echiche ọjọọ ha ma ọ bụ ọchịchọ anụ ahụ ha. Ọ bụ omume ihu abụọ nke na-eduga mmadụ n'ịla n'iyi ikwu okwu ọjọọ banyere ha site n'echiche dị otu ahụ ebe ọ bụ na ekworo na ọchịchọ maka ọkwa na ihe riri ahụ n'ụwa ekpochapụwo kpam kpam n'obi ha site n'ịnọ ọdụ n'ihu Rasulullah 'sall-Allahu ta' ala 'alaihi wa sallam' na-anụ okwu ya agọziri agọzi. A gbaziri ha wee bụrụ ndị nwere onwe ha pụọ na anyaukwu, ọchịchọ, iwe na ọdịdị ọjọọ; e mere ka ha dị ọcha kpam kpam. N'iburu n'uche na onye na-anọ ụbọchị ole na ole n'ihu otu n'ime Walis nke Umma nke Onye Amụma Elu na-erite uru site na omume ọma na ịdị mma nke Wali na-eme ka ọ dị ọcha site na ọchịchọ ụwa, kedu ka a ga-esi were chee na ndị

Sahaba onye amụma, ndị nna anyị ukwu, ndị hụrụ Rasulullah n'anya karịa onye ọ bụla ma chụọ ihe onwunwe ha na ndụ ha chụọ maka ya ma gbahapụ obodo ha maka ya ma nwee mmasị na ụlọ ọrụ ya, nke bụ ihe oriri maka mmụọ, ndị nwere onwe ha pụọ na omume ọjọọ, na nafs ha adighị ọcha nakwa na ha lụrụ ọgụ maka ụwa a nke yiri anụ ọhịa? Ndị mmadụ ukwu ahụ dị ọcha n'ezie karịa mmadụ niile.

Ọ bụ ihe na-ezighị ezi iji esemokwu na ọgụ dị n'etiti ha tụnyere ihe ndị dị n'etiti anyị, ndị obi ọjọọ, ma ọ bụ ikwu na ha lụrụ ọgụ iji mejuo ihe ọjọọ, nke anụ ahụ na ọchịchọ nke ụwa. Ọ gaghị ekwe omume iburu echiche na-ezighi ezi megide Sahabat al-kiram. Onye ga-ekwu okwu megide ha kwesịrị ịma na imegide Sahabat al-kiram iro bụ imegide Rasulullah 'sall-Allahu ta' ala 'alaihi wa sallam', na ikwu okwu ọjọọ banyere ha pụtara ikwu okwu ọjọọ banyere ya, bụ onye kụziiri ha ma zụọ ha. N'ihi nke a, ndị nwoke ukwu nke Islam na-ekwu na enweghị nkwanye ugwu na echiche dị elu nke Sahabat al-kiram bụ, n'ezie, ịgọnarị Onye Ozi nke Allah. Agha nke "Jamal" (Kameelu) na "Siffin" enweghị ike iwere dị ka ihe ndabere maka ikwutọ ha. N'ihi ihe ụfọdụ gbasara okpukpere, ọ dighị onye n'ime ndị Sahabi na-emegide Hadrat 'Ali n'agha ndị ahụ dị njọ; n'ezie, ha niile kwesiri ka a kwụọ ha ụgwọ ọrụ n'ụbọchị ikpe. Hadith-i-sheriaf na-ekwu, sị: **"A ga-enye onye mujtahid nke mehiere otu ụgwọ ọrụ, na abụọ ma ọ bụ iri nye onye chọtara ihe ziri ezi. Otu n'ime ụgwọ ọrụ abụọ bụ maka iji ijtihad were mere ọrụ. Nke ọzọ bụ maka ịchọta eziokwu."** Esemokwu na ọgụ dị n'etiti ndị Alakụba nnukwu ahụ abụghị n'ihi isi ike ma ọ bụ iro kama n'ihi ijtihad ha [dị iche] na n'ihi ọchịchọ ha ime ihe Islam nyere n'iwu. Onye ọ bụla n'ime ndị Sahabat al-kiram bụ mujtahid.(41)

Ọ bụ fard maka onye mujtahid ọ bụla ime ihe kwekọrọ na nkwubi okwu ọ chọtara site na ijtihad nke ya, ọ bụrụgodị na ijtihad ya nwere ike ọ gaghị ekwekọ na nke mujtahid dị elu karịa ya. O kweghị ka ọ na-eso ijtihad nke onye ọzọ. Abu Yusuf na Muhammad ash-Shaibani, ndị na-eso ụzọ al-Imam al-a'zam Abu Hanifa Nu'man ibn Thabit (nwụrụ na Baghdad, 150 AH [767]), na Abu Sawr na Isma'il al-Muzani, Ndị na-eso ụzọ Imam Muhammad ibn Idris ash-Shafi'i, (d. 204 [820 AD], Egypt,) ekwekọrịtaghị n'aka ndị nna ha ukwu n'ọtụtụ akụkụ, na banyere ụfọdụ ihe ndị nna ha ukwu kwuru **'haram'** (machibidoro iwu) ha kwuru **'halal'** (kwere) na

(41) Dịka ọmụmaatụ, ekwuru na hadith as-sherif na peeji nke narị abụọ na iri itoolu na asatọ nke al-Hadiqa na 'Amr ibn al-'As 'radiy-Allahu. ta'ala 'anh' bu onye mujtahid.

ụfọdụ ihe ndị nna ha kwuru 'halal' ha kwuru 'haram. ' Enweghị ike ịsị na ha bụ ndị mmehie ma ọ bụ ndị ọjọọ n'ihi nke ahụ. Ọ dighị onye kwuru otu ahụ, n'ihi na ha bụ ndị mujtahid dị ka ndị nna ha ukwu.

Ọ bụ eziokwu na Hadrat 'Ali' radiy-Allahu ta'ala 'anh' dị elu na mmụta karịa Hadrat Mu'awiya na Hadrat 'Amr ibn al-'As 'radiy-Allahu ta'ala 'anhuma'. O nwere ọtụtụ agwa ndị dị elu iji mata ọdịiche dị n'etiti ya na ha, ijtihad ya dịkwa ike karịa ijtihad ha. Otu ọ dị, ebe ọ bụ na ndị Sahabat al-kiram niile bụ ndị mujtahid, o kweghị ka mmadụ abụọ ahụ gbasoo ijtihad nke nnukwu onye ndu okpukpe ahụ. Ọ dị mkpa ka ha mee ijtihad nke onwe ha.

Ajụjụ: N'agha nke 'Jamal' na 'Siffin', ọtụtụ ndị Muhajirun na Ansar n'etiti ndị Sahabat al-kiram so, rube isi ma soro Hadrat 'Ali. Ọ bụ ezie na ha niile bụ ndị mujtahid, ha chere na ọ bụ wajib iso ya. Nke a na-egosi na ọ bụ wajib ka ndị mujtahid soro Hadrat 'Ali. Ha ga-eso ya ma ọ bụrụgodị na ijtihad ha ekwetaghị na nke ya, ọ bụghị ya?"

Azịza: Ndị Alakụba soro Hadrat Ali ma lụọ ọgụ n'akụkụ ya sonyeere ya abụghị n'echiche nke ịgbaso ijtihad ya kama n'ihi na ijtihad ha kwekọrọ na ijtihad ya ma gosi na ọ dị mkpa ịgbaso Imam 'Ali. N'otu aka ahụ, ijtihad nke ọtụtụ Ndị Otu ama ama nke Onye Amụma ekwetaghị n'ihe Hadrat 'Ali, wee bụrụ wajib ka ha ibuso ya agha. Ijtihad nke as-Sahabat al-kiram pụtara n'ụzọ atọ dị iche iche mgbe ahụ: Ụfọdụ n'ime ha ghọtara na Hadrat 'Ali ziri ezi, na ọ dị mkpa ka ha soro Hadrat 'Ali; otu ọzọ hụrụ na ijtihad nke ndị buso Hadrat Ali agha ziri ezi, wee bụrụ wajib ka ha iso ndị busoro Hadrat Ali agha na ibuso ya agha; otu nke atọ kwuru na ọ ga-adị mkpa ka ha ghara iso akụkụ abụọ ahụ ma ghara ịlụ ọgụ, na ijtihad ha chọrọ ka ha ghara ịbanye n'agha ahụ. Otu atọ a niile ziri ezi n'ezie ma kwesịkwa inweta ụgwọ ọrụ n'ụwa.

Ajụjụ: "Azịza ya [n'elu] na-egosi na ndị lụrụ ọgụ megide Hadrat 'Ali' radiy-Allahu ta'ala 'anh' mekwara ihe ziri ezi. N'aka nke ọzọ, ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna kwuru na Hadrat 'Ali ziri ezi, na ndị na-emegide ya ezighị ezi, na ha na-agbaghara n'ihi na ha nwere 'udhr, na ọbụna na ha nwetara thawab. Gịnị ka a pụrụ ikwu banyere nke ahụ?"

Azịza: Al-Imam ash-Shafi'i na 'Umar ibn 'Abd al-'Aziz, ndị nwoke ukwu abụọ nke Islam, kwuru na ọ dighị mma iji okwu nke a na-akpọ 'ezighị ezi' banyere nke ọ bụla n'ime ndị Sahabat al-kiram. N'ihi nke a, e kwuru, sị: "Ọ bụ ihe na-ezighị ezi ịsị 'na-ezighị ezi' banyere ndị isi." Ọ dighị ekwe ka ndị dị ala kwuo okwu ndị dị ka, "O mere ihe ziri ezi,"

"O mejọrọ," "Anyị kwadoro," ma ọ bụ "Anyị anabataghị," banyere ndị isi ha. Dị ka Allahu ta'ala eteghị aka anyị n'ọbara ndị ukwu a, otu anyị kwesịrị ichebe ire anyị megide ikwu okwu ndị dị otu ahụ dị ka 'dị nnọọ' na 'na-ezighị ezi.' Ndị ọka mmụta ahụ miri emi bụ ndị mụrụ ihe ama na ihe omume ma kwuo na Imam 'Ali ziri ezi na ndị na-emegide ya mehiere, n'ezie, pụtara na ọ bụrụ na Hadrat 'Alị nwere ohere ịgwa ndị nọ n'akụkụ nke ọzọ okwu, ọ ga-eduzi ha iji ijtihad were kwekọọ na ijtihad ya. N'ezie, Hadrat Zubair ibn Awwam megidere Hadrat 'Ali n'Agha 'Jamal' mana, mgbe ọ gụchara eziokwu nke ọma, ọ gbanwere ijtihad ya wee kwụsị ọgụ. Okwu nke ndị ọka mmụta nke Ahl as-Sunna ndị na-ahụta ndudue kwere ka e were ya dị ka nke a. Ọ pụghịkwa ịsị na Hadrat 'Ali na ndị ya na ha nọ n'ụzọ ziri ezi na Ndị Ibe nke Onye Amụma ndị ọzọ, bụ ndị nọ n'igwe nke ọzọ na nne anyị 'A'ishat as-Siddiqa, nọ na ụzọ na-ezighị ezi.

Ọgụ ndị a n'etiti ndị Sahabat al-kiram bụ nsonaazụ ijtihad dị iche iche na ngalaba Ahkam ash-Shar'iyya (iwu nke Islam). Ha enweghị nghọtahie ọ bụla gbasara ihe ndị dị mkpa nke Islam. Taa, ụfọdụ ndị na-ekwu okwu ọjọọ na enweghị nkwanye ugwu maka ndị ukwu nke Islam dịka Hadrat Mu'awiya na 'Amr ibn al-'As 'radiy-Allahu ta'ala 'anhuma'. Ha enweghị ike ịghọta na n'ezie, ha na-akparị Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' site n'imetọ ndị Sahabat al-kiram. Edere na **Shifa' ash-sherif** na Imam Malik ibn Enes kwuru, sị: "Onye na-aṅụ iyi ma na-ekwutọ Mu'awiya[42] na 'Amr ibn al-'As[43] kwesịrị okwu ọ na-ekwu megide ha. Ọ dị mkpa ịta ndị na-ekwu okwu na-ede ihe megide ha ahụhụ nke ukwuu ma ghara ịkwanyere ha ugwu." Ka Allahu ta'ala mejuo obi anyi n'ihunanya maka Sahab nke ihunanya Ya! Ọ bụghị munafiq ma ọ bụ ndị mmehie kama ndị na-asọpụrụ Allah na ndị Alakụba na-atụ egwu Allah hụrụ ndị isi ahụ n'anya.

[Ndị na-aghọta uru na ịdị ukwuu nke Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' Sahaba na ndị hụrụ ha niile n'anya ma na-asọpụrụ ha ma na-eso ha ka a na-akpọ **Ahl as-Sunna**. Ndị na-ekwu na ha hụrụ ụfọdụ n'ime ha n'anya ma na-adighị amasị ndị ọzọ wee si otu a na-ekwutọ ọtụtụ n'ime ha, na ndị na-esoghị nke ọ bụla n'ime ha bụ **ndị Shi'a**. Enwere ọtụtụ ndị Shi'a na Iran, India na Irak. Ọ dighị onye na Tọkii. Ụfọdụ n'ime ha, iji ghọgbuo ndị Alakụba dị ọcha 'Alawis na Turkey, na-akpọ onwe ha **ndị**

(42) Hadrat Muawiya bin Abu Sufyan nwụrụ na Damaskọs na 60 [680 AD].

(43) 'Amr Ibn al-As nwụrụ na Egypt na 43 [663 AD].

‘Alawi, nke pụtara’ Ndị Alakụba hụrụ Hadrat ‘Ali’ n’anya. Ịhụ mmadụ n’anya kwesịrị ịgbaso nzọụkwụ ya na ịhụ ndị ọ hụrụ n’anya n’anya; ọ bụrụ na ha hụrụ Hadrat ‘Ali ‘radiy- Allahu ta’ala’anh’ n’anya, ha ga-eso nzọụkwụ ya. Ọ hụrụ ndị Sahaba niile nke Onye Amụma n’anya. Ọ bụ onye ndụmọdụ Khalifa Hadrat ‘Umar, Khalifa nke abụọ, onye kọọrọ ya ahụhụ ya. Ọ lụrụ nwa ya na Hadrat Fatima Umm Ghulthum nye Hadrat ‘Umar. Na khutba, o kwuru gbasara Hadrat Mu’awiya: “Ụmụnne anyị ekwetaghị n’ihe anyị na-ekwu. Ma ha abụghị ndị na-ekweghị ekwe ma ọ bụ ndị mmehie. Ijtihad ha na-egosi na ha na-akpa agwa otu ahụ.” Mgbe Hadrat Talha ‘radiy-Allahu ta’ala ‘anh’, onye na-alụ ọgụ megide ya, o jiri ndụ ya chụọ aja maka okpukpe, ya onwe ya kpochara aja si ya ihu wee ghọọ imam n’ime namaz rụrụ mgbe ọ nwụsịrị. Allahu ta’ala na-ekwupụta: **“Ndị kwere ekwe bụ ụmụnne.”** Na ayat-i-kerima nke ikpeazụ nke Surat al-Fat-h Ọ na-ekwupụta: **“Ndị otu Onye Amụma hụrụ ibe ha n’anya.”** Ịghara ịhụ ọbụna otu n’ime ndị enyi onye amụma n’anya, ma ọ bụ nke kasị njọ na ya, ibu iro megide ya, bụ ịgọnarị Kor’an al-kerim. Ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna ghọtara ịdị elu nke Sahabat al-kiram ‘radiy-Allahu ta’ala ‘anhum ajma’in’ n’ụzọ ziri ezi ma nye ndị Alakụba iwu ka ha niile hụ ha n’anya wee si otu ahụ napụta ndị Alakụba n’ihe egwu.

Ndị kpọrọ asị ma mụọ iro kwupụta ndị isi anyị bụ Hadrat ‘Ali’ radiy-Allahu ta’ala ‘anh’ na ụmụ ya na ụmụ ụmụ ya, ndị Alakụba’ Sunni kasị hụrụ n’anya, a na-akpọ **Kharijis** (Khawarij). Ugbu a, a na-akpọ ha **Yazidis**. Nkwekọrịta nkwenye ha dị njọ nke na ha enweghị njikọ ọ bụla fọdụrụ na Islam. **Ndị Wahhabi**, ebe ha na-ekwu na ha hụrụ ndị Sahabat al-kiram niile n’anya, ha anaghị eso ndị ahụ a gọziri agọzi kama ọ bụ ụzọ nke ịjụ okwukwe ha nke ha na-enye ndị Sahaba. Ha adịghị amasị ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna, nnukwu sufis na ‘Alawi, na-ekwutọ ha niile. Ha chere na ọ bụ naanị ha bụ ndị Alakụba. Ha na-ewere ndị na-adịghị ka ha dị ka ‘ndị na-emegide okpukpe,’ na-ekwukwa na ọ bụ ihe ziri ezi ka ha napụ ndị dị otu ahụ ndụ na ihe onwunwe ha. Ya mere, ha na-aghọ **ndị Ibahi**.

Ha na-esepụta ihe na-ezighị ezi, nke ịjụ okwukwe sitere na Kor’an al-kerim na hadith ash-sherif na-eche na Islam nwere naanị ihe ndị ahụ pụtara. Ha na-agọnarị adillat ash-Shar’iyya na ọtụtụ hadith-i-sherif.

Ndị ọka mmụta ukwu nke Madhhab anọ dere ọtụtụ akwụkwọ na-egosi na ndị na-ekwenyeghị na Ahl as-Sunna bụ ndị jụrụ okwukwe na-akpatara Islam nnukwu nsogbu.(44)

Eyyub Sabri Pasha 'rahimah-Allahu ta'ala' sị: " Omume Wahhabi pụtara na ihe ọbara, ahụhụ na jọgburu onwe nnupụisi na Peninsula Arebiya na 1205 [1791 AD]." Muhammad 'Abduh nke Ijipt bụ otu n'ime ndị nwara ịgbasa Omume Wahhabi na mgbochi Omume Madhabi site n'akwụkwọ ya gburugburu ụwa. N'oge nke otu Union na Progress Party, 'Abduh's akwụkwọ a sụgharịrị n'asụsụ Tọkish na e nyere ndị ntorobịa dị ka "ọrụ nke nnukwu ọka mmụta Islam, onye nwere nghọta nke echiche, a ma ama na-eme mgbanwe 'Abduh." Otu ọ dị, 'Abduh edewo n'ezoghị ọnụ na ọ masịrị Jamal ad-din al-Afghani (d. 1314 AH [1897 AD]), onye bụ Onye Frịmesin na onye isi nke Ụlọ Oriri Mesin dị na Kairo. Ndị iro Islam, bụ ndị nọ na-ezoro ikpochapụ (ezigbo ụzọ a na-akpọ) Ahl as-Sunna wee si otu ahụ kpochapụ Islam site n'ịgbasa asọmpi nke Islam, jiri aghụghọ kpalie fitna a site n'ịgbanwe onwe ha dị ka ndị okpukpe. Ha toro 'Abduh ruo elu igwe. Ndị ọka mmụta ukwu nke Ahl as-Sunna, a'immat al-madhahib, mara ọkwa na ha bụ ndị na-amaghị ihe. Akpọkwaghị aha ha ọzọ. Ma ndị dị ọcha na ndị dị ugwu ụmụ nna nna anyị ha, bụ ndị chụrụ ndụ ha n'aja n'ihi na Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' na Islam, ụmụ ndị a na-asọpụrụ n'ihi na ha nwuru maka okwukwe, agaghị adaba na mgbasa ozi na okwu nduhie, n'ihi na nke e mefuru ọtụtụ nde pawundu. Ha agaghịdị ege ntị ma ọ bụ kweta 'ndị dike Alakụba' ụgha a. Allahu ta'ala echebe ụmụ nke ndị nwụrụ n'ihi okwukwe megide mwakpo jọgburu onwe ya ndị a. Taa,

(44) Maka ozi ndị ọzọ, biko gụọ akwụkwọ anyị na Bekee, dị ka Ndụmọdụ maka ndi Alakụba na nkeji isii nke akwụkwọ a na-akpọ Obi Ụtọ Na-adighị Agwụ Agwụ yana Arabic al-Minhat al-wahbiyya fi-r-radi-l-Wahhabiyya, na -Tawassuli bi-n-Nabi wa jahalat-l-Wahhabiyyin na Sebil-un-nejat na Seyf al-abrar si Peshiya. Ọrụ ndị a na akwụkwọ ndị bara uru e dere na mgbagha nye ahl al-bid'a bụ nke Hakikat Kitabevi na Istanbul bipụtara. Ha abụọ na Radd al-muhtar, nke Muhammad Emin Ibni 'bidin dere bụ onye nwụrụ na Damaskọs na 1252 [1836 AD.]. (Mpịakọta nke Atọ, isi nke "Baghi") na Tọkish **Ni'met-i Islam** (isi nke "Nikah"), e dere n'ụzọ doro anya na ndị Wahhabi bụ ndị Ibahi. Eyyab Sabri Pasha [nwụrụ 1308 AH (1890), Onye Isi Agha n'oge Sultan 'Abd al-Hamid Khan II, n'ọrụ Tọkish ya **Mir'at al-Haramain** na **Tarikh-i Wahhabiyyun,** na Ahmed Cevdet Pasha, na mpịakọta nke asaa nke ya. **Akụkọ Ihe Mere Eme Ottoman na Tọkish**, nye nkọwa zuru ezu gbasara Wahabis. Ọzọkwa, Yusuf an-Nebhani, n'ọrụ Arabik ya Shawahid al-haqq (edemede nke atọ Kairo, 1385/1965), gbaghaara ndị Wahhabi na Ibn Taymiyya ogologo oge. E bipụtaghachila peeji iri ise nke ọrụ ya n'ime akwụkwọ Arabik **'Ulama-al-Muslimin wa Wahhabiyyun** (Istanbul, 1972).

a na-asụgharị akwụkwọ ndị la-madhhabi dị ka Mawddi[45], Sayyid Qutb, [46] otu a na-akpọ 'Tebligh-i-jama'at' na Hamidullah enyere ndị ntorobịa. Ha nwere echiche ịjụ okwukwe na-ekwenyeghị na nkwupụta nke ndị ọka mmụta Ahl as-sunnat ma na-eji nnukwu mgbasa ozi na-eto ya nke ukwuu. Anyị kwesịrị ịmụrụ anya na ịkpachara anya mgbe niile. Ka Allahu ta'ala kpọtee ndị Alakụba n'amaghị ama maka amara nke Onye Amụma Ya Hụrụ n'Anya Muhammad ''alaihis-salam'! Ka Ọ chebe anyị ka anyị ghara ịbụ ndị ụgha na nkwutọ nke ndị iro duhie anyị! Amin. Ka anyị ghara ighọgbu onwe anyị site n'ekpere naanị! Iji na-ekpe ekpere na-enweghị n'ịgbaso 'Adat al-ilahiyya (Iwu Nsọ) nke Allahu ta'ala, na-enweghị na-arụ ọrụ ma ọ bụ na-ejide na n'aka, ga-abụ ịrịọ maka ọrụ ebube si Allahu ta'ala. Onye Alakụba kwesịrị ịrụ ọrụ ma kpee ekpere. Anyị kwesịrị ibu ụzọ jidesie ụzọ wee kpee ekpere. Akụkụ nke mbụ iji gbapụ na ekweghị ekwe bụ ịmụ ma na-akụzi Islam. Dịka eziokwu, ọ bụ iwu (fard) na ọrụ onye ọ bụla, nwoke ma ọ bụ nwanyi ọ bụla, iji mụta ihe osise na-ewu ewu nke Ahl dị ka-Sunna na amamịghe. Taa ọ dị mfe iji ihe ndị a. N'ihi na, enwere nnwere onwe ide na ibipụta ezi akwụkwọ Alakụba. Onye Alakụba ọ bụla ga-akwado Steeti ahụ, nke nyerela ndị Alakụba.

Ndị na-amụtaghị ụkpụrụ na nkuzi ('ilm al-hal) nke Ahl as-Sunna ma na-akụziri ụmụ ha ihe ize ndụ nke ịpụ na Islam na ịdaba n'ime oghere nke ekweghị ekwe. Ekpere nke ndị dị otu ahụ adighị anabata. Mgbe ahụ, olee otu ha ga-esi chebe onwe ha pụọ n'ekweghị ekwe? Rasulullah 'Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' kwuru, sị: **"E nwere Islam ebe e nwere ihe ọmụma. E nweghị Islam ebe a na-enweghị ihe ọmụma."** Dị ka ọ dị mkpa iri nri na ịṅụ ihe ọṅụṅụ ka ị ghara ịnwụ n'agụụ, otu ahụ ọ dị mkpa ịmụta okpukperechi anyị ka ndị na-ekweghị ekwe ghọgbuo ya ma ghara ighọ ndị na-abụghị ndị Alakụba. Ndị nna nna anyị na-ezukọta ugboro ugboro ma na-agụ akwụkwọ 'ilm al-hal, ndị Alakụba fọdụrụnụ ma na-anụ ụtọ Islam. Ha nyere anyị ọkụ nke obi ụtọ a nke ọma. Yabụ, maka ndị Alakụba fọdụrụ na ka ụmụ anyị ghara ijide ndị iro n'ime ma ọ bụ n'ezi, ihe mgbochi mbụ na nke kachasị mkpa bụ ịgụ na igwu akwụkwọ 'ilm al-hal' nke ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna kwadebere.

Ndị nne na nna chọrọ ka nwa ha bụrụ onye Alakụba kwesịrị iziga ya onye nkuzi wee hụ na ha mụtara ịgụ Koran al-kerim. Ka anyị gụọ, mụta ma kuziere

(45) Mawdudi bu onye malitere otu n'India aha ya bu Jamd'atul-islamiyya. Ọ nwụrụ na 1399.

(46) E gburu Sayyid Qutb na Egypt na 1386 [1966 AD].

ụmụ anyị na ndị anyị na-ahụ maka ya ka anyị nwere ohere. Ọ ga-esiri ha ike mgbe ha na-aga akwụkwọ. Ọ gaghị abụ ihe na-abaghị uru ịkwa akwa mgbe mmebi ahụ gasịrị. Anyị ekwesighị ikwere ndị iro nke Islam, ha aghụghọ na akwụkwọ ụgha, akwụkwọ akụkọ, magazin, telivishọn na mmemme redio, ihe onyonyo na webụsaịtị. Ibn 'Abidin 'rahimah-Allahu ta'ala' dere na mpịakọta nke atọ [nke **Radd al-muhtar**] na ndị na-ekweghị ekwe dị aghụghọ bụ ndị, n'agbanyeghị na ha ekwenyeghị n'okpukpe ọ bụla, na-eme ka ha bụ ndị Alakụba ma na-akụzi ihe na-akpata ekweghị ekwe dị ka a ga-asị na ha na-eme ka ha bụrụ ndị Alakụba. bụ ndị Alakụba, ndị na-agbalịkwa iduhie ndị Alakụba ma duru ha pụọ na Islam, a na-akpọ ndị zindiq.]

Ajụjụ: "Onye gụworo nsụgharị nke akwụkwọ ha rụrụ arụ na-ekwu, sị:

'Anyị kwesịrị ịgụ nkọwa (tafsir) nke Kor'an al-kerim. Ịnye ndị ọka mmụta okpukpe ọrụ nke ịmụ okpukpere chi anyị na Kor'an al-kerim bụ echiche dị ize ndụ ma dị egwu. Kor'an al-kerim ekwughị, "O Ndị nkuzi okpukperechi." Ọ na-ekwu, "O Ndị Alakụba" na "O Ndị Mmadụ." N'ihi nke a, onye Alakụba ọ bụla kwesịrị ighọta Kor'an al-kerim n'onwe ya ma ghara ịtụ anya ọrụ a n'aka onye ọ bụla ọzọ.' "

"Onye a chọrọ ka onye ọ bụla gụọ akwụkwọ tafsir na hadith. Ọ naghị akwado ịgụ akwụkwọ kalam, fiqh na 'ilm al-hal nke ndị ọka mmụta Islam na ndị ọka mmụta ukwu nke Ahl as-Sunna dere. Mbipụta akwụkwọ Rashid Rida [47] bụ **Islamda Birlik ve Fikh Mezhebleri** site n'aka Onye Isi Ụlọ Ọrụ Ihe gbasara Okpukperechi (mbipụta nke 157; 1394/1974) nwere ndị na-agụ akwụkwọ nwere mgbagwoju anya karị. N'ọtụtụ n'ime ibe ya, karịsịa na "Mkpariịta ụka nke isii," akwụkwọ ahụ na-ekwu:

'Ha [ndị muqallid, ndị na-eso otu n'ime Madhhab anọ] toro ndị imam mujtahid ruo n'oke nke ibu amụma. Ha họọrọ otu okwu mujtahid nke na-ekwenyeghị na hadith nke onye amụma karịa hadith. Ha kwuru na enwere ike kagbuo hadith (naskh) ma ọ bụ nwee hadith ọzọ n'uche imam ha. Site n'ime ihe n'okwu nke ndị ahụ nwere ike ịbụ ndị na-ezighị ezi na ikpe ha na ndị nwere ike na-amaghị okwu ahụ, na site n'ịhapụ hadith nke Onye Amụma, onye nweere onwe ya pụọ na njehie, muqallid ndị a na-emegidekwa mujtahid. Ha na-emegidekwa Kor'an site n'ime otu ahụ. Ha na-ekwu na ọ dighị onye ma e wezụga onye imam mujtahid nwere ike ighọta

(47) Rashid Rida bụ onye na-eso ụzọ Muhammad Abduh. Ọ nwụrụ na 1354 [1935 AD].

Koran. Okwu ndị dị otu ahụ nke ndị faqih na ndị muqallids ndị ọzọ na-egosi na ha ewerewo ha site na ndị Juu na ndị Kraịst. N'ụzọ megidere nke ahụ, ọ dị mfe ịghọta Kor'an na hadith karịa ịghọta akwụkwọ ndị nwoke fiqh dere. Ndị gbariela mkpụrụokwu Arabik na ụtọ asụsụ agaghị enwe ike ịghọta Kor'an na hadith. Onye nọ n'ụwa nwere ike ịgọnarị eziokwu ahụ bụ na Allah nwere ike ịkọwa okpukpe nke ya n'ụzọ doro anya? Onye nwere ike ijụ eziokwu ahụ bụ na Rasulullah nwere ike karịa onye ọ bụla ọzọ ịghọta ihe Allah pụtara ma nwee ike ịkọwa ya karịa ndị ọzọ? Ikwu na nkọwa nke Onye Amụma ezughị ezu maka ndị Alakụba bụ ikwu na ọ nweghị ike ịrụ ọrụ nke nzikọrịta ozi (tabligh) kpọmkwem. Ọ bụrụ na ọtụtụ ndị mmadụ enweghị ike ịghọta Kor'an na Sunna, Allah agaraghị ebo mmadụ niile ebubo iwu dị n'Akwụkwọ Nsọ na Sunna. Mmadụ kwesịrị ịma ihe mmadụ kwenyere yana ihe akaebe akwụkwọ. Allah anabataghị taqlid (imeghari onwe ya na Madhhab) wee sị na ha [ndị muqallid'] na-eńomi nna ha na nna nna ha agaghị ewere ihe ngọpụ. Ayat gosiri na ọ dighị mgbe Allah kwadoro taqlid. Ọ dị mfe ịghọta na akụkụ nke okpukpe gbasara furu' si dalil (akwụkwọ, isi mmalite) ya karịa ịghọta akụkụ nke metụtara okwukwe (usul, iman). Mgbe ọ na-ana onye siri ike ebubo, ọ gaghị ana onye dị mfe ebubo ebubo? Ọ ga-esi ike inweta iwu site n'ihe ụfọdụ a na-adighị ahụkebe, ma mgbe ahụ, a ga-ewere ya dị ka ihe ngọpụ ighara ịma ma ọ bụ mee ha. Ndị ikom fiqh chepụtara ọtụtụ mas'ala (nsogbu, okwu) n'onwe ha. Ha weputara ha iwu. Ha nwara iwebata ihe ndị dị ka ra'y, qiyas jali na qiyas khafi dị ka akwụkwọ maka ha. E mere ka ihe ndị a na-ejupụta n'ubi 'ibadat, nke na-agaghị ekwe omume inweta ihe ọmụma site n'echiche. Ha si otu a gbasaa okpukpe ọtụtụ ugboro. Ha mere ka ndị Alakụba banye na nsogbu. Anaghị m agọnarị qiya; Asim na onweghi qiyas n'ubi 'ibadat. Iman na ibadat ka emechara n'oge nke Onye Amuma. Ọ dighị onye nwere ike itinye ihe ọ bụla na ha. Ndị imam mujtahid machibidoro ndị mmadụ iṅomi (taqlid) wee mee taqlid ka ọ bụrụ ihe mgbochi.'

"Akụkụ a, nke ewepụtara n'akwụkwọ nke Onye Isi Ụlọ Ọrụ gbasara Okpukperechi bipụtara, dị ka akwụkwọ la-madhhabi niile, machibido ịgbaso ndị imam nke Madhhab anọ. Ọ nyere iwu ka onye ọ bụla mụọ tafsir na hadith. Kedu ihe ị ga-ekwu maka ya?

Azịza: Ọ bụrụ na ejiri nlezianya na-agụ akụkụ Akwụkwọ Nsọ ndị la madhhabi dere, ọ ga-adị mfe ịhụ na ha na-agbalị iduhie ndị Alakụba site n'iji usoro echiche na-adighị mma na nkwupụta ụgha na-eme ka echiche ụgha ha na echiche nkewa ha mma. Ndị na-amaghị ihe, na-eche na ihe odide ahụ dabere na ihe ọmụma dị n'ime usoro mgbagha na echiche, nwere ike ịdaba na ya, ma ndị gụrụ akwụkwọ, ndị nwere nlezianya anya agaghị ejide ha n'ọnya ha.

Iji dọọ ndị ntorobịa aka na ntị megide ihe ize ndụ nke na-abụghị maddhabi ma ọ bụ mgbochi Sunni, bụ nke na-eme ka ndị Alakụba na-aga n'iyi ebighị ebi, ndị ọka mmụta nke Islam 'rahimahum-Allahu ta'ala' edewo ọtụtụ puku akwụkwọ bara uru ruo narị afọ iri na anọ. Ihe na-esonụ bụ ntụgharị okwu ụfọdụ sitere na akwụkwọ **Hujjat-Allahi 'ala-l-'alamin** nke Yusuf an-Nabhani [nwụrụ na Beirut, 1350 AH (1932)] dị ka azịza nye ajụjụ dị n'elu:

Ọ bụghị onye ọ bụla nwere ike nweta ahkam (iwu, nkwubi okwu) site na Kor'an al-kerim. Ebe ọ bụ na ọbụna ndị imam mujtahid agaghị enwe ike ịdọrọ iwu niile sitere na Kor'an al-kerim, Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala' alaihi wa sallam' kọwara iwu ndị dị na Kor'an al-kerim na hadith ash-sherif ya. Dị ka Koran al-kerim kọwara ya naanị, n'otu aka ahụ hadith ash-sherif nwere ike ighọta na kọwaa site as-Sahabat al-kiram na ndị imam mujtahid naanị. Ka ha wee nwee ike ighọta ha, Allahu Ta'ala nyere ndị imam mujtahid Ya ihe ọmụma sayensị na okpukperechi, ike nghọta, anya n'ihu, nnọọ mmasị uche, na ọtụtụ ndị ọzọ elu ikike. Tupu omume ọma ndị a niile bụ taqwa. Ọkụ Dị Nsọ bịakwara n'obi ha. Site n'enyemaka nke omume ọma ndị a, ndị imam mujtahid anyị ghọtara ihe Allahu ta'ala na Rasulullah bu n'uche n'okwu ha, na ndị ha na-enweghị ike ighọta, ha gosipụtara [ihe ngwọta maka] ha site na qiyas. A gwara onye ọ bụla n'ime a'immat al-madhahib anọ na ọ naghị ekwu okwu n'echiche nke ya wee gwa ndị na-eso ụzọ ya: 'Ọ bụrụ na ị chọta otu sahih hadith, hapụ okwu m n'akụkụ ma soro hadith nke Rasulullah!' Ndị a'immat al-madhahib nyere iwu a bụ ndị ọka mmụta miri emi bụ ndị mujtahid dị ka ha. Ndị ọka mmụta a bụ ndị mujtahid nke tarjih bụ ndị maara ihe akaebe nke ndị Madhhab anọ na-adabere na ijtihad ha. Ha wee mụọ ihe akaebe na ndị na-ebuga hadith nke onye ndu Madhhab gbadoro ụkwụ na ya na ijtihad ya na nke hadith sahih ọhụrụ zutere, wee nyochaa nke ekwuru ma emechaa na ọtụtụ mgbanwe ndị ọzọ, wee si otu ahụ ghọta nke a ga-ahọrọ (tarjih). Ma ọ bụ, imam mujtahid

[imam al-madhhab] kpebiri maka nsogbu (mas'ala) site na qiyas n'ihi na ọ maghị hadith nke ga-edepụta [ma ọ bụ dozie] ya, na ndị na-eso ụzọ ya, chọtara hadith ash-sherif, kpebiri iche. N'agbanyeghị nke ahụ, ka ndị na-eso ụzọ ahụ na-arụ ọrụ ijtihad dị otu ahụ, ha agabigaghị iwu ndị imam ahụ nakweere. Ndị Mujtahid mufti nọchiri anya ha nyekwara fatwa otu a kwa. Dị ka a ghọtara na ihe niile edere ebe a, ndị Alakụba na-agbaso a'immat al-madhhahib anọ, na ndị mujtahids ndị gụrụ akwụkwọ na Madhhab ha, na-agbaso iwu Allahu ta'ala na onye ozi ya. Ndị mujtahid ndị a ghọtara iwu ndị dị na Kor'an al-kerim na hadith ash-sherif, nke ọ dighị onye ọzọ nwere ike ighọta, ma wepụta ihe ha ghọtara. Ndị Alakụba na-ebi ndụ kwekọrọ n'ihe ndị mujtahid ghọtara ma gwa ya site na Nass, ya bụ, Akwụkwọ na Sunna. N'ihi na, Allahu ta'ala na-ekwupụta na ayat kerima iri anọ na atọ nke surat an-Nakhl: "Ọ bụrụ na ị na-amaghị, jụọ ndị maara."[48]

"Ọ bụ naanị n'elu Umma nke ọ hụrụ n'anya onye amụma 'salla-Allahu ta' ala 'alaihi wa sallam' ka Allahu ta'ala nyere uba na a'immat al-madhahib ga-eme ijtihad na guzobe ha Madhhab, na na ndị Alakụba niile ga-ezukọta ọnụ na Madhhab ndị a. N'otu aka ahụ, Allahu ta'ala kere imams nke i'tiqad[49] ma gbochiri ndị jụrụ okwukwe, zindiq, mulhid na ndị Setan site n'imerụ ihe ọmụma nke i'tiqad, ma, n'aka nke ọzọ, chebere okpukperechi ya ka emetọọ ya site na ịmepụta ndị imam nke Madhhab. Ebe ọ bụ na ngọzi a adighị n'Iso Ụzọ Kraịst na okpukpe ndị Juu, e merụrụ okpukpe ha ma ghọọ ihe egwuregwu.

"Site na nkwenye nke ndị ọka mmụta Islam, ọ dighị onye ọka mmụta miri emi nke nwere ike iji ijtihad mee ihe mgbe narị afọ anọ gachara ọnwụ

(48) Ayat a na-egosi na ọ bụghị mmadụ niile nwere ike ighọta Akwụkwọ na Sunna nke ọma. Ọ na-enye ndị na-enweghị ike ighọta ha iwu ka ha ghara igbalị n'onwe ha ighọta Kor'an al-kerim ma ọ bụ hadith ash-sherif kama ịmụta ha site n'ịjụ ndị ghọtara ha. Ọ bụrụ na onye ọ bụla ghọtara ihe ọ pụtara na Koran al-kerim na hadith ash-sherif nke ọma, otu ndị jụrụ okwukwe iri asaa na abụọ agaraghị apụta. Ndị mmadụ niile mere ka otu ndị a pụta bụ ndị mmụta miri emi, mana ọ nweghị onye n'ime ha nwere ike ighọta ihe ọ pụtara na Kor'an al-kerim na hadith ash-sherif nke ọma. N'ighọtahie ha, ha si n'ụzọ ziri ezi kpafuo wee mee ka ọtụtụ nde ndị Alakụba mebie n'iyi. Ụfọdụ n'ime ha emebigawo oke oke n'inye ayats na hadith nkọwa na-ezighi ezi, nke mere na ha aghọwo ndị jụrụ okwukwe dịka ịkpọ ndị Alakụba n'ụzọ ziri ezi 'ndị na-ekweghị ekwe' na 'ndị na-emegide Chineke'. N'akwụkwọ akpọrọ Kashf ash-shubuhat, nke a sụgharịrị n'asụsụ Tọkish wee banye na Tọkii n'ụzọ nzuzo, a na-ekwu na ọ bụ mubah (kwere) igbu ma napụ ihe onwunwe nke ndị Alakụba nwere nkwenye nke Ahl as- Sunna.

(49) Usoro nkwenye; ụkpụrụ nkwenye

Rasulullah ‘sall-Allahu ta’ala ‘alaihi wa sallam’. Onye na-ekwu na ọ dị mkpa iji ijtihad were ugbu a ga-abụ onye ara ma ọ bụ onye na-agụghị akwụkwọ na Islam. Mgbe nnukwu ọka mmụta Jalal ad-din as-Suyuti ‘Abd ar-Rahman ‘rahimahullahu ta’ala’, (nwụrụ 911 AH [1505 AD], Egypt), kwuru na ya eruola ogo ijtihad, ndị ọka mmụta oge ahụ ndị ọzọ jụrụ. ya gbasara ajụjụ e nyeworo azịza abụọ dị iche iche ma jụọ ya ka ọ gwa azịza nke kacha ịdabere na ya. O nweghị ike ịza ha. O kwuru na ya ji ọrụ n’aka nke ukwuu nke na ọ nweghị oge maka ya. Otu ọ dị, ihe a gwara ya ka o mee bụ iji ijtihad rụọ ọrụ na fatwa, nke bụ ọkwa ijtihad kacha ala. Ebe ọ bụ na onye ọka mmụta miri emi dị ka Suyuti gbanarịrị n’ịrụ ijtihad na fatwa, gịnị ka anyị ga-akpọ ndị na-amanye ndị mmadụ ka ha were ijtihad zuru oke (mutlaq), ma ọ bụrụ na anyị ekwesighị ịkpọ ha ndị ara ma ọ bụ ndị na-amaghị ihe n’ụzọ ime mmụọ? Al-Imam al-Ghazali(50) ‘rahimah- Allahu ta’ala’ kwuru n’akwụkwọ ya **Ihya’ ‘Ulum ad-Din** na ọ dighị mujtahids n’oge ya.

“Ọ bụrụ na onye Alakụba na-abụghị mujtahid mụtara a sahih hadith wee malite inwe ahụ erughị ala ime ihe n’ụzọ nke imam nke Madhhab ya kụziri n’ihi na ụzọ onye imam nke Madhhab kụziri ekwetaghị na hadith, ọ ghaghị ịchọ na chọta n’ime Madhhab anọ ahụ mujtahid ọzọ onye ijtihad dabere na hadith ahụ wee mee ihe ahụ dịka Madhhab nke mujtahid ahụ nwere. Akwa ọka mmụta al-Imam Yahya an-Nawawi ‘rahimah- Allahu ta’ala’, (nwụrụ 676 AH [1277 AD], Damaskọs,) kọwara nke a n’ụzọ zuru ezu na **Rawdat at-talibin** ya. N’ihi na, ọ naghị ekwe omume maka ndị na-erutebeghị ọkwa nke Ijtihad iji dọta iwu site na Nass, ya bụ, Akwụkwọ na Sunna. Ugbu a ụfọdụ ndị na-amaghị ihe na-ekwu na ha erutela ọkwa nke Ijtihad zuru oke, na ha nwere ike ị nweta iwu na Madhhab, ha na-ahapụ Madhhab ha esorola kemgbe ọtụtụ afọ. Ha na-anwa ịgọnarị ndị Madhhab na echiche ha na-adighị mma. Ha na-ekwu okwu nzuzu, dị ka, ‘Anyị agaghị agbaso echiche onye okpukpe nke na-amaghị ihe dị ka anyị.’ N’ịbụ ndị Setan ghọgburu na nke mmụọ ha jiri nafs kpasuru ha iwe, ha na-azọrọ na ha ka ha mma. Ha enweghị ike ịghọta na site n’ikwu ya, ha na-ekpughe ọ bụghị ịdị elu ha kama ọ bụ nzuzu na ihere ha. N’ime ha, anyị na-ahụkwa ụfọdụ ndị jụrụ okwukwe na-amaghị ihe na-ekwu ma na-ede na onye ọ bụla kwesịrị ịgụ na nweta iwu site na akwụkwọ tafsir na **[Sahih ndị]** al-Bukhari. O nwanne m onye Alakụba! Kwụsịnụ imete ime enyi n’ime ndị nzuzu dị otu ahụ ma ọ bụ na-eche na ha bụ ndị ji okpukpe kpọrọ ihe! Jidesie Madhhab nke imam gị

(50) Imam-> Muhammed Gozali nwụrụ n’obodo Tus na 505 [1111 A.D.]

ike! Ị nweere onwe gị ịhọrọ nke masịrị gị n'ime Madhhab anọ ahụ. Mana ọ gaghị ekwe omume ịnakọta akụrụngwa (rukhsa) nke ndị Madhhab, ya bụ, ijikọ ndị Madhhab, nke a na-akpọ **'talfiq'**.(51)

"Onye Alakụba nwere ike ịgụ na ịghọta hadith-i-sherif nke ọma kwesịrị ịmụta hadith-i-sherif bụ ihe akaebe nke Madhhab ya, wee mee omume ndị a na-eto ma na-ezere ndị hadith-i-sherif machibidoro ma mụta ịdị ukwuu na uru nke okpukpe Islam, izu oke nke Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' na Aha Allahu ta'ala, ndụ Rasulullah, agwa ọma ya na ọrụ ebube, usoro nke ụwa a na nke ọzọ, nke Mbilite, nke Ikpe na Paradaịs na Ọkụ Mmụọ, ndị mmụọ ozi, ndị mmụọ anwansi, umma oge ochie, ndị amụma na akwụkwọ eluigwe ha, ihe ndị dị elu nke Rasulullah na Kor'an al-kerim, ndụ nke Al (ndị ikwu ya) ya na ndị nke ndị Sahaba ya, ndị na-agbapụta Ụbọchị Ikpeazụ na ọtụtụ ihe ọmụma ndị ọzọ gbasara ụwa na nke ọzọ. Ozi niile gbasara ụwa a na nke na-abịa achịkọtala na Hadith-i-sherif nke Rasulullah.

"Mgbe aghọtara ihe anyị dere ebe a, ọ ga-apụta ihe ka amaghị ihe si bụrụ ndị na-ekwu na ndị iwu nke Islam nke esighi na hadith abaghị uru. N'ime ọtụtụ ihe ọmụma e nyere na hadith, hadith ahu na-akụzi 'ibadat na mu'amalat dị nnọọ ole na ole.

Dị ka ụfọdụ ndị ọka mmụta si kwuo, e nwere ihe dị ka narị ise; [gụnyere ndị ugboro ugboro, ọ dịghị ihe karịrị puku atọ.] Ọ bụghị ihe a ga-eche na onye ọ bụla n'ime a'immat al-madhahib anọ ahụ nwere ike ọ gaghị anụrịrị otu sahih hadith n'etiti hadith ole na ole. Eji Sahih hadith ọ bụla mee ihe dị ka ederede akaebe site na opekata mpe otu n'ime a'immat al-madhahib anọ. Onye Alakụba hụrụ na otu okwu dị na Madhhab nke ya ezighi ezi na sahih hadith kwesịrị ịgbaso Madhhab ọzọ nke gbadoro ụkwụ na ijtihad ya na hadith gbasara okwu ahụ. Ikekwe imam nke Madhhab onwe ya nụkwara banyere hadith, ma, na-eso ọzọ hadith nke ọ ghọtara yiri nso ịbụ sahih ma ọ bụ e [kwuru site n'amụma] mgbe e mesịrị na ụbọchị na kagburu mbụ, ma ọ bụ, n'ihi na ụfọdụ ihe ndị ọzọ mara na mujtahid, o wereghị hadith mbụ dịka ihe akaebe-ederede. Ọ dị mma ka onye Alakụba ghọtara na hadith mbụ

(51) **'Talfiq'** pụtara 'arụmọrụ nke omume site n'ijikọta ma ọ bụ ịgwakọta ụzọ dị mfe nke Madhhab (nke anọ) na n'ụzọ na-adabaghị na nke ọ bụla n'ime ha'. Mgbe mmadụ mechara omume Islam dịka otu n'ime Madhhab anọ ahụ siri dị, ya bụ, mgbe ọrụ ya rụchara sahih (nke dabara adaba) na Madhhab ahụ, ọ na-elelekwa ọtụtụ ọnọdụ etinyere na Madhhab atọ ndị ọzọ buru n'uche na omume ahụ ga-abụ sahih na nke a na-anakwere na Madhhab ndị a ka a na-akpọ **'taqwa'**, nke na-emepụta ọtụtụ thawab, (ya bụ ụgwọ ọrụ na Ndụ Mgbe a Nwụsịrị.)

bụ sahih ka ọ hapụ ijtihad Madhhab nke ya nke na-adabaghị na hadith na ịgbaso hadith, ma n'ọnọdụ a, ọ ga-eṅomi Madhhab ọzọ nke ji hadith ahụ na ijtihad ya maka okwu a na-ekwu. N'ihi na, imam nke Madhhab nke abụọ ahụ, n'ịmara akwụkwọ ndị ahụ nke iwu (ahkam) nke onye ahụ na-amaghị, chọpụtara na ọ dighị ihe ga-egbochi ime na hadith ahụ. Ka o sina dị, ọ dịkwa mma ka o mee ihe ahụ dịka Madhhab nke ya siri kwuo, n'ihi na o doro anya na imam nke Madhhab nke ya dabere na akwụkwọ dị mma na ijtihad ya. Islam chere na ọ bụ ihe ngọpụ ka muqallid amaghị akwụkwọ ahụ. N'ihi na, ọ dighị onye n'ime imam Madhhab anọ ahụ tojuru Akwụkwọ na Sunna n'ime ijtihad. Madhhab ha bụ nkọwa nke Akwụkwọ na Sunna. Ha kọwaara ndị Alakụba ihe pụtara na iwu dị na Akwụkwọ na Sunna. Ha kọwara ha n'ụzọ ndị Alakụba ga-aghọta ha ma dee ha n'akwụkwọ. Ọrụ a nke a'immat al-madhahib 'rahimahum- Allahu ta'ala' bụ ọrụ dị egwu nye Islam na ike mmadụ agaghị ezuru ime ya ma ọ bụrụ na Allahu ta'ala enyeghị ha aka. [Ịdị Adị nke] Madhhab ndị a bụ otu n'ime ihe akaebe zuru oke nke eziokwu ahụ bụ na Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' bụ ezi onye amụma na Islam bụ ezi okpukpe.

"Ihe dị iche na ijtihad nke a'immat al-madhahib anyị bụ naanị n'ihe gbasara furu'ad-din, ya bụ, n'ihe gbasara Fiqh. Enweghị nghọtahie n'etiti ha gbasara usul ad-din, ya bụ, n'ọmụma itiqad ma ọ bụ iman. Ha adighịkwa iche n'ebe ibe ha nọ na ozizi furu' ndị a maara dị ka ihe dị mkpa n'okpukpe na nke e si na hadith ndị ahụ e ji tawatur wepụta akwụkwọ ha. Ha dị iche naanị n'akụkụ ụfọdụ nke ihe ọmụma gbasara furu'ad-din. Nke a sitere na nghọtahie ha nwere maka ịdị mma nke akwụkwọ nke ihe ndị a. Na ntakịrị ihe dị iche n'etiti ha bụ ọmịiko [Allahu ta'ala] n'ebe ndị Umma nọ; o kwere omume (ja'iz) ndị Alakụba na-eso Madhhab ọ bụla masịrị ha na-adị mfe. Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' buru amụma banyere ọdịiche a dị ka ozi obi ụtọ, o mewokwa dị ka o buru n'amụma.

"Ọ gaghị ekwe omume iji **ijtihad** were na-amata i'itiqad, ya bụ, n'eziokwu ndị a ga-ekwere. Ọ na-enye ụzọ dị iche iche na ịjụ okwukwe. Ọ bụ ajọ mmehie. Enwere naanị otu ụzọ ziri ezi n'ihe gbasara i'tiqad: **ahl as-Sunnat wa 'l-Jama'a.** Ọdịiche nke ekwuputara na ọ bụ ọmịiko [nke Allahu ta'ala] na hadith ash-sherif bụ ihe dị iche na furu' ma ọ bụ ahkam.

"N'okwu nke ikpe nke Madhhab anọ dị iche na ibe ha, ọ bụ naanị otu n'ime ikpe ziri ezi. A ga-enye ndị na-eme ụzọ a ziri ezi ụzọ abụọ, na ndị na-eme ihe dịka otu n'ime ikpe na-ezighị ezi ga-enye otu thawab. Na ndị

Madhhab na-enwe ọmịiko na-egosi eziokwu ahụ bụ na o kwere omume ịhapụ otu Madhhab wee soro nke ọzọ. Mana ọ gaghị ekwe omume ịgbaso Madhhab ọ bụla - ma e wezụga anọ ahụ - nke Ahl as-Sunna, ma ọ bụ ọbụna dịka-Sahabat al-kiram, ebe ọ bụ na e deghị Madhhab ha n'ụdị ederede ma chefuo ya. Enweghị ohere ị na-eso Madhhab ọ bụla ma e wezụga anọ a maara. Imam Abu Bakr Ahmad ar-Razi [rahimah-Allahu ta'ala, nwụrụ 370 AH (980)] kwa, kọrọ na ndị ọka mmụta nke Islam ekwupụtawo ya n'otu n'otu na ọ dịghị mma ịgbaso [kpọmkwem] as-Sahabat al-kiram. M na-atụ aro na ndị chọrọ ighọta nke ọma elu nke ndị Madhhab, nke mujtahid, karịsịa nke anọ a'immat al-madhhahib, eziokwu ahụ bụ na Madhhab ha agaghị gafere Akwụkwọ na Sunna na iwu nke ha na-enyefe site ijma 'na qiyas abụghị echiche nke ha kama e si n'Akwụkwọ na Sunna, kwesịrị ịgụ akwụkwọ **Al-mizan al-kubra** na **Al-mizan al-Khidriyya** site Imam 'Abd al-Wahhab ash-Sha'rani (rahimah-Allahu ta'ala)."[52] Ọ bụghị ihe ziri ezi ịsị, "Kor'an al-kerim asighị 'ndị ọka mmụta okpukpe.' " E nwere ayat dị iche iche na-eto ndị ọka mmụta ('ulama') na ihe ọmụma ('ilm). Hadrat 'Abd al-Ghani an-Nablusi [nwụrụ 1143 AH (1731)] dere na **Al-hadiqa** ya: "Ayat 7 nke Surat al-Anbiya kwuru: **'Jụọ ndị nwoke dhikr ihe ị na-amaghị.'** 'Dhikr' pụtara 'ihe ọmụma'. Ayat-i-kerima a na-enye ndị na-amaghị iwu ka ha chọta ndị ọka mmụta na-amụta ihe n'aka ha."

A na-akọwa ya na Ayat-i-kerima nke asaa nke Surat al-Al-Imran: **"Ọ bụ naanị ndị nwere ihe ọmụma na-aghọta ihe agụokwu ndị na-akọwaghị ihe pụtara"**; na ayat-i-kerima nke iri na asatọ nke otu Sura: **"Na Allahu ta'ala dị adị na pụrụ iche na-aghọta na-akọ site ndị nwere ihe ọmụma"**; na ayat-i-kerima nke iri na asatọ na otu nke Surat al-Qasas: **"Ndị nwere amamihe sịrị ha, 'Ihere mee unu! Ụgwọ ọrụ Allahu ta'ala ga-enye ndị kwere ma mee ezi omume dị mma karịa ihu ọma ụwa' "**; na ayat-i-kerima iri ise na isii nke Surat Rum: **"Ndị nwere ihe ọmụma na nkwenye ga-asị, 'Ọfọn, nke a bụ ụbọchị mbilite nke ị gọrọ agọ n'ụwa' "**; na ayat-i-kerima nke otu narị na asatọ nke Surat Isra: **"Ndị nwere ihe ọmụma, mgbe ha nụrụ al-Koran al-kerim, ga-akpọ isi ala wee sị, 'Ọ dighị ntụpọ dị n'aka Onye Nwe Anyị, onye na-adighị emebi Okwu Ya.** ; na ayat iri ise na anọ nke Surat

(52) Yusuf An-Nabhani, **Hujjat-Allahi 'ala' l-'alamin**, p. 771. Ihe e hotara n'elu, nke a sụgharịrị site na nsụgharị Arabik mbụ, ọ nweghị okwu ọ bụla agbakwunye na akwụkwọ anyị niile, tinyekwara na akwụkwọ anyị niile ebe a, kwa, iji gbochie ha na ederede ederede. Nsụgharị ndị Arabik nke akụkụ **Hujjat-Allahi 'ala-l-alamin** e megharịrị ya site na nkwụsị na Istanbul na 137 [1994].

Hajj: **"Ndị nwere ihe ọmụma ghọtara na al-Kor'an al-kerim bụ Okwu nke Allah"**; na ayat-i-kerima nke iri ise nke Surat Ankabut: **"Al-Kor'an al-kerim emewo n'obi ndị nwere ihe ọmụma"**; na ayat-i-kerima nke isii nke Surat Saba': **"Ndị nwere ihe ọmụma maara na al-Kor'an al-kerim bụ Okwu nke Allah na-eme ka (otu) nweta ịhụnanya Allahu ta'ala"**; n'ime ayat-i-kerima nke iri na otu nke Surat al-Mujadala: **"A ga-enye ndị nwere ihe ọmụma n'ọkwa dị elu na Paradaịs"**; n'ime ayat-i-kerima nke iri abụọ na asaa nke Surat al-Fatir: **"Naanị ndị nwere ihe ọmụma na-atụ egwu Allahu ta'ala"**; n'ime Ayat-i-kerima nke iri na anọ nke Surat al-Hujurat: **"Nke kacha baa uru n'etiti unu bụ onye na-atụ egwu Allahu ta'ala nke ukwuu."** Ọ na-kwuru na hadith e hotara na narị atọ na iri isii na ise peeji nke otu akwụkwọ: **"'Allahu ta'ala na ndị mmụọ ozi na ihe niile e kere eke na-ekpe ekpere maka onye na-akụziri ndị mmadụ ihe ọma; 'N'Ụbọchị nke Ikpe, Ndị Amụma mbụ, ndị ọka mmụta na mgbe ahụ ndị nwụrụ n'ihi okwukwe ga-arịrịọ'; ' O Ndị Mmadụ! Ka amara na a pụrụ inweta ihe ọmụma site n'ige onye mmụta ntị'; 'Mụta ihe ọmụma! Ịmụ ihe ọmụma bụ 'ibada. A ga-enye onye nkuzi na onye mmụta ihe ọmụma ụgwọ ọrụ nke jihad. Ịkụzi ihe ọmụma dị ka inye onyinye. Learning knowledge from the scholar is like performing midnight salat.'** "Tahir Buhari,[53] onye dere akwụkwọ fatwa aha ya bụ **Khulasa**, kwuru, sị: "Ịgụ akwụkwọ Fiqh na-emepụta thawab karịa ịme namaz n'abalị. N'ihi na, ọ bụ fard ịmụta fard na haram si na ['alims ma ọ bụ nke ha] akwụkwọ. Ịgụ akwụkwọ Fiqh iji mee ihe a na-amụta ma ọ bụ ịkụziri ndị ọzọ dị mma karịa ịme salat at-tasbih. Ekwuwapụtara ya na hadith ash-sherif: **'Ịmụ ihe ọmụma na-eme ka thawab karịa ime ofufe nfe niile, n'ihi na ọ bara uru ma onwe ya na ndị mmadụ ga-akuziri'; 'Onye na-amụta iji kụziere ndị ọzọ ihe a ga-akwụ ya ụgwọ dị ka ndị Siddiq.'** Enwere ike ịmụta ihe ọmụma Islam naanị site na nna ukwu na n'ime akwụkwọ. Ndị na-ekwu na akwụkwọ Islam na ntuziaka adịghị mkpa bụ ndị ụgha ma ọ bụ zindiqs. Ha na-eduhie ndị Alakụba na-edu ha n'iyi. Ihe ọmụma dị n'akwụkwọ okpukpe sitere na Koran al-kerim na hadith-i-sherif." Ntụgharị asụsụ si na **Hadiqa**[54] kwụsịrị ebe a.

Allahu ta'ala zitere ya Onye Ozi Ya ''alaihi's-salam' nke mere na ọ ga-ekwurịta okwu ma na-akụziri ndị Koran al-kerim. As-Sahabat al-kiram mụtara ihe ọmụma na Koran al-kerim site na Rasulullah. Ndị ọka mmụta

(53) Tahir Bukhari nwụrụ na 542 [1147 AD].

(54) Onye dere akwụkwọ **Hadiqa** nwụrụ na 1143 [1731 AD].

Islam mụtara ya na as-Sahabat al-kiram, na ndị Alakụba niile mụtara ya site na ndị ọka mmụta Islam na akwụkwọ ha. Ekwuwapụtara ya na hadith ash-sherif: **"Ihe ọmụma bụ akụ. Isi ya bụ ịjụ na ịmụta"; "Mụta ma kuziere ihe ọmụma!" "Ihe niile nwere isi iyi. Isi iyi nke taqwa bu obi 'arif. "Ịkụzi ihe ọmụma bụ mkpuchi mmehie."**

Al-Imam ar-Rabbani 'rahmatullahi ta'ala 'alaih' dere n'akwụkwọ ozi nke otu narị na iri itoolu na atọ nke mpịakọta mbụ nke ọrụ ya **Maktubat**:

"Onye mukallaf (otu mgbe ọ dị afọ ntoju na ezi uche) bu ụzọ dozie iman ya, okwukwe ya. Nke ahụ bụ, ọ bụ ịmụta ihe ọmụma nke i'tiqad (atumatu nke nkwenkwe) dị ka ndị ọka mmụta nke Ahl dị ka-Sunnat wa'l-Jama'a dere ma gbanwee nkwenye ya na nkuzi ha. Ka Allahu ta'ala nye ha ọtụtụ ụgwọ ọrụ ndị ahụ oke ndị nnukwu nwoke maka ọrụ ha. Amin. Nzọpụta site n'ahụhụ na Ndụ Ebighị Ebi na-adabere naanị n'ịmụta na ikwere n'ọmụma nke ndị ukwu ndị a chepụtara nke ọma. [A na-akpọ ndị na-eso ụzọ ha **ndị Sunni**.] Ekwuru na hadith sherif na a ga-azọpụta otu n'ime Ọkụ Mmụọ, na ha bụ ndị Alakụba na-agbaso nzọụkwụ nke ndị ọka mmụta a. Ezigbo ndị Alakụba na-agbaso ụzọ nke Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' na Ndị Enyi ya 'radiy-Allahu ta'ala 'anhum' bụ nanị ndị Alakụba a. Ihe ọmụma ziri ezi na bara uru sitere na Kor'an al-kerim na hadith ash-sherif, bụ ihe ọmụma nke ndị ọka mmụta nke Ahl as-Sunna sitere na Kor'an al-kerim na hadith ash-sherif. N'ihi na, onye ọ bụla jụrụ okwukwe na-ebu aha Alakụba na-ekwu na nke ya jụrụ okwukwe sitere na Koran al-kerim na hadith ash-sherif.

Onye ọ bụla nwere echiche na-ezighị ezi na ozizi nduhie na-ekwu na ọ na-eme onwe ya na Akwụkwọ na Sunna. Dị ka a hụrụ, ọ bụghị ihe onye ọ bụla na-aghọta na nyocha si na Koran al-karim na Hadith ash-sherif ziri ezi. Maka ịmụta eziokwu nke Ahl as-Sunna, akwụkwọ ndị Peshiya **al-Mu'tamad**, nke Hadrat Tur Pushti dere,[55] onye bụ nnukwu ọka mmụta Islam, na nke na-akọwa ezi nkwenye nke ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna wetara, na bara uru nke ukwuu. Ihe e kwuru n'akwụkwọ a doro nnọọ anya. Ọ dị mfe nghọta. Ebipụtara akwụkwọ a nke Hakikat Kitabevi (Ụlọ Ahịa Akwụkwọ) na 1410 [1989 AD].

Mgbe anyị mezigharịrị nkwenye anyị na nkuzi okwukwe, anyị kwesịrị ịmụta na rubere isi na **halal, haram, fard, wajib, sunna, mandub na**

(55) Fadlullah bin Hasan Tur Pushti, onye mmụta Hanafi Fiqh, nwụrụ na 661 AH (1263).

makruh site na akwụkwọ Fiqh nke ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna dere. Anyị ekwesịghị ịgụ akwụkwọ ịjụ okwukwe nke ndị na-amaghị ihe na-enweghị ike ịghọta ndị ọka mmụta ukwu a bipụtara. Ndị Alakụba nwere nkwenye na-ekwenyeghị na okwukwe nke Ahl as-Sunna agaghị agbanarị ịga Ọkụ Mmụọ na Ndụ Ebighị Ebi - ka Allahu ta'ala chebe anyị! Ọ bụrụ na onye Alakụba nke okwukwe ya ziri ezi esighị ike n'ofufe, a ga-agbaghara ya ma ọ bụrụgodị na o meghị tawba. Ọbụrụgodi na agbagharaghị ya, a ga-azọpụta ya na Ọkụ Mmụọ mgbe emechara ya ahụhụ. Isi okwu bụ imeziwanye nkwenye mmadụ. Khwaja 'Ubaid-Allah al-Ahrar [qaddas-Allahu ta'ala sirrahu-l-'aziz', nwụrụ Samarkand, 895 AH (1490) kwuru, sị: 'Ọ bụrụ na e nyere m kashf niile na karamat niile, ma ọ bụrụ na a napụrụ m okwukwe nke Ahl as-Sunna, m ga-ewere onwe m ka onye mebiri emebi. Ọ bụrụ na enweghị m kashf ọ bụla ma ọ bụ karama ma enwere m ọtụtụ mmejọ, ma ọ bụrụ na (naanị) ekwenyere m okwukwe nke Ahl as-Sunna, agaghị m enwe nchegharị.'

"Taa, ndị Alakụba nọ n'India tọgbọrọ n'efu. Ndị iro Islam na-awakpo site n'ụzọ ọ bụla. Otu mkpụrụ ego a tụfuru maka ijere Islam ozi taa bụ thawab karịa ọtụtụ puku mkpụrụ ego enyere n'oge ọzọ. Ọrụ kacha ukwuu a ga-eme maka Islam bụ inweta akwụkwọ nke Ahl as-Sunna, nke na-akụzi iman na Islam, na ikesa ha nye ndị obodo na ndị na-eto eto. Onye a nyere uba a ga-aṅụrị ọṅụ na-ekele Allahu ta'ala nke ukwuu; ọ bụ nnọọ chioma na ihe ndabara. Ọ bụ ihe ọma mgbe niile ijere Islam ozi. Ma n'oge dị otu a, mgbe Islam na-esighi ike na mgbe a na-eme ọtụtụ mgbalị iji kpochapụ Islam site na ụgha na nkwutọ, ọ ka mma ịgbalị ịgbasa okwukwe nke Ahl as-Sunna. Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' sịrị Sahaba ya: **'Ị na-ebi na oge dị otu ahụ na ọ bụrụ na ị na-erube isi itoolu n'ụzọ iri nke Allahu ta'ala iwu na mmachibido iwu ma enupụrụ otu onye, ị ga-ala n'iyi. A ga-ata gị ahụhụ! Mgbe ị gachara, oge ga-abịa na ndị na-erubere naanị otu ụzọ n'ụzọ iri nke iwu na mmachibido iwu ga-azọpụta.'** [Edere eziokwu ndị a na **Mishkat-ul mesabih**, vol. 1, 179th edemede na n'ime **Tirmizi, Kitab-al Fitan**, edemede 79.] Ọ bụ ugbu a ka hadith ash-sherif na-arụtụ aka. Ọ dị mkpa ịlụ ọgụ megide ndị na-ekweghị ekwe, mara ndị na-awakpo Islam, na-adighị amasị ha.(56) Maka ịgbasa akwụkwọ na okwu nke ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna, mmadụ ekwesịghị

(56) Jihad site n'ike (jihad qatli) nke Steeti, ọ bụ ndị agha mere ya. Ndị Alakụba na-eme ka jihad bụ ọrụ ha dị ka ndị agha ọrụ gọọmentị nyere ha. Na jihad qawli, nke a na-eme site n'ikwu okwu na ide, dị mma karịa jihad qatli ka edekwara n'akwụkwọ ozi nke 65.

ịbụ onye mmụta ma ọ bụ ọka mmụta. Onye Alakụba ọ bụla kwesịrị ịgbalị ime ya. Ohere ekwesighị ịgbaghara. N'ụbọchị ikpe, a ga-ajụ onye Alakụba ọ bụla ajụjụ banyere nke a, a ga-ajụkwa ya ihe kpatara na ha ejeghị ozi Islam. Ndị na-adighị agbalịsi ike ikesa akwụkwọ ndị na-akụzi Islam na ndị na-adighị enyere ndị mmadụ aka na ụlọ ọrụ na-agbasa ihe ọmụma Islam ga-ata ahụhụ nke ukwuu. Agaghị anabata ngọpụ ma ọ bụ ngọnarị. Ọ bụ ezie na Ndị Amụma ''alaihimu-s-salam' bụ ndị kasị elu na ndị kasị elu mmadụ, ọ dighị mgbe ha lekọtara nkasi obi nke onwe ha. N'ịgbasa okpukpe Allahu ta'ala, bụ ụzọ isi nweta obi ụtọ na-adighị agwụ agwụ, ha gbalịsiri ike ehihie na abalị. Ka ndị jụrụ ọrụ ebube, ha zaghachiri na **Allahu ta'ala kere ọrụ ebube na ọrụ ha bụ na-ekwurịta okwu Allahu ta'ala okpukpe**. Dị ka ha rụrụ ọrụ maka nzube a, Allahu ta'ala nyeere ha aka ma kere ọrụ ebube. Anyị, onwe anyị kwesịkwara ịgbasa akwụkwọ na nkwupụta nke ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna 'rahimahum-Allahu ta'ala' ma gwa ndị na-eto eto na ndị enyi anyị ihe ndabere nke ndị ekweghị ekwe ma kpughee ụgha nke ndị iro na nke ndị na-ekwutọ. na-akpagbu ndị Alakụba.[57] Ndị na-adighị arụ ọrụ maka nzube a site na akụ na ụba, ike ma ọ bụ ọrụ agaghị agbanarị mmekpa ahụ. Mgbe ị na-arụ ọrụ maka nzube a, aga-ewere nhụjuanya na mkpagbu dị ka nnukwu obi ụtọ na nnukwu uru.

Ndị amụma ''alaihimu-s-salam', mgbe ha na-agwa ndị mmadụ iwu Allahu ta'ala, meriri mwakpo nke ndị na-amaghị ihe na ndị na-amaghị ihe. Ha tara ahụhụ nke ukwuu. Muhammad ''alaihis-salam', Onye Allahu ta'ala Hụrụ N'Anya, onye a họọrọ ịbụ onye kasị ukwuu n'ime ndị ukwu ndị ikom, kwuru, sị: **'Ọ dighị Onye Amụma nwetara nke ukwuu ọrịa dị ka m nwere.'** "

Ndị ọka mmụta Ahl as-sunna bụ ndị gosipụtara ụzọ ziri ezi nye ndị Alakụba niile nọ n'ụwa ma duzie anyị ka anyị mụọ okpukpe Muhammad 'alaihis-salam' na-enweghị mgbanwe ọ bụla ma ọ bụ mmalite bụ ndị ọka mmụta nke Madhhab anọ ndị ruru ogo ijtihad. Anọ n'ime ha kacha pụta ihe. Nke mbụ n'ime ha bụ al-Imam al-a'zam **Abu Hanifa Nu'man ibn Thabit** 'rahimah-Allahu ta'ala'. Ọ bụ otu n'ime ndị ọka mmụta Islam kacha ukwuu. Ọ ghọrọ onye ndu Ahl as-Sunna. Edere akụkọ ndụ ya n'akwụkwọ

(57) Igwa ha agaghị abụ asịrị kama ọ ga-abụ al-amru bi'l-ma'ruf. Onye Alakụba ọ bụla ga-amụta nzere nke Ahl as-Sunna ma kuziere ya ndị ọ nwere ike imetụta. Akwụkwọ, akwụkwọ akụkọ na akwụkwọ na-akọwa okwu nke ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna kwesịrị ịzụrụ ma zigara ụmụnna nwoke na ndị enyi na-eto eto. Anyị kwesịrị ịgbalịsi ike ka ha na-agụ ha. Ọzọkwa, e kwesịrị ikesa akwụkwọ na-ekpughe ezi ebumnuche nke ndị iro nke Islam.

Turkish **Seadet-i Ebediyye** na **Faideli Bilgiler**.[58] A mụrụ ya na Kufa na 80 AH [699] ma gbuo ya na Baghdad na 150 [767].

Nke abụọ bụ nnukwu ọka mmụta Imam **Malik ibn Enes** 'rahimah-Allahu ta'ala'. Akwụkwọ Ibni 'Abidin kwuru na ọ dịrị ndụ afọ iri asatọ na itoolu. Nna nna ya bụ Malik bin Ebi 'Amir.

Nke ato bu Imam **Muhammad ibn Idris ash-Shafi'i** 'rahimah-Allahu ta'ala', onye ndi okachamara Islam niile na-asọpụrụ. A mụrụ ya na 150 [767] na Gazza, Palestaini, ma nwụọ na Ịjipt na 204 [820].

Nke anọ bụ Imam **Ahmad ibn Hanbal** 'rahimah-Allahu ta'ala', onye a mụrụ na Bagdad na 164 [780] ma nwụọ n'ebe ahụ na 241 [855]. A kpụrụ ya n'ọnụ ụzọ nkume nke ụlọ Islam.

Taa, onye na-esoghị otu n'ime nnukwu imam anọ a nọ n'ihe egwu dị ukwuu. Ọ nọ na ịjụ okwukwe. E wezụga ha, e nwekwara ọtụtụ ndị ọka mmụta Ahl as-sunna ndị nwere madhhab ndị ezi omume, kwa. Ma ka oge na-aga, e chefuru madhhab ha na enweghị ike itinye akwụkwọ. Dịka ọmụmaatụ, ndị ọka mmụta Medinan asaa ndị a na-akpọ **al-Fuqaha' as-sab'a** na **'Umar ibn 'Abd al-'Aziz, Sufyan ibn 'Uyayna,**[59] **Is'haq ibn Rahawah, Dawud at-Ta' I, 'Amir ibn Sharahil ash-Sha'bi, Layth ibn Sa'd, 'A'mash, Muhammad ibn Jerir at-Tabari, Sufyan ath-Thawri** (nwụrụ Basra, 161 AH [778]) na 'Abd ar- Rahman Awza'i 'rahimahum-Allahu ta'ala' so n'ime ha.

Sahabat al-kiram 'radiy-Allahu ta'ala 'anhum ajma'in' niile bụ n'ụzọ ziri ezi "kpakpando" maka nduzi. Nke ọ bụla n'ime ha gaara ezuru iduzi ụwa niile n'ụzọ ziri ezi. Ha bụ ndị mujtahid, onye ọ bụla bụ nke madhhab nke ya. Ọtụtụ n'ime madhhab ha bụ otu. N'agbanyeghị nke ahụ, ebe ọ bụ na e deghị akwụkwọ madhhab ha n'akwụkwọ, ọ gaghị ekwe anyị omume iso ha. Ndị **Madhhab** nke Imam anọ ahụ, ya bụ, ihe ha kuziri gbasara ihe a ga-ekwere na ihe ndị a ga-eme, ndị na-eso ụzọ ha chịkọtara ọnụ ma kọwaa ya. Ha kwadoro akwụkwọ. Taa, onye Alakụba ọ bụla ga-eso na Madhhab nke otu n'ime Imam anọ ahụ a kpọtụrụ aha n'elu wee bie ndụ ma na-eme 'ibadat dịka Madhhab ahụ siri dị.[60] N'ime ndị na-eso ụzọ Imam anọ a,

(58) Nakwa n'isi nke mbụ nke na akwụkwọ a na-akpọ **Ụzọ Sunni** na isi nke ise na nke isii nke nkeji mbụ na akwụkwọ a na-akpọ **Obi Ụtọ Na-adighị Agwụ Agwụ**

(59) Sufyan bin 'Uyayna nwụrụ na obodo Mekka na 198 [813 AD].

(60) Onye na-achọghị iso otu n'ime Madhab anọ a abụghị onye so n'etiti Ahl as-Sunna.

ndị ọka mmụta abụọ ruru ọkwa dị elu n'ịgbasa nkuzi nke okwukwe. Ya mere, enwere **Madhhab** abụọ na **i'tiqad** ma ọ bụ **iman**. Okwukwe ziri ezi n'ikwekọ na Kor'an-al-kerim na hadith ash-sherif, bụ naanị okwukwe nke ndị Imam abụọ a gosipụtara, bụ ndị gbasaa n'ụwa okwukwe nke Ahl as-Sunna, nke bụ Otu nke Nzọpụta. Otu n'ime ha bụ **Abu 'l-Hasan 'Ali al-Ash'ari'** rahimah- Allahu ta'ala', onye a mụrụ na Basra na 226 AH [879] ma nwụọ na Baghdad na 330 [941].

Nke ọzọ bụ **Abu Mansur al-Maturidi** 'rahimah-Allahu ta'ala', onye nwụrụ na Samarkand na 333 [944]. Na iman, onye Alakụba ọ bụla ga-eso otu n'ime ezigbo ndị Imam abụọ a. Uzọ (turuq) nke Awliya' ziri ezi. Ọbụghị nke kacha nta ka ha si na Islam pụọ.[61]

Ndị Awliya nwere karamat. Karamat ha niile ziri ezi na eziokwu. Al-Imam 'Abdullah al-Yafi'i (nwụrụ na Mekka, 768 AH [1367]) kwuru: "'qaddas- Allahu ta'ala' sirrahu-l-' aziz' nke Ghawth ath-Thaqalain Mawlana 'Abd al-Qadir al-Jilani [62] karamat amarawo nke ukwuu nke na mmadụ enweghị ike inwe obi abụọ ma ọ bụ gọnarị ha ebe ọ bụ na tawatur (ọnọdụ nke ebe niile) bụ sanad (ihe akaebe akwụkwọ) maka izi ezi."

Ọ dighị mma ịkpọ, site n'iñomi ndị ọzọ, onye na-eme salat "onye na-ekweghị ekwe" ma ọ bụrụ na aghọta ekweghị ya site n'okwu ya, n'ihu ọha na-enweghị darura (mkpa siri ike ma ọ bụ mmanye), okwu ma ọ bụ iji ihe na-eme ka ọ ghọọ onye ekweghi ekwe. Anyị enweghị ike iti nye ọbụbụ ọnụ ma amataghị na ọ nwụrụ dị ka onye na-ekweghị ekwe. Ọ dighị ekwe ka a kọchaa onye ekweghị ekwe. Maka nke ahụ, ọ ka mma ighara ịkọcha Yazid.

5. Nke ise n'ime isi isii nke iman bụ **"ikwere na Ụbọchị Ikpeazụ (al-Yawm al-akhir)."** Ọ na-amalite n'ụbọchị mmadụ nwụrụ wee na-aga n'ihu ruo ọgwụgwụ nke Ụbọchị Ikpe. A na-akpọ ya "Ụbọchị Ikpeazụ" n'ihi na o

(61) Na narị afọ ọ bụla, ndị ụgha na ndị jụrụ okwukwe ejirila okpukpere chi eme ihe maka ọdịmma ụwa nke ha wee pụta n'ọdịdị dị ka Walis, murshid ma ọ bụ ndị ikom nwere ikike okpukperechi. A ka nwere ndị ajọ mmadụ n'ọrụ ọ bụla, ngalaba nka, na ọkwa gọọmentị taa.

Ịhụ ndị na-achọ uru na ihe ụtọ ha na mmejọ ndị ọzọ, ga-abụ ikpe na-ezighị ezi ma ọ bụ amaghị ihe ga-emerụ ọrụ aka niile na ndị ha na ha na-agwakọta. Ọ ga-enyere ndị nkewa aka. N'ihi nke a, ịdị adị nke ndị jụrụ okwukwe na ndị na-amaghị ihe, ndị ụgha nke turuq (iwu, ụzọ) ekwesighị ime ka anyị na-ekwu okwu ọjọọ banyere ndị ọka mmụta Islam ma ọ bụ ndị ukwu Tasawwuf ndị ọrụ ebube ha mejupụtawo akụkọ ihe mere eme. Anyị kwesịrị ighọta na ndị na-ekwutọ ha bụ ndị na-ezighị ezi.

(62) Abdulqadir Geylani nwụrụ na Bagdad na 561 [1161 AD].

nweghị abalị ga-esochi ya, ma ọ bụ n'ihi na ọ na-abịa mgbe ụwa gachara. "Ụbọchị" a kpọtụrụ aha na hadith sherif a adịghị ka ụbọchị ma ọ bụ abalị anyị maara. Ọ na-egosi oge ụfọdụ. Emebeghị ka a mara mgbe Ụbọchị Ikpe ga-eme. Ọ dịghị onye nwere ike ịkọ oge ya. Ka o sina dị, onye amụma anyị 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' rụtụrụ aka n'ọtụtụ n'ime ihe ndị na-agbapụta ya na ihe nlere anya: Hadrat al-Mahdi [63] ga-abịa; 'Isa''alaihis-salam' ga-esi n'eluigwe gbadata Damaskọs; ad-Dajjal[64] ga-apụta; ndị a na-akpọ Ya'juj na Ma'juj[65] ga-etinye ụwa dum n'ọgba aghara; anyanwụ ga-awa n'ebe ọdịda anyanwụ; ajọ ala ọma jijiji ga-eme; a ga-echefu ihe ọmụma okpukpe; omume ọjọọ na ihe ọjọọ ga-aba ụba; ndị na-ekwesighị ntụkwasị obi, ndị na-eme omume rụrụ arụ, ndị na-adịghị akwụwa aka ọtọ ga-aghọ ndị ndu; A ga-amachibido iwu nke Allahu ta'ala'; a ga-eme haram n'ebe niile; ọkụ ga-esi na Yemen pụta; oke osimiri na ugwu ga-ekewasị; anyanwụ na ọnwa ga-agba ọchịchịrị; oke osimiri ga-agwakọta ibe ha, ga-esi kpoo ma takọọ.

Onye Alakụba na-eme mmehie ka a na-akpọ **fasiq**. A ga-emekpa ndị Fasiq na ndị niile ekweghị ekwe ('adhab) n'ili ha. Eziokwu ndị a ga-ekweriri. Mgbe olili ozu gasịrị, onye ahụ nwụrụ anwụ ga-alaghachi na ndụ a na-amaghị ma ọ bụrụ na-enweta ngọzi ma ọ bụ na-atachi obi n'ahụhụ. Dị

(63) Hadrat al-Mahdi ga-abụ nwa nke Onye Amụma anyị gọziri agọzi Muhammad ''alai-his-salam'. Aha ya ga-abụ Muhammad na aha nna ya ga-abụ 'Abdullah. Ọ ga-achị ndị Alakụba, wusie Islam ike ma gbasaa ya n'ebe niile. Ọ ga-ezute Isa ''alaihis-salam', na ọnụ ha ga-alụ ọgụ ma gbuo ad-Dajjal. N'oge ya, ndị Alakụba ga-ebi n'ebe niile na-ebi ndụ na nkasi obi na mfe.

(64) Ad-Dajjal (onye Ndị Kraịst na-akpọ Mesaịa dị Aghụghọ, onye a ga-akpọkwa Masih n'ihi na aha ya ga-agbasa n'ụwa) ga-abụ nwa nke onye Juu nke Khurasan, n'ebe Ugwu Iran, na onye iro nke Islam na-enye ndị agha iwu na-enweghị atụ. Ọ ga-egbu ndị Alakụba ma weta ahụ erughị ala na ọgba aghara n'Etiti mpaghara Ọwụwa Anyanwụ. Mgbe ọ wụsịrị ọtụtụ ọbara, Hadrat al-Mahdi ga-egbu ya. Edere ya na ntụnye aka na **Mukhtasaru Tadhkirat al-Qurtubi** nke 'Abd al-Wahhab ash-Sha'rani (ederede nke abụọ, Istanbul, 1302) na aha ad-Dajjal ga-abụ Ibn as-Sayyad.

(65) Edere na Koran al-kerim na Ya'juj na Ma'juj (Gog na Megọg) bụ ajọ mmadụ abụọ, bụ ndị, n'oge ochie, a hapụrụ n'azụ mgbidi, na na ha ga- gbasaa n'ụwa ruo na njedebe nke ụwa. N'iburu n'uche na nchọpụta ihe mgbe ochie na-achọpụta obodo ndị e liri n'okpuru ala na ihe ndị dị n'oke osimiri dị n'elu ugwu, aghaghị ịchọta mgbidi ahụ, ma ọ bụ na ndị ahụ aghaghị ịdị ukwuu nke na anyị na-ahụ ma ọ bụ mara ha taa; enwere ike iche na, dị ka ọtụtụ puku nde ndị mmadụ taa si na mmadụ abụọ pụta, ndị abụọ ahụ ga-agbasa n'ụwa na-amụba n'ime mmadụ ole na ole, ndị enwere ike agaghị ama ebe ha taa.

ka ekwupụtara na hadith ash-sherif, ndị mmụọ ozi abụọ aha ha bụ **munkar** na **nakir**, n'ọdịdị mmadụ abụọ dị egwu, ga-abịarute n'ili ya jụọ ya.

Ajụjụ ndị dị n'ili ga-adị na ụfọdụ ihe dị mkpa nke iman dịka ụfọdụ ndị ọka mmụta si kwuo ma ọ bụ na iman dum nye ụfọdụ ndị ọzọ. N'ihi nke a, anyị kwesịrị ịkụziri ụmụ anyị azịza ajụjụ ndị a: Onye bụ Rabb (Allah) gị? Gịnị bụ okpukpe gị? Umma onye (nke ndi obodo Onye Amuma) ka ị so? Gịnị bụ [aha] Akwụkwọ Nsọ gị? Kedu ihe bụ qibla gị?

Kedu ihe bụ Madhhab gị na iman ma na 'ibadat (ma ọ bụ' amal)? Edere ya n'ime **Tadhkirat al-Qurtubi**[66] na ndị na-abụghị ndị Sunni enweghị ike ịza nke ọma. Ili nke ndị ga-aza kpọmkwem azịza ga-amụba, a ga-emeghekwa windo na Paradaịs. Ha ga na-ahụ ebe ha na Paradaịs kwa ụtụtụ na na mgbede, ndị mmụọ ozi ga-emekwara ha ihe ọma ahụ ma na-ezi ha ozi ọma. Onye na-enweghị ike ịza nke ọma, a ga-eji mpụ igwe kụrie ya nke ukwuu nke ihe ọ bụla e kere eke ma e wezụga ụmụ mmadụ na ndị genies ga-anụ ka ọ na-eti mkpu. Ili ya ga-esi ike nke ukwuu nke na ọ ga-adị ya ka ọkpụkpụ ya ga-ejikọta ọnụ. A ga-emeghe oghere na Ọkụ Mmụọ. N'ụtụtụ na n'anyasị ọ ga-ahụ ebe ya na ọkụ mmụọ. A ga-ata ya ahụhụ nke ukwuu n'ili ya ruo Ụbọchị Ebili.

Ọ dị mkpa ikwere na ndụ mgbe a nwụsịrị. Mgbe anụ ahụ na ọkpụkpụ rere ure wee ghọọ ụwa na uzuoku, ha ga-agbakọta ọzọ; mkpụrụ obi ga-aba n'anụ ahụ ha nwere, ma onye ọ bụla ga-esi n'ili ha bilie. Ya mere, a na-akpọ oge a ụbọchị **Qiyama** (Na-ebili).[67]

Ihe niile dị ndụ ga-ezukọta n'ebe **Mahshar**. Akwụkwọ omume ga-efega ndị nwe ha. Allah Onye Pụrụ Ime Ihe Niile, Onye Okike nke ụwa, eluigwe, kpakpando na ihe niile, ga-eme ka ihe ndị a niile mee. Onye Ozi

(66) Muhammad Qurtubi Maliki, onye dere akwụkwọ **Tadhkirat al-Qurtubi** nwụrụ na 671 [1272 AD]. Biko lee anya na ibe gara aga.

(67) Osisi na-amịkọrọ kabọn dayọzaid site na ikuku na mmiri na nnu (ihe ndị dị na minaral) sitere na ala, jikọta ha na ibe ha, na-emepụta ihe ndị dị ndụ, ihe dị ndụ nke akụkụ ahụ anyị. A maara taa na mmeghachi omume kemịkal na-ewe ọtụtụ afọ na-eme n'ihe na-erughị otu sekọnd mgbe ejiri ihe na-eme ihe. N'otu aka ahụ, Allahu ta'ala ga-ejikọta mmiri, kabọn dayọzaid na minaral n'ime ili ma mepụta ihe eke na ndụ akụkụ n'otu oge. Mukhbir-i sadiq (Onye nta Akụkọ Eziokwu, Onye Amụma) kọrọ na anyị ga-abịa na ndụ nke ọzọ otu a. Na sayensị na-egosi na a na-eme nke a n'ụwa. Biko lee akwụkwọ anyị aha ya bụ **Na-Ebili na Oge Ebighebi.**

Allahu ta'ala' 'sall-Allahu ta'ala' 'alaihi wa sallam' kọrọ na ihe ndị a ga-eme. O doro anya na ihe o kwuru bụ eziokwu. Ihe niile ga-emeriri.

A ga-enye akwụkwọ omume nke ndị nsọ (salih) na ndị ezi omume site n'aka nri ha, na ndị mmehie (fasiq) na ndị ajọ mmadụ ka a ga-esi n'azụ ma ọ bụ aka ekpe ha nye ha. Omume ọ bụla, ezi ihe ma ọ bụ ihe ọjọọ, nnukwu ma ọ bụ nta, nke e mere na nzuzo ma ọ bụ n'ihu ọha, ga-adị n'akwụkwọ ahụ. Ọbụna omume ndị na-amaghị ka mmụọ ozi kiram katibin ga-ekpughe site na akụkụ ahụ mmadụ na-agba akaebe na site Allahu ta'ala', onye maara ihe niile, na a ga-ajụ ajụjụ na mmezi nke akaụntụ na omume ọ bụla. N'Ụbọchị nke Ikpe, a ga-ekpughe omume nzuzo ọ bụla ma ọ bụrụ na Allahu ta'ala 'chọrọ ya otu ahụ. A ga-ajụ ndị mmụọ ozi ajụjụ banyere ihe ha meworo n'ụwa na n'eluigwe, ndị amụma 'alaihimus-salam' banyere otu ha si kwusaa iwu Allahu ta'ala' na okpukpe Ya nye ndị mmadụ, na ndị mmadụ banyere otu ha si emeghachi onwe ha n'ebe Ndị Amụma nọ. , otu ha si ebi ndụ kwekọrọ n'ọrụ e kpugheere ha, na otu ha si elekọta ibe ha. N'Ụbọchị Ikpe, ndị nwere iman na omume ha na omume ọma ha mara mma ga-enweta ụgwọ ọrụ na gọzie, na ndị nwere omume ọjọọ na omume ọjọọ ga-ata ahụhụ dị ukwuu.

Allahu ta'ala', na Ikpe Ya ziri ezi ya, ga-ata ụfọdụ ndị Alakụba ahụhụ maka mmehie anụ ahụ ha, Ọ ga-eji Ebere Ya, gbaghara mmehie di egwu na mmehie nke agbaghara nke ụfọdụ ndị Alakụba ọzọ ọ họọrọ. Ewezuga ekweghị ekwe (kufr) na okpukpe nke ọtụtụ chi (shirk), Ọ ga-agbaghara mmehie ọ bụla ma Ọ masịrị ya, Ọ ga-ata ahụhụ maka ajọ mmehie ma Ọ chọọ. Ọ na-ekwupụta na ọ dighị mgbe ọ ga-agbaghara ekweghị ekwe na okpukpe nke ọtụtụ chi. Ndị na-ekweghị ekwe nwere akwụkwọ nke eluigwe ma ọ bụ na-enweghị, ya bụ, ndị na-ekweghị na Muhammad 'alaihis-salam' bụ Onye Amụma maka mmadụ niile na ndị na-anabataghị ọbụna otu n'ime iwu [iwu na mmachibido iwu] o kwuru, ga-etinyerịrị ya n'ime Ọkụ Mmụọ na-ata ahụhụ ebighị ebi.

N'Ụbọchị Ikpe, a ga-enwe **Mizan** ('itule'), dị iche na nke anyị maara, maka ịlele omume na agwa. Ọ ga-adị nnọọ ukwuu nke na otu n'ime ihe ọtụtụ ya nwere ike ijide ụwa na eluigwe. Ọnụ ọgụgụ maka ọrụ ọma ga-egbuke egbuke na n'aka nri nke 'Arsh ebe Paradaịs dị, na ọnụ ọgụgụ nke mmehie ga-agba ọchịchịrị na n'aka ekpe nke 'Arsh ebe Ọkụ Mmụọ dị. Omume, okwu, echiche na ile anya nke a na-eme n'ụwa ga-eme ka ọdịdị ahụ dị n'ebe ahụ, na ezi omume na ọnụ ọgụgụ na-egbuke egbuke na ihe ọjọọ dị n'ime ọchịchịrị na ọnụ ọgụgụ ndị jọgburu onwe ya ga-atụle na

nguzozi a, nke na-adịghị yiri nha nke ụwa; ekwuru na ọtụtụ na-ebu ibu dị arọ ga-arị elu ma onye na-ebu ibu dị mfe ga-agbadata. Dị ka ụfọdụ ndị ọka mmụta si kwuo, a ga-enwe nguzozi dị iche iche.

Ọtụtụ ndị ọzọ wee sị: "Egosighị ya nke ọma na Islam ole na ole na ole itule ga-abụ, yabụ na ọ ga-aka mma ịghara iche maka ya."(68)

A ga-enwe akwa mmiri a na-akpọ **Sirat**, nke a ga-ewu n'elu Ọkụ mmụọ na iwu Allahu ta'ala. A ga-enye onye ọ bụla iwu ka ha gafee akwa mmiri ahụ. Ụbọchị ahụ, ndị amụma niile ga-arịọsi arịrịọ ike: "O Allah! Nye nchekwa!" Ndị ga-aga Paradaịs ga-agafe n'akwa mmiri ahụ n'ụzọ dị mfe ma ruo Paradaịs. Ụfọdụ n'ime ha ga-eji ọsọ nke amụma gafe, ụfọdụ na-eji ifufe, ndị ọzọkwa dị ka ịnyịnya na-agba ọsọ. Akwa nke Sirat ga-adị gịrịgịrị karịa eriri ntutu ma dịkwa nkọ karịa mma agha. Imeghari onwe gị na Islam n'ụwa a nwere akụkụ yiri nke ahụ; imeghari onwe gị nke ọma na Islam dị ka ịgafe Sirat. Ndị na-anagide ihe isi ike nke mgba na ọchịchọ anụ ahụ ha (nafs) ebe a ga-agafe Sirat n'ụzọ dị mfe ebe ahụ. Ndị na-esoghị Islam n'ihi na Nafs ga-eji ike gafere Sirat. N'ihi nke a, Allahu ta'ala kpọrọ ụzọ ziri ezi, nke Islam kwuru, **"Sirat al-Mustaqim."** Myirịta a n'aha na-egosi na ịnọ n'ime ụzọ Islam dị ka ịgafe Sirat. Ndị kwesịrị Ọkụ Mmụọ ga-adapụ na Sirat daba n'ime Ọkụ Mmụọ.

A ga-enwe mmiri a na-akpọ **Hawd al-Kawthar** nke e debere maka nna anyị ukwu Muhammad Mustafa 'sall-Allahu ta'ala'alaihi wa sallam'. Ọ ga-adị ukwuu ka njem nke otu ọnwa. Mmiri ya ga-adị ọcha karịa mmiri ara ehi, isi ya ga-adịkwa ụtọ karịa ihe amịkọrọ site na ahu mgbada. Ugogbe ihe ọṅụṅụ gbara ya gburugburu na-aba ụba karịa kpakpando. Onye na-aṅụ mmiri ya akpiri agaghi-akpọ kwa ya ọzọ ọ bụrụgodị na ọ nọ n'Ọkụ mmụọ.

A ghaghị ikwere na a ga-enwe **shafa'a** (ịrịọchitere arịrịọ). Ndị amụma, ndị Wali, ndị Alakụba na-asọpụrụ Chineke, ndị mmụọ ozi na ndị Allah kwere ka ha na-arịọchitere arịrịọ maka mmehie nke agbaghara na mmehie dị njọ nke ndị Alakụba na-anwụ n'enweghị nchegharị, na a ga-anabata arịrịọ ha. [Onye Amụma Anyị 'Sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' kwuru, sị: **"M ga-eme shafa'a** (nrịọchitere arịrịọ) **maka ndị na-eme mmehie dị ukwuu nke Umma m."**] N'ụwa ọzọ, shafa'a ga-abụ nke ụdị ise:

Nke mbụ, ndị mmehie, ike gwụrụ maka igwe mmadụ na ichere ogologo oge n'ebe Ikpe, ga-akwa akwa ma rịọ ka ikpe ahụ malite ngwa ngwa. A ga-enwe shafa'a maka nke a.

(68) N'ikwu ya n'ụzọ ọzọ, ọ baghị uru ịgbalị ime foto nke nguzozi ma ọ bụ ọtụtụ nguzozi n'uche gị.

Nke abuo, a ga-enwe shafa'a ka ajuju ahu wee mee ngwa ngwa na ọsisọ.

Nke atọ, a ga-enwe shafa'a maka ndị Alakụba na-eme mmehie ka ha ghara ịdapụ na Sirat n'ime Ọkụ Mmụọ ka a zọpụta ha na ahụhụ nke Ọkụ Mmụọ.

Nke anọ, a ga-enwe shafa'a maka ịwepụ ndị Alakụba na-eme mmehie n'Ọkụ Mmụọ.

Nke ise, a ga-enwe shafa'a maka ịkwalite ndị Alakụba na ọkwa dị elu n'ime ogige Paradaịs ebe, n'agbanyeghị na a ga-enwe ihu ọma na-enweghị atụ na ọnụnọ ebighi ebi, a ga-enwe ọkwa asatọ na ọkwa onye ọ bụla ga-adaba na nke ahụ. ogo nke iman ya na omume ya.

Paradaịs na Ọkụ Mmụọ dị ugbu a. Paradaịs dị n'elu eluigwe asaa. Ọkụ Mmụọ dị n'okpuru ihe niile. Enwere Ubi asatọ nke Paradaịs na Ọkụ Mmụọ asaa. Paradaịs dị ukwuu karịa ụwa, anyanwụ na eluigwe, na Ọkụ Mmụọ dị ukwuu karịa anyanwụ.

6. Nke ikpeazụ n'ime ihe isii dị mkpa nke okwukwe bụ **"kwere na qadar, na ezi (khair) na ihe ọjọọ (sharr) sitere na Allahu ta'ala."** Ihe ọma na ihe ọjọọ, uru na mmerụ ahụ, uru na mfu na-abịakwasị ụmụ mmadụ bụ ihe niile site n'uche Allahu ta'ala. 'Qadar' pụtara 'ịtụ ọnụ ọgụgụ; mkpebi, iwu; ịdị ukwuu na ngafe.' Ebighebi uche Allahu ta'ala maka ịdị adị nke ihe a na-akpọ **qadar** (akara aka). Ihe omume qadar, ya bụ, ihe a chọrọ ka a na-akpọ **qada'**. A na-ejikwa Qada' na qadar eme ihe n'otu n'otu. N'ihi ya, **qada'** pụtara akara aka nke Allahu ta'ala na ebighi ebi nke ihe ndị e meworo na a ga-eke site na mgbe ebighị ebi n'oge gara aga ruo mgbe ebighị ebi n'ọdịnihu, na **qadar** pụtara (ihe atụ nke) ihe e kere eke nke ihe ọ bụla dị nnọọ dakọtara na qada', ọ bụghịkwa obere ma ọ bụ karịa. N'oge ebighị ebi gara aga, Allahu ta'ala maara ihe niile ga-eme. Ihe omuma nke Ya ka a na-akpọ **qada' na qadar**.

Ndị ọka ihe ọmụma Grik oge ochie kpọrọ ya al- 'inayat al-azaliyya (amara ebighị ebi). Ihe niile e kere eke sitere na qada'. Ọzọkwa, okike nke ihe dịka ihe ọmụma Ya siri dị na mgbe ebighị ebi gara aga ka a na-akpọ qada' na qadar. Na ikwere qadar anyị kwesịrị ịmara n'ezie na kwere na ọ bụrụ na Allahu ta'ala chọrọ na mgbe ebighị ebi na-eke ihe, ọ na-aghaghị ịdị adị kpọmkwem dị ka Ọ chọrọ, ọ bụghị obere ma ọ bụ karịa; adighị adị nke ihe ndị o kpebisiri ike eke, ma ọ bụ ịdị adị nke ihe ndị o kpebisiri ike na ọ gaghị eke, agaghị ekwe omume.

Anụmanụ niile, osisi, ihe ndị na-adịghị ndụ (ihe siri ike, mmiri mmiri, gaas, kpakpando, irighiri ihe, atọm, elektrọn, ebili mmiri maagneti nke elektrik, mmeharị ọ bụla nke ihe ọ bụla e kere eke, ihe omume anụ ahụ, mmeghachi omume kemịkalụ na nuklia, mmekọrịta nke ike, ihe omume anụ ahụ na ihe dị ndụ e kere eke] ịdị adị ma ọ bụ adighị adị nke ihe niile, ezi na ihe ọjọọ omume nke ụmụ mmadụ, ntaramahụhụ ha n'ụwa a na n'ụwa ọzọ na ihe niile dị na Allahu ta'ala's Knowledge na mgbe ebighị ebi. Ọ maara ihe niile na mgbe ebighị ebi. Ihe ndị na-eme site na mgbe ebighị ebi n'oge gara aga ruo mgbe ebighị ebi ga-eme n'ọdịnihu, ihe e ji mara ha, mmeharị na ihe omume ọ bụla, kere site n'aka ya dị ka ọ maara na mgbe ebighị ebi. Ihe ọma na ihe ọjọọ niile nke ụmụ mmadụ, nkwenye ha ma ọ bụ ekweghị na Islam, na omume ha niile, nke a na-eme n'afọ ofufo ma ọ bụ na-achọghị, bụ nke Allahu ta'ala kere. Naanị ya bụ Onye na-emepụta ma na-eme ihe ọ bụla na-eme site na ihe kpatara (ihe kpatara, ikwado, onye etiti). Ọ na-eke ihe niile site n'ụzọ ụfọdụ.

Dịka ọmụmaatụ, ọkụ na-agba. N'ezie, Allahu ta'ala bụ onye na-eke ọkụ. Ọkụ enweghị ihe ọ bụla iji na-ere ere. Mana Ụzọ Ya ('Adat) bụ na ọ gwụla ma ọkụ na-emetụ ihe, ọ na-emeghị ka ọkụ na-agba.[69] Allahu ta'ala bụ Onye na-agba ọkụ. O nwekwara ike igba ọkụ na-ereghị ya ọkụ, mana ọ bụ Ụzọ Ya ga-eme ka ọkụ kpọọ ya ọkụ.

Ọ bụrụ na Ọ chọghị ire ọkụ, Ọ na-egbochi ire ọkụ ọbụna n'ọkụ. Ọ gbaghị Ibrahim ''alaihis-salam' n'ọkụ; n'ihi na Ọ huru ya n'anya nke-ukwu, O

(69) Ọkụ anaghị eme ihe ọ bụla ma e wezụga ikpo ọkụ ruo ọkụ ọkụ. Ọ bụghị ọkụ na-ejikọta kabọn na haidrojin na oksijin dị na ihe ndị na-emepụta ihe ma ọ bụ na-enye mmeharị elektrọn. Ndị na-enweghị ike ighọta eziokwu na-eche na ọkụ na-eme ihe ndị a. Ọ bụghị ọkụ, oksijin, okpomọkụ, ma ọ bụ mmeharị elektrọn na-ere ọkụ ma ọ bụ mee mmeghachi omume nke ọkụ. Naanị Allahu ta'ala bụ Onye na-agba ya ọkụ. Ọ kere nke ọ bụla n'ime ihe ndị a ka ọ bụrụ ihe e ji agba ọkụ. Onye na-amaghị ihe na-eche na ọkụ na-ere. Onye na-amaghị ihe na-eche na ọkụ na-ere. Otu nwa okorobịa gụchara akwụkwọ elementrị anabataghị okwu ahụ bụ "ọkụ na-ere." Ọ na-ekwu, "Ikuku na-ere ọkụ," kama. Onye gụchara ụlọ akwụkwọ sekọndrị anaghị anabata nke a. Ọ na-ekwu, "Oksijin dị n'ikuku na-ere ọkụ." Onye gụchara ụlọ akwụkwọ sekọndrị na-ekwu na ọkụ abụghị ikuku oksijin, mana ihe ọ bụla na-adọta elektrọn na-ere ọkụ. Nwa akwụkwọ mahadum na-echeba echiche ike yana okwu. A na-ahụ na ka mmadụ na-amatakwu ka ọ na-abịarukwu nso n'ime okwu ma chọpụta na e nwere ọtụtụ ihe na-akpata ihe ndị a na-ewere dị ka ihe kpatara ya. Ndị amụma ''alaihis-salam', bụ ndị nọ n'ọkwa mmụta na sayensị kachasị elu na ndị nwere ike ịhụ eziokwu nke ihe niile, na ndị ọka mmụta Islam, bụ ndị na-agbaso nzọụkwụ ha, nwetara ọdịda site n'oke osimiri nke ihe ọmụma ha, rụtụrụ aka na nke ọ bụla n'ime ihe ndị e kwesịrị ịdị na-ere ọkụ ma ọ bụ na-ewuli elu taa bụ ụzọ na-enweghị ike na nke na-adighị mma nke Ezi Onye Okike tinyere dị ka onye na-agbachitere anya.

kwụsịtụrụ Omenala Ya. (70) [N'ezie, Ọ na-ekekwa ihe ndị na-egbochi ire ọkụ. Ndị kemịkalụ achọpụtala ihe ndị ahụ.]

Ọ bụrụ na Allahu ta'ala chọrọ, O nwere ike kee ihe niile na-enweghị isi, na-ere ọkụ na-enweghị ọkụ, na-edozi ahụ anyị na-ejighị anyị eri nri ọ bụla na-eme ka anyị ofufe na-enweghị ụgbọ elu na-anụ site n'ebe dị anya na-enweghị redio. Mana Ọ mere ndị mmadụ ihu ọma nke ịmepụta ihe niile site n'aka ụfọdụ ndị etiti. Ọ chọrọ ịmepụta ihe ụfọdụ site na ndị etiti ụfọdụ. Ọ rụrụ ọrụ ya n'okpuru ndị etiti. Ọ zochiri ike Ya n'azụ ndị na-emekọrịta ihe. Onye chọrọ ka o kee ihe jigidere ya.(71)

Ọ bụrụ na Allahu ta'ala emepụtaghị Ọrụ Ya site na ndị etiti, ọ dighị onye ga-achọ onye ọ bụla ọzọ; onye ọ bụla ga-arịọ maka ihe niile kpọmkwem site Allahu ta'ala ma ga-enwe omume nwere ike ime ka ihe ọ bụla; A gaghị enwe mmekọrịta mmadụ na ibe ya n'etiti ndị dị ka onye ka elu na onye nọ n'okpuru, onye na-arụ ọrụ na onye ọrụ, nwa akwụkwọ na onye nkụzi na ihe ndị ọzọ, ma si otu ahụ ụwa a na nke ọzọ ga-enwe ọgba aghara na a gaghị enwe ọdịiche ọ bụla dị n'etiti ndị mara mma na ndị na-asọ oyi, ndị ọma na ndị ọjọọ, ndị na-erube isi na ndị na-enupụ isi.

Ọ bụrụ na Allahu ta'ala chọrọ, Ọ gaara kere Ya Omenala n'ụzọ ụfọdụ ọzọ na Ọ gaara kere ihe niile dika ihe ekwuru si di. Dị ka ihe atụ, ma ọ bụrụ na Ọ chọrọ, Ọ ga-etinye na-ekweghị ekwe, ndị na-riri ahụ ụtọ n'ụwa, ndị na-emerụ ndị ọzọ na ndị aghụghọ ịbanye na Paradaịs, na Ọ ga-etinye ndị kwesịrị ntụkwasị obi, ndị na-efe ofufe na ndị obiọma n'ime Ọkụ mmụọ. Ma ayat na hadith na-egosi na Ọ chọghị otu ahụ.

Ọ bụ Onye na-emepụta nhọrọ niile ma ọ bụ nke afọ ofufo na omume na mmegharị nke mmadụ. O kere **ikhtiyar** (nhọrọ) na **irada** (uche) n'ime ohu

(70) Dị ka a okwu nke eziokwu, Allahu ta'ala kere ihe iji gbochie ọkụ nke ọkụ. Ndị chemists na-achọpụta ihe ndị a.

(71) Onye choro idọba oriọna na-eji egwuregwu; onye chọrọ iwepụta mmanụ site na olive na-eji ihe ndị na-egbu egbu ma na-egweri ngwa ọrụ; Onye nwere isi ọwụwa na-ewere mbadamba ọgwụ; Onye chọrọ ịga Paradaịs ma nweta amara na-enweghị ngwụcha na-agbanwe onwe ya na Islam; onye ji egbe gbaa onwe ya egbe ma ọ bụ onye na- anụ nsi ga-anwụ ; onye na-anụ mmiri mgbe ọsụsọ ga-atụfu ahụ ike ya; Onye na-eme mmehie ma na-atụfu iman ya ga-aga Ọkụ Mmụọ. Ihe ọ bụla ndị etiti mmadụ na-etinye, ọ ga-enweta ihe nke ndị etiti e mere ka a ụzọ. Onye na-agụ akwụkwọ Alakụba na-amụta Islam, na-amasị ya, ma ghọọ onye Alakụba. Onye na-ebi n'etiti ndị na-adighị okpukpe na-ege ntị ihe ha na-ekwu na-aghọ amaghị nke Islam. Ọtụtụ n'ime ndị na-amaghị islam na-aghọ ndị na-ekweghị ekwe. Mgbe mmadụ banyere n'ụgbọala, ọ na-aga ebe e kenyere ya ịga.

ya a mụrụ maka ịmepụta nhọrọ ha, ọrụ afọ ofufo, wee mee nhọrọ a ma bụrụ ụzọ maka ịmepụta omume ha. Mgbe mmadụ chọrọ ime ihe, Allahu ta'ala na-emepụta ihe a ma ọ bụrụ na ọ chọrọ. Ọ bụrụ na mmadụ achọghị ma ọ bụ nke uche ya na Allahu ta'ala adighị eme, ma, Ọ dighị eke. Allahu ta'ala na-emepụta site na ọ bụghị naanị ọchịchọ mmadụ; Ọ na-emepụta ma ọ bụrụ na ọ chọrọ, kwa. Okike Allahu ta'ala nke nhọrọ omume nke mmadụ yiri mgbe ọkụ metụrụ ihe, Ọ na-emepụta ire ọkụ nke ihe ahụ, na ọ bụrụ na ọkụ adighị emetụ ya, Ọ gaghị amalite ire ọkụ. Mgbe mma chere ihe, Ọ na-emepụta igbutu. Ọ bughi mma kama Onye na-egbutu. O mewo mma ka ọ bụrụ ihe e ji egbutu ihe. N'ikwu ya n'ụzọ ọzọ, Ọ na-emepụta omume nhọrọ mmadụ maka ihe kpatara ya (sabab) na ọ na-ahọrọ ma chọọ omume ndị a. Otu ọ dị, mmegharị ahụ dị n'okike adighị adabere na nhọrọ mmadụ kama e kere ya site na ihe ndị ọzọ mgbe naanị Allahu ta'ala chọrọ. Ọ dighị onye kere ma e wezụga Ya, onye naanị ya na-emepụta ngagharị ihe ọ bụla nke ihe niile, nke anyanwụ, nke ahụ, nke tụlee, nke mkpụrụ ndụ, nke nje nje na atọm, nke ihe ndi ozo na njirimara. Ma e nwere ọdịiche dị n'etiti mmegharị nke ihe ndị na-adighị ndụ na nhọrọ, omume afọ ofufo nke mmadụ na anụmanụ: mgbe mmadụ ma ọ bụ anụmanụ na-ahọrọ, na-ahọrọ ma na-eme ihe ma ọ bụrụ na Ọ chọrọ, kwa, Ọ na-eme ya ma ọ bụ na-eme ihe, na Ọ na-emepụta ya ma ọ bụ omume ya. Omume mmadụ adighị n'aka mmadụ. N'ezie, ọ maghị otu o si eme omume.(72) Enweghị nhọrọ na mmegharị nke ndị na-adighị ndụ. Allahu ta'ala na-emepụta ọkụ mgbe ọkụ metụrụ ihe, ọ bụghị site na mmasị ọkụ ma ọ bụ ịhọrọ ọkụ.(73)

Omume nhọrọ mmadụ na-eme mgbe ọnọdụ abụọ gachara. Nke mbụ, nhọrọ obi ya, ọchịchọ na ike ya gụnyere. Maka nke ahụ, a na-akpọ omume mmadụ **kesb** (nnweta), nke bụ agwa mmadụ. Nke abụọ, okike nke Allahu ta'ala na-ewere ọnọdụ. Allahu ta'ala na-enye iwu, mmachi, ụgwọ ọrụ na ahụhụ bụ ihe niile n'ihi na e nyere mmadụ kesb. N'ime ayat iri itoolu na isii nke **surat as-Saffat**, ọ na-ekwu **"Allah kere gị na o mepụtara omume gị."** Ọ bụghị naanị na ayat na-egosi ịdị adị nke kesb, ma ọ bụ nhọrọ obi na **iradat juz'iyya** (inwere onwe ime nhọrọ ụfọdụ) n'ihe banyere mmadụ na-

(72) Omume ọ bụla sitere na ọtụtụ ihe omume anụ ahụ na kemịkal.

(73) Allahu ta'ala, kwa, na-acho ma na-eke ihe oma, ochicho bara uru nke ndi ohu Ya Ọ huru n'anya na nwere obi ebere. Ọ dighị achọ ma ọ bụ mepụta mmezu nke ọchịchọ ọjọọ ha na-emerụ ahụ. Ọ dị mma mgbe niile, ọrụ bara uru bụ ndị ohu ahụ hụrụ n'anya na-eme. Enwere ọtụtụ ihe ha na-akwa ụta na ha emeghị ma ọ bụrụ na ha chere ma mara na e keghị omume ndị ahụ n'ihi na ma ọ bụghị na ha gaara eme na-emerụ ahụ, ha agaghị akwa ụta ma ọlị. Kama, ha ga-enwe mmasị na ya ma kele Allah,

eme na adịghị adị nke mmanye ọ bụla - n'ihi nke a,[omume nwere ike ịsị na mmadụ na] a ga-agwa mmadụ na ọ enwere ike ikwu "omume mmadụ" dịka anyị na-ekwu, "Ali kụrụ ma mebie na a na-akọwapụta na qada na qadar.

Maka okike nke omume mmadụ, obi ya ga-ebu ụzọ họrọ ma mee ya. Mmadụ na-achọ ihe ndị dị n'ike ya. A na-akpọ uche a ma ọ bụ ọchịchọ a **kesb** (nnweta). Onye nwụrụ anwụ bụ'Amidi kwuru na kesb kpatara ma nwee mmetụta n'ichepụta omume. Otu ọ dị, ọ gaghị adị njọ ịsị na kesb adịghị enwe mmetụta ọ bụla na ịmepụta nhọrọ nhọrọ ebe ọ bụ na omume mmadụ chọrọ na nke e kere adịghị iche na ibe ya. Mgbe ahụ, mmadụ enweghị ike ime ihe ọ bụla masịrị ya; ihe ọ na-achọghị nwekwara ike ime. Ọ bụrụ na mmadụ emee ihe ọ bụla ọ chọrọ, ọ bụrụkwa na ihe ọ bụla ọ na-achọghị ka ọ gaghị eme, ọ gaghị abụ mmadụ kama ọ bụ onye ga-azọrọ chi. Allahu ta'ala merere ha ebere ma meere mmadụ Ya kere eke amara na nyere ha ike na ume naanị dị ukwuu dị ka ha ga-adị mkpa ka ha na-edebe iwu na mmachibido iwu Ya.

Dị ka ihe atụ, onye ahụ siri ike ma baa ọgaranya nke ọma nwere ike ime hajj otu ugboro na ndụ ya; o nwere ike buo ọnụ (n'oge ụbọchị) otu ọnwa n'afọ mgbe ọ hụrụ ọnwa ọhụrụ Ramadan na mbara igwe; o nwere ike ime ugboro ise n'ụbọchị, fard namaz; onye nwere oke ego ma ọ bụ ihe onwunwe dịka ọnụọgụ nisab nwere ike ịkwụ ndị Alakụba otu ụzọ n'ime iri anọ nke ọla edo ma ọ bụ ọlaọcha dịka zakat otu afọ Hijri mgbe ego ma ọ bụ ihe onwunwe ya karịrị nisab.(74) Ya mere, mmadụ na-eme ihe ọ chọrọ ma ọ bụrụ na ọ chọrọ ma ọ dighị eme ma ọ bụrụ na ọ chọghị. Aghọtara ịdị ukwuu Allahu ta'ala ebe a kwa. N'ihi na ndị na-amaghị ihe na ndị nzuzu enweghị ike ighọta ihe ọmụma nke qada' na qadar, ha ekwenyeghị ihe ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna kwuru na-enyo enyo ike na nhọrọ dị n'ime mmadụ. Ha na-eche na mmadụ enweghị ike manye ya n'omume nhọrọ ya. N'ịhụ na mmadụ enweghị ike ime ihe n'ụdị nhọrọ n'ọnọdụ ụfọdụ, ha na-ekwu okwu ọjọọ banyere (ndị Alakụba a na-akpọ) Ahl as-Sunna. Omume ọjọọ a ha mere na-egosi na ha nwere ọchịchọ na nhọrọ.

---

onye chọrọ ke ebighị ebi na Ọ ga-ike mmadụ nhọrọ, afọ ofufo omume mgbe obi ha 'oping na njikere ha; Ọ chọrọ ya. Ọ bụrụ na Ọ chọghị ya otu ahụ na mgbe ebighị ebi, Ọ ga-mgbe niile na-eke ọbụna nhọrọ anyị omume site n'ike, n'amaghị ama, na-enweghị anyị chọrọ ha. O kere omume nhọrọ anyị mgbe anyị chọsịrị ha n'ihi na Ọ chọrọ ha na mgbe ebighị ebi. Mgbe ahụ, naanị ihe na-akpata ya bụ uche Ya.

(74) Biko lee nkeji nke anọ na nke ise nke akwụkwọ aha ya bụ **Obi Ụtọ Na-adịghị Agwụ Agwụ** nakwa akwụkwọ aha ya bụ **Miftah-ul-Janna** (Ụzọ Paradaịs) maka nkọwa gbasara ofufe ndị a.

Ikike ime ma ọ bụ ighara ime ihe bụ ihe gbasara **qudra** (ike). Ịhọrọ, ịchọrọ ime ma ọ bụ ighara ime ihe ka a na-akpọ **ikhtiyar** (nhọrọ). Ịchọ ime ihe a họọrọ ka a na-akpọ **irada** (njikere). (Ọchịchọ) ịnakwere ihe ma ọ bụ ighara anabata ya ka a na-akpọ rida' (nkwenye). Mgbe ike na ga-agbakọta ọnụ ebe 'ọchịchọ' dị ire n'omume nke ihe, Khalq (Okike) na-ewere ọnọdụ. Ọ bụrụ na ha na-agbakọta ọnụ n'emeghị ka ọ dị ire, a na-akpọ ya **kesb** (nnweta). Onye ọ bụla nke na-ahọrọ abụghịchaghị onye okike. N'otu aka ahụ, ihe niile a chọrọ abụghị ihe e nyere nkwenye. A na-akpọ Allahu ta'ala Khaliq (Onye Okike) na Mukhtar (Onye nwere Nhọrọ), a na-akpọkwa mmadụ kasib (onye nwere kesb) na mukhtar (onye nwere nhọrọ).

Allahu ta'ala chọrọ ma kee 'ibada (omume ofufe) na mmehie nke ndị ohu Ya. N'agbanyeghị na ọ na-amasị 'ibadat ma na-enweghị mmasị na mmehie. Ihe niile na-abịa site n'uche na okike ya. N'ayat nke otu narị na abụọ nke Surat al-An'am, Ọ na-ekwupụta: **"Ọ dịghị chi ọzọ ma ọ bụghị Ya. Naanị Ya bụ Onye Okike nke ihe niile."**

Ndị (otu a na-akpọ) **Mu'tazila**, ebe ha enweghị ike ịhụ ọdịiche dị n'etiti ọchịchọ na nkwenye, nwere mgbagwoju anya wee sị: "Mmadụ n'onwe ya na-emepụta ihe ọ chọrọ." Ha jụrụ qada na qadar. Ndị Jabriya gbagwojuru anya kpam kpam; ha enweghị ike ighọta na enwere ike ịnwe nhọrọ na-enweghị okike. Ebe ha chere na o nweghị ihe ga-eme mmadụ, ha ji ya tụnyere okwute na osisi. Ha kwuru - ka Allahu ta'ala chebe anyị pụọ na ịjụ okwukwe ahụ!–: "Ndị mmadụ abụghị ndị mmehie. Ọ bụ Allah na-eme mmehie niile." Ọ bụrụ na e nweghị ọchịchọ na nhọrọ n'ime ndị mmadu ma ọ bụrụ na Allahu ta'ala mere ka ajọ omume na mmehie mee ihe site n'ike dị ka ndị otu Jabriyya kwuru, a gaghị enwe ihe ọ bụla dị iche n'etiti mmegharị nke nwoke a na-atụpụrụ si na ugwu daa na agbachiri aka na ukwu ya na nke nwoke na-agbada na-egharị anya.

N'ezie, a na-amanye onye mbụ ka ọ gbadaa site n'ike na nke ikpeazụ na-agbadata na ọchịchọ ya na nhọrọ ya. Ndị na-enweghị ike ịhụ ọdịiche dị n'etiti ha bụ ndị na-adighị ahụ anya na-agọnahụkwa ayat. Ha na-ewere iwu Allahu ta'ala na mmachibido iwu na-enweghị isi na enweghị ebe. Iche na mmadụ n'onwe ya na-emepụta ihe ọ chọrọ, dị ka otu a a na-akpọ Mu'tazila ma ọ bụ Qadariyya (nnabata) kwenyere, bụ igọnarị ayat-i-kerima, **"Allahu ta'ala naanị ya bụ Onye Okike nke ihe niile,"** nakwa inye mmadụ ibe ya na Allahu ta'ala.

Ndị Shi'a, dị ka ndị Mu'tazila, na-ekwu na mmadụ n'onwe ya na-emepụta ihe ọ chọrọ. Dị ka nkwado, ha na-ekwu na ịnyịnya ibu anaghị

agafe obere iyi mmiri ọ bụ ezie na a na-echicha ya. Ha anaghị eche na ọ bụrụ na mmadụ chọrọ ime ihe ma ọ bụrụ na Allahu ta'ala achọghị ka e mee ya, ọchịchọ abụọ a enweghị ike ime n'otu oge: ọ bụrụ na ihe Allahu ta'ala chọrọ mee, mgbe ahụ, arụmụka Mu'tazila adighị mma; ya bụ, mmadụ enweghị ike ịmepụta ma ọ bụ mee ihe niile ọ chọrọ; ọ bụrụ na ihe ọ bụla mmadụ chọrọ mere, dị ka ha na-ekwu, mgbe ahụ, Allahu ta'ala agaghị enwe ike ịga nke ọma. Allahu ta'ala dị anya na enweghị ike. Naanị ihe Ọ chọrọ na-eme. Ọ bụ naanị ya na-eke ihe niile. Na nke a bụ onye Allahu ta'ala bụ.

Ọ bụ ihe jọgburu onwe ya ikwu na ide okwu dị ka, "Mmadụ kere nke a," "Anyị kere nke ahụ," ma ọ bụ "Ha kere ya." (75) Ọ bụ mkparị megide Allahu ta'ala.

Allahu ta'ala. Ọ na-akpata ekweghị ekwe. (76)

---

(75) Dị ka akọwara n'elu, omume nhọrọ mmadụ na-eme site n'ọtụtụ ihe omume anụ ahụ, kemịkalụ na imetụ aka, nke na-adabereghị n'uche ya na nke ọ na amaghịdị. Ọka mmụta sayensị nwere ezi uche bụ onye ghọtara na aghụghọ a ga-eme ihere ịsị, "Emela m," ma ya fọdụzie ịsị, "M kere," banyere omume ọ họọrọ. Ọ ga-enwe mmetụta obi umeala n'ebe Allahu ta'ala nọ. Otu ọ dị, onye nwere ntakịrị ihe ọmụma, nghọta na obi umeala, ihere adighị eme ya ikwu ihe ọ bụla n'ebe ọ bụla. Allahu ta'ala na-emere mmadụ niile nọ n'ụwa ebere. Ọ na-eke ihe ọ bụla dị ha mkpa ma na-ezigara ha mmadụ niile. Ọ na-agwa ha nke ọma ihe ha kwesịrị ime ka ha wee biri n'ụwa a n'udo na obi ụtọ, ma nweta obi ụtọ na-adighị agwụ agwụ nke ụwa ọzọ. Ọ na-eduga n'ụzọ ziri ezi nye onye ọ bụla Ọ chọrọ n'etiti ndị hapụrụ ezi ụzọ wee gbasoo ụzọ nke kufr (ekwesighị ntụkwasị obi) na ịjụ okwukwe n'ihi ịbụ ndị na-eduhie site na nafs ha (ọchịchọ mmadụ), ndị enyi ọjọọ, akwụkwọ ndị na-emerụ ahụ na mgbasa ozi. Ọ na-adọta ha n'ụzọ ziri ezi. Ọ dighị enye ndị obi tara mmiri na ndị na-eme ihe ike karịrị akarị ngọzi a. Ọ na-ahapụ ha ka ha nọrọ n'ime apiti ekweghị ekwe ebe ha dabara ma masị na chọrọ.

(76) Edecha ntụgharị asụsụ nke akwụkwọ **I'tiqad-nama** ebe a. Haji Fayzullah Efendi, onye mere nsụgharị a, si Kamah, bụ obodo Erzincan. Ọ kụziri dị ka onye prọfesọ n'obodo Söke (na Tọkii) ọtụtụ afọ, ma nwụọ na 1323 [1905 AD]. Mawlana Khalid-i Baghdadi 'Uthmani 'quddisa sirruh', onye dere akwụkwọ, a mụrụ na afọ hegiral 1192 na obodo Shahrazur, n'ebe ugwu nke Baghdad, na ọ nwụrụ na Damaskọs na 1242 [1826 AD]. A na-akpọ ya 'Uthmani n'ihi na o sitere na ezinụlọ Hadrat 'Uthman-i Zinnurayn' radiy-Allahu 'anh'. Ka ọ na-akụziri nwanne ya nwoke Mawlana Mahmud Sahib gbasara hadith nke abụọ n'akwụkwọ **Hadith-i Arbain** nke Imam-i Nawawi, **Hadith-i Jibril** amara nke ọma, Mawlana Mahmud-i Sahib rịọrọ nwanne ya nwoke tọrọ ya ka o dee nkọwa hadith-i sherif nke a. Mawlana Khalid, 'rahmatullahi 'alaih' nabatara arịrịọ a ka o wee mee obi nwanne ya na-egbuke egbuke ma kọwaa hadith-i sherif n'asụsụ Peshiyan.

AKWỤKWỌ OZI ABỤỌ SITERE N'AKA SHEREF ED-DIN MUNIRI 'rahimah-Allahu ta'ala'

Sheref ed-din Ahmad ibn Yahya Muniri (nwụrụ na 782 AH/1380), otu n'ime nnukwu ndị ọka mmụta Islam gụrụ akwụkwọ na India, dere n'akwụkwọ ozi nke iri na asatọ nke akwụkwọ Peshiyian bụ **Maktubat**:(77)

"Ọtụtụ ndị mmadụ na-agahie ụzọ site n'ime obi abụọ na echiche efu. Ụfọdụ ndị dị otu ahụ na-adighị eche echiche na-ekwu, sị: 'ibadat anyị adighị'Allahu ta'ala mkpa (omume ofufe). 'ibadat anyi emeghi Ya mma. Ọ bụ enweghị mmasị na ịdị ukwuu Ya ma ndị mmadụ na-efe Ya ma ọ bụ na-enupụrụ Ya isi. Ndị na-eme 'ibadat na-aga na nsogbu na-enye onwe ha nsogbu n'efu.' Echiche a ezighi ezi; ndị na-amaghị Islam na-ekwu otu ahụ n'ihi na ha chere na 'ibadat nyere iwu n'ihi na ha bara uru nye Allahu ta'ala. Nke a bụ echiche na-ezighi ezi ma ọ na-eme ka mmadụ nwee mgbagwoju anya na ọ gaghị ekwe omume. 'ibada ọ bụla onye ọ bụla mere ga-abara naanị ya uru. Allahu ta'ala kwuputara nke oma n'onu ogugu nke iri na asato nke Surat Fatir na nka di otu a. Onye na-eche echiche ọjọọ a dị ka onye na-abaghị uru nke dọkịta tụrụ aro ka ọ na-eri nri ma na-adighị eri nri wee sị, 'Ọ gaghị emerụ dọkịta ahụ ma ọ bụrụ na anaghị m eri nri.' O ziri ezi ikwu na ọ gaghị emerụ dọkịta ahụ ahụ. Mana ọ ga-emerụ ya ahụ. Dọkịta na-atụ aro ka ọ na-eri nri ọ bụghị n'ihi na ọ ga-abara dọkịta n'onwe ya uru kama ịgwọ ọrịa onye ọrịa. Ọ bụrụ na ọ gbasoo ndụmọdụ dọkịta, ọ ga-agbake. Ọ bụrụ na o meghị, ọ ga-anwụ, nke a agaghị emerụ dọkịta ahụ ma ọlị.

"Ụfọdụ ndị ọzọ na-eche echiche na-ezighị ezi adighị eme 'ibada ọ bụla, ha anaghịkwa akwụsị ime ihe mgbochi (haram). Ya bụ, ha anaghị erubere Islam isi. Ha na-asị, 'Allah bụ Kerim na obi ebere. Ọ na-enwere ndị ohu

(77) Nchịkọta nke ndetu ederede a nwere otu narị mkpụrụedemede edere **(Maktubat)**. A chịkọtara ya na 741 [1339 AD] ma bipụta ya na India na 1329 [1911]. E nwere otu ihe odide n'ọbá akwụkwọ Süleymaniye dị na Istanbul. Irshad as-salikin na **Ma'din al-ma'ani** bụ ọrụ ya abụọ bara uru. Ghulam 'Ali 'Abdullah ad-Dahlawi 'rahimah-Allahu ta'ala', onye ọka mmụta nke Ahl as-Sunna nwụrụ na 1240 A.H. [1824], ọ tụrụ aro **Maktubat** nke Ahmad ibn Yahya Muniri n'akwụkwọ ozi ya iri itoolu na itoolu (99) na dere na ọ bara uru ime ka ndị mmadụ dị ọcha. Sheref ad-din Ahmad ibn Yahya Muniri 'rahimah-Allahu ta'ala' bi na Bihar, India, ebe ili ya dị. Munir bụ obodo nta na Bihar. Edere akụkọ ndụ ya zuru oke na Shah Ọrụ Peshiya nke 'Abd al-Haqq ad-Dahlawi 'rahimah-Allahu ta'ala' **Akhbar al-akhyar**, nke e bipụtara na Deoband, India, na 1332 [1914 AD] ma mechaa deghariạ ya na Lahore. , Pakistan.

ya bụ mmadụ ọmịiko nke ukwuu. Mgbaghara ya adighị agwụ agwụ. Ọ gaghị emekpa onye ọ bụla ahụ.' Ee, ha ziri ezi n'okwu mbụ ha kwuru, ma ezighị ezi n'okwu ikpeazụ ha. Ekwensu na-aghọgbu ma na-eduhie ha ka ha nupụ isi. Ekwensu agaghị aghọgbu onye nwere ezi uche. Allahu ta'ala abụghị naanị Kerim na Onye Ebere, ma Ọ ga-ata ahụhụ nke ukwuu. Anyị na-agba ama na Ọ na-eme ka ọtụtụ mmadụ bi na ịda ogbenye na nsogbu n'ụwa a. Ọ na-eme, n'egbughị oge, ọtụtụ n'ime ndị ohu Ya na-ebi n'ime ahụhụ. N'agbanyeghị na Ọ nwere nnukwu obi ebere na Razzaq (Onye Na-Elekọta), Ọ gaghị enye ọbụna otu obere achịcha ma ọ bụrụ na emeghị nsogbu nke ọrụ ugbo na ọrụ ugbo. Ọ bụ ezie na ọ bụ ya na-eme ka mmadụ niile dị ndụ, Ọ gaghị ekwe ka mmadụ dị ndụ ma erighị ihe na-aṅụkwa ihe ọṅụṅụ. Ọ gaghị agwọ onye na-abaghị uru nke na-adighị aṅụ ọgwụ. O kere ụzọ maka ngọzi niile nke ụwa dị ka ibi ndụ, ighara ịdaba ọrịa, na inwe ihe onwunwe, ma ọ dighị ebere na-anapụ ndị na-agaghị ejidesi ụzọ nke ngọzi nke ụwa. Enwere ụdị ọgwụ abụọ: ọgwụ ihe onwunwe, na ọgwụ mmụọ. Ọgwụ ime mmụọ iji gwọọ ụdị ọrịa ọ bụla bụ inye onyinye na ikpe ekpere. Hadith-i-sherif abụọ a ma ama na-agụ dị ka ndị a: **"Gwọọ ndị ọrịa gị site n'inye ha onyinye ebere!"** na **"Ọgwụ nke ga-agwọ ọrịa ọ bụla ihe ọ bụla a ga-ekwu** (otu ekpere a na-akpọ) **istighfar**."[78] ugboro ugboro. Enwere ọtụtụ ọgwụ ihe onwunwe. Ọ na-achọ ahụmahụ iji mara ha. Iji ọgwụ ime mmụọ eme ihe ugboro ugboro ga-enyekwara mmadụ aka ịchọtakwa ọgwụ anụ ahụ. Otu ahụ ka ọ dịkwa n'inweta ngọzi nke ụwa ọzọ. O mere ekweghị ekwe na amaghị ihe na-egbu mkpụrụ obi. Ugwu na-emekwa ka mkpụrụ obi na-arịa ọrịa. Ọ bụrụ na ejighị ọgwụ eme ihe, mkpụrụ obi ga-arịa ọrịa wee nwụọ. Otu ọgwụ maka ekweghị ekwe na amaghị bụ ihe ọmụma na ma'rifa. Na ọgwụ maka umengwụ bụ ime namaz na ụdị 'ibadat niile. N'ụwa a, ọ bụrụ na mmadụ ewere nsi wee sị, 'Allah dị obi ebere, ọ ga-echebekwa m pụọ n'ihe ọjọọ nke nsi,' ọ ga-arịa ọrịa wee nwụọ. Ọ bụrụ na onye nwere afọ ọsịsa na-aṅụ mmanụ kastọ [ma ọ bụ ọ bụrụ na onye na-arịa ọrịa shuga rie shuga ma ọ bụ nri nwere staachị], ọ ga-akawanye njọ. Ebe ọ bụ na ahụ mmadụ esighi ike, e nwere ihe dịgasị iche iche ọ chọrọ, [dị ka nri, uwe, na ebe obibi.] Ọ na-esi nnọọ ike ịchọta ha na ịkwadebe ha iji jiri ha mee ihe. Ekebere ike dị iche iche a na-akpọ **nafs** n'ime ọdịdị mmadụ ka e wee jiri

(78) (Ekpere a na-akpọ) istighfar ka ekwuru: "Estaghfirullah al'adim al-ledhi la ilaha illa Hu-w-al Hayy-al-Qayyuma wa atubu ilaih." Ekwesịrị ikwu ya ugboro ugboro. Ụdị dị mkpụmkpụ ya, ya bụ ikwu, "Estaghfirullah," ga-eme n'oge ọ dị mkpa.

nwayọọ na nkasi obi jikwaa ndọgbu (ịchọta na ịkwado mkpa ndị a dị oke mkpa). Ụmụ anụmanụ achọghị ka e kee ike a n'ime ha. Nafs na-agụ agụụ maka imezu mkpa anụ ahụ. Ime ihe ndị dị otu ahụ na-atọ ya ụtọ karịa. A na-akpọ ọchịchọ ndị dị otu ahụ shahwa (agụụ mmekọahụ). Inwe afọ ojuju nke shahwa karịa ka achọrọ na imebi nlekọta nke uche ga-emerụ obi na ahụ mmadụ na ndị ọzọ, nke n'aka nke ya bụ mmehie. Biko hụ akụkụ ikpeazụ nke isi nke iri na atọ nkeji nke mbụ nke **Obi Ụtọ Na-adịghị Agwụ Agwụ!**

"Ndị ọzọ nke ndị na-eche echiche na-ezighị ezi na-enweta **riyada** site n'agụụ, maka nzube nke ikpochapụ agụụ ha (shahwa), iwe (ghadab) na ọchịchọ anụ ahụ, nke Islam na-anabataghị. Ha chere na Islam nyere iwu ka e kpochapụ ha. Mgbe agụụ na-agụ ha ogologo oge, ha na-ahụ na ọchịchọ ọjọọ ndị a alaghị n'iyi, ma kwubie na Islam nyere iwu ihe a na-apụghị ime. Ha na-asị: 'Iwu a nke Islam enweghị ike ime. Mmadụ enweghị ike iwepụ agwa ndị dị na ọdịdị ya. Ịgbalị ikpochapụ ha dị dị ka ịgbalị ime onye ojii na-acha ọcha. Ịgbalị ime ihe na-agaghị ekwe omume bụ imebi ndụ mmadụ.' Ha na-eche ma na-eme ihe n'ụzọ na-ezighị ezi. Otu ọ dị, nzọrọ ha na Islam nyere iwu otu ahụ bụ nnọọ amaghị ihe na nzuzu, n'ihi na Islam, enyeghị iwu ikpochapụ nke mmadụ agwa dị ka iwe na agụụ mmekọahụ. Nkwupụta dị otu ahụ bụ nkwutọ megide Islam. Ọ bụrụ na Islam nyere iwu otu ahụ, Muhammad ''alaihis-salam', onye isi nke Islam, agaraghị enwe agwa ndị a. N'ezie, ọ sịrị: **'Mụ onwe m bụkwa mmadụ. Dịkwa ka onye ọ bụla, mụ onwe m ga-ewekwa iwe.'** Site n'oge ruo n'oge, a na-ewere ya dị ka iwe. Iwe ya na-adị mgbe niile n'ihi Allahu ta'ala. Allahu ta'ala na-eto ndị **'bụ ndị nwere ike imeri iwe ha'** na Kor'an al-kerim. Ọ naghị eto ndị na-adịghị ewe iwe. Onye na-eche echiche na-ezighị ezi na-ekwu na mmadụ kwesịrị ikpochapụ agụụ ya bụ ihe enweghị isi. Eziokwu ahụ bụ na Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' lụrụ ụmụ nwanyị itoolu 'radiy-Allahu ta'ala 'anhunna' na-egosi n'ụzọ doro anya na okwu onye ahụ ezighị ezi. Ọ bụrụ na mmadụ kwụsịrị agụụ mmekọahụ, ọ ga-enwetaghachi ya site n'ịnụ ọgwụ. Otu ahụ ka ọ dịkwa iwe; nwoke nwere ike ichebe nwunye ya na ụmụ ya site n'agwa nke iwe ya. Ọ na-alụ ọgụ (jihad) megide ndị iro nke Islam site n'enyemaka nke agwa a. Ọ bụ n'ihi agụụ ihe ọjọọ na mmadụ nwere ụmụ, a na-ejikwa nsọpụrụ na ama ama mgbe ọ nwụsịrị. Ihe ndị a bụ ihe Islam na-amasị ma na-eto.

"Islam nyere iwu ka a ghara ikpochapụ agụụ mmekọahụ na iwe kama ka chịkwaa ha abụọ na iji ha mee ihe dị ka Islam nyere iwu. O yiri nke ahụ

na ọ dị mkpa ka onye na-anya ịnyịnya ma ọ bụ dinta ghara ima ịnyịnya ya ikpe ma ọ bụ nkịta ya kama ka ọ zụọ ya n'ụzọ ga-esi jiri ya mee ihe. N'ikwu ya n'ụzọ ọzọ, ọchịchọ na iwe dị ka nkịta onye dinta na ịnyịnya nke onye na-agba ịnyịnya. E wezụga ihe abụọ a, a pụghị ịchụ nta ngọzi nke ụwa ọzọ. Mana itinye ha n'ọrụ chọrọ ịzụ ha na iji ha mee ihe nke ọma na Islam. Ọ bụrụ na a zụrụghị ha, ha ga-ejubiga oke na oke oke Islam, na-eduga na mbibi. Ezubere Riyada ka ọ ghara ikpochapụ agwa abụọ a kama iji zụọ ha ma mee ka ha rubere Islam isi. Na nke a ga-ekwe omume maka onye ọ bụla. [79] Ọ bụghị mmepeanya iji ike atọm ma ọ bụ mee ihe dị ka ụgbọ elu. Ọ bụ mmepeanya iji ha na-ejere ụmụ mmadụ ozi. Na nke ahụ, n'aka nke ya, a na-enweta site na ịgbaso Islam.

"Ma igwe nke anọ nke ndị na-eche echiche ọjọọ; ha na-aghọgbu onwe ha site n'ịsị, *'E kaara ihe niile akara aka na mgbe ebighị ebi gara aga. Tupu a mụọ nwa, a na-ekpebi ma ọ ga-abụ* ***sa'id*** *(onye kwesịrị Paradaịs) ma ọ bụ* ***shaqi*** *(onye kwesịrị Ọkụ Mmụọ). Nke a agaghị agbanwe ma emechaa. Ya mere, ọ dịghị mma ife ofufe.'* Otu ahụ ka as-Sahabat al-kiram kwuru mgbe Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' kwuru na qada' and qadar agaghị agbanwe na ihe niile a kara aka na mgbe ebighị ebi : 'Ka anyị dabere na akara aka ebighị ebi ma ghara ime 'ibadat.' Mana Rasulullah zara ya: **'Na-eme omume ofufe! Ọ dịịrị onye ọ bụla mfe ime ihe a kara aka n'ebe ọ nọ ruo mgbe ebighị ebi!'** Ya bụ, onye ahụ kpebisiri ike na a ga-asị na ọ bụ mgbe ebighị ebi ka a ga-eme ihe ndị ahụ sa'id mere. N'ihi ya, a ghọtara na eziokwu ahụ bụ na ndị kpebisiri ike na a ga-asị na ebighị ebi na-eme 'ibadat na ndị kpebisiri ike na ha bụ shaqi na-enupụrụ Ya isi, yiri nke ahụ na ndị a kara aka ibi ndụ n'ụzọ ahụike na mgbe ebighi ebi na-eri nri na-aṅụ ọgwụ na ndị a kara aka ka ha rịa ọrịa ma nwụọ adighị aṅụ nri ma ọ bụ ọgwụ. Ndị ọdịnihu ha bụ ịnwụ maka agụụ ma ọ bụ ọrịa enweghị ike irite uru na nri ma ọ bụ ọgwụ. Ụzọ ịkpata ego ghere oghe maka onye akara aka ya bụ ịba ọgaranya. Onye akara aka ya bụ ịnwụ na Ọwụwa Anyanwụ na-ahụ ụzọ na-eduga na Ọdịda anyanwụ mechiri emechi. Dị ka a kọrọ, mgbe 'Azra'il ''alaihis-salam' letara [Onye Amụma] Sulaiman ''alaihis-salam', o legidere anya n'otu n'ime ndị nọ ọdụ n'ebe ahụ. Anya mmụọ mmụọ ozi ahụ tụrụ nwoke ahụ egwu. Mgbe 'Azra'il' 'alaihis-salam' na-apụ, ọ rịọrọ Sulaiman ''alaihis-salam' ka o nye ifufe iwu ka ọ kpọga ya n'obodo dị

(79) Biko lee isi nke iri abụọ na isii nke nkeji nke isii n'ime akwụkwọ a na-akpọ **Obi Ụtọ Na-adighị Agwụ Agwụ**.

n'ọdịda anyanwụ ka ọ gbapụ n'Azra'il ''alaihis-salam'. . Mgbe 'Azra'il ''alaihis-salam' lọghachiri, Sulaiman ''alaihis-salam' jụrụ ihe mere o ji legide anya n'ihu nwoke ahụ. 'Azra'il ''alaihis-salam' kwuru, sị, 'E nyewo m iwu ka m wepụ mkpụrụ obi ya n'otu obodo dị n'ebe ọdịda anyanwụ n'ime otu awa. Ma mgbe m hụrụ ya n'etiti unu, ọ tụrụ m n'anya ka m lere ya anya. E mesịa, agara m n'ebe ọdịda anyanwụ ime iwu ahụ, hụ ya n'ebe ahụ ma were ndụ ya.' (80) Dị ka a na-ahụ, nwoke ahụ tụrụ egwu 'Azra'il 'alaihis-salam' ka akara aka ebighị ebi wee were mee. , na Sulaiman ''alaihis-salam' kwenye; akara aka na ebighi-ebi ka emere site n'agbụ nke ihe. N'otu aka ahụ, onye kpebisiri ike na a ga-ekwu na mgbe ebighị ebi ga-enweta oke nke inwe iman na mezie agwa ọjọọ ya site n'ịbanye riyada. Ayat nke otu narị na iri abụọ na ise nke Surat al-An'am kwuru, sị: **'Allahu na-etinye Islam n'ime obi ohu Ya nke Ọ chọrọ iduzi n'ụzọ ziri ezi.'** onye e kara aka na ọ ga-aga ọkụ mmụọ, e nyere ya echiche, 'Ọ dịghị mkpa ime 'ibadat. A kara aka na mgbe ebighị ebi ma mmadụ ga-abụ sa'id ma ọ bụ shaqi.' Ọ naghị eme 'ibadat n'ihi echiche a. Ọ naghị eme 'ibadat n'ihi echiche a na-egosi na o kpebisiri ike ịbụ shaqi na mgbe ebighị ebi. N'otu aka ahụ, e na-enye onye amaghị nke ya akara aka na mgbe ebighị ebi n'obi, 'E kaara ihe niile akara aka na mgbe ebighị ebi. Ọgụgụ ma ọ bụ mmụta agaghị aba uru ma ọ bụrụ na ebughị ya aka na-amaghị. 'O si otu a ọ naghị amụ ma ọ bụ mụta ihe ọ bụla. Ọ nọgidere na-amaghị ihe. Ọ bụrụ na a kara aka ka mmadụ rụọ ọrụ ubi wee nweta ihe ubi nke ukwuu, a na-enye ya oke nke ịkọ ubi ya na ịgha mkpụrụ. Otu ahụ ka ọ dị ndị e bu ụzọ kpebie dị ka sa'id na mgbe ebighị ebi inwe okwukwe na ife ofufe na ndị e bu ụzọ chie ya dị ka shaqi ịgọnarị na inupụrụ isi. Ndị nzuzu, na-enweghị ike ịghọta nke a, na-ekwu, sị, 'Gịnị ka iman na 'ibadat nwere na-eme na ịbụ sa'id na ebighị ebi, ma ọ bụ ekweghị ekwe na nnupụisi na ịbụ shaqi?' Site na obere ihe kpatara ya, ha na-agbalị ighọta mmekọrịta a na dozie ihe niile. n'amamihe nke ha.

Ma echiche mmadụ nwere oke, ọ bụkwa nzuzu ma ọ bụ amaghị ihe ịgbalị ighọta ihe ndị karịrị nghọta na ezi uche. Ndị na-eche otu ahụ kwesịrị ka a mara na ha bụ ndị nzuzu. 'Isa ''alaihis-salam' kwuru, sị: 'Ọ dighị esiri m ike ime ka ndị kpuru ìsì hụ ụzọ, ma ọ bụkwanụ ịkpọlite ndị nwụrụ anwụ. Ma enweghị m ike ịkọwara onye nzuzu ọ bụla eziokwu ahụ.' Allahu ta'ala,

(80) Nke a bụ Iwu Nsọ nke Allahu ta'ala. Ọ dighị onye nwere ike ịgbanwe nke a. Anyị ekwesighị iwere ihe dị mfe ma na-atọkwa anyị ụtọ dị ka sa'ada. Anyị ekwesighịkwa iwere ihe ndị na-esi ike ma na-ewute ndị nafs ya ka shaqawa ma ọ bụ mbibi.

jiri Ihe Ọmụma na Amamihe Ya Na-Enweghị Ngwụcha (Hikma), kwalitere ụfọdụ ndị ohu Ya ruo ọkwa ha nhata nke ndị mmụọ ozi, ee, n'ọkwa dị elu karịa nke ahụ. . Na ụfọdụ ndị ọzọ ọ na-eweda n'ọkwa nke nkịta ma ọ bụ ezì. "

Hadrat Sheref ad-din Ahmad ibn Yahya Muniri kwuru n'akwụkwọ ozi ya nke iri asaa na isii:

" '**Sa'ada'** pụtara ' Paradaịs kwesịrị ekwesị.' Na **'shaqawa'** pụtara 'Ọkụ Mmụọ kwesịrị ekwesị.' Sa'ada na shaqawa dị ka ụlọ nkwakọba ihe abụọ nke Allahu ta'ala. Igodo nke ụlọ nkwakọba ihe mbụ bụ nrube isi na 'ibada. Igodo nke ụlọ nkwakọba ihe nke abụọ bụ mmehie. Allahu ta'ala kara aka na mgbe ebighị ebi ma mmadụ ga bụ sa'id ma ọ bụ shaqi. [Anyị na-akpọ ya akara aka.] Onye a na-akpọ sa'id na mgbe ebighị ebi na-enye mkpịsị ugodi nke sa'ada n'ụwa a, ọ na-erubere Allahu ta'ala isi. Onye bu shaqi na ebighebi ana enye ya igodo shaqawa n'uwa a, o na-emekwa mmehie. Onye ọ bụla nwere ike ighọta ma ọ bụ sa'id ma ọ bụ shaqi n'ụwa a site n'ile anya igodo dị n'aka ya. Ndị ọka mmụta okpukpe na-eche banyere ụwa ọzọ na-aghọta site na nke a ma mmadụ ọ bụ sa'id ka ọ bụ shaqi. Mana onye post okpukpe nke ụwa a riri ahụ ahụ amaghị ya. Ngosipụta ma ọ bụ ngọzi ọ bụla bụ n'irube isi na ife Allahu ta'ala. Na ihe ọjọọ ọ bụla ma ọ bụ nsogbu na-esi na mmehie. Nsogbu na ihe ndabara na-abịara onye ọ bụla site n'ime mmehie. Na nkasi obi na ịdị mfe na-abịa site na nrubeisi. (81) O nwere otu nwoke nke jiworo ndụ ya na-ekpe ekpere ma na-eme 'ibadat ọtụtụ afọ n'ime ụlọ alakụba Aqsa dị na Jerusalem; mgbe o leghaara otu sajda (sulata ala) n'ihi na ọ mụtaghị ọnọdụ ofufe na ikhlas, ọ tụfuru ya nke ukwuu nke na e bibiri ya kpamkpam. Otu ọ dị, n'ihi na nkịta As'hab al-kahf jere ije ụkwụ ole na ole n'azụ ndị siddjq, a kwalitere ya nke ukwuu nke na ọ naghị ewetu ya azụ n'agbanyeghị na ọ ruru unyi. Eziokwu a dị nnọọ ịtụnanya; ndị ikom maara ihe enwebeghị ike idozi ilu a ruo ọtụtụ narị afọ.

Echiche mmadụ enweghị ike ighọta amamihe Chineke nke zoro n'ime ya. Allahu ta'ala gwara 'Adam ''alaihis-salam' ka ọ ghara iri ọka wit, ma Ọ kwere ka ọ rie ya n'ihi na ndị maara na mgbe ebighị ebi na ọ ga-eri ya; Ọ nyere Setan iwu ka ọ kpọọ isiala nye Adam ''alaihis-salam', ma Ọ chọrọ ka ọ ghara ịkpọ isiala; Ọ kwuru na anyị kwesịrị ịchọ Ya, mana Ọ chọghị inweta ahụ maka ndị na-enweghị ikhlas. [N'okwu ndị a] ndị njem n'ụzọ Chineke aghaghị ikweta na ha erughị eru ighọta aghụghọ a, ha

(81) A na-agwa akụkọ a n'ụzọ zuru ezu na **Methnewi** site Jalal Ad-Dimi, onye nwụrụ na Kina na 672 A.H. [1273 A.D.].

ekwughịkwa ọzọ. Mgbe ahụ, olee otu anyị nwere ike isi kwuo ihe ọ bụla? Ọ dịghị mkpa nkwere ma ọ bụ ofufe nke mmadụ, ma ọ bụ ekweghị ekwe ma ọ bụ ime mmehie n'akụkụ ha ga-emerụ Ya. Ọ dịghị mgbe ọ chọrọ ihe Ọ kere. Ọ mewo ka ihe ọmụma bụrụ ụzọ isi kpochapụ ekweghị ekwe ma kee amaghị ihe dị ka ụzọ e si mehie. Nkwenye na nrubeisi sitere n'ihe ọmụma, ebe ekweghị ekwe na mmehie sitere n'amaghị ama. E kwesịghị ileghara nrubeisi anya ọ bụrụgodị na ọ pụrụ iyi ihe na-adighị mma! Na e kwesịrị izere mmehie ọbụna ma ọ bụrụ na ọ pụrụ iyi mmehie enwere ike ịgbaghara nnọọ! Ndị ọka mmụta Islam kwuru na ihe atọ ga-ebute ihe atọ ọzọ: nrubeisi na-akpata Rida' (Amara) Allahu ta'ala; nmehie na-ebute Iwe Ya (Ghadab); iman na-eme ka mmadụ nweta nsọpụrụ na ugwu. N'ihi nke a, anyị kwesịrị izere nnọọ ime ọbụna mmehie anụ ahụ; Iwe Allahu ta'ala nwere ike ịdị na mmehie ahụ. Anyị kwesịrị ịna-ele onye ọ bụla kwere ekwe anya dị ka ihe ka anyị mma. O nwere ike ịbụ ohu nke Allahu ta'ala hụrụ n'anya nke ukwuu. Akara aka nke onye ọ bụla, nke e kpebisiri ike na mgbe ebighị ebi, enweghị ike ịgbanwe ma ọlị. Ọ bụrụ na Allahu ta'ala chọrọ, Ọ nwere ike ịgbaghara onye na-eme mmehie mgbe niile na-adighị edebe iwu ya. Mgbe ndị mmụọ ozi jụrụ, **'Ya Rabbi! Ị ga-eke ihe e kere eke ndị ga-eme ihe ọjọọ n'ụwa ma wụfuo ọbara?'** O kwughị na ha agaghị eme ihe ọjọọ, kama ọ sịrị: **'Amaara m ihe unu na-amaghị.'** Ihe ọ pụtara bụ: 'M na-eme (ihe) kwesịrị ekwesị n'ihe (ihe) na-ekwesighị ekwesị. M na-eme ka ndị nọ n'ebe dị anya bịaruo nso. Ana m eme (ihe) nsọpụrụ site na (ihe) dị ala. Ị na-ekpe ha ikpe site n'omume ha, ma m na-ele obi ha. Ị na-eleba anya n'emeghị mmehie gị; ha tụkwasịrị onwe ha obi na ebere m. Dịka akaghị ọcha gị na-amasị m, otu ahụ ka ọ na-amasịkwa m ịgbaghara mmehie ndị Alakụba. Ị gaghị ama ihe m maara. Ana m eme ka ha nweta ngọzi ebighị ebi m ma na-amasị ha niile site n'amara ebighị ebi M.' " N'ebe a, anyị mechiri nsụgharị anyị site n'akwụkwọ ozi iri asaa na isii.

Sherefuddin Ahmad bin Yahya Muniri 'rahmatullahi ta'ala 'alaih' nwụrụ na 732 [1380 AD]. O biri n'obodo Bihar, India. Ili ya dịkwa n'ebe ahụ. Munir bụ otu n'ime aha obodo ndị dị na mpaghara obodo Bihar. Edere akụkọ ndụ ya nke ọma n'akwụkwọ **Akhbar-ul akhyar**, nke Shah 'Abdulhaq Dahlawi' rahmatullahi ta'ala 'alaih' dere. Akwụkwọ a dị n'asụsụ Peshyian, e bikwara ya n'obodo Diobend, India, na 1332 [1914 AD], e mesịakwa na Lahor, Pakistan. Akwụkwọ ndị ahụ, **Irshad-us-salikin, Ma'din-ul-ma'ani**, na **Maktubat** bara nnọọ uru. Ghulam 'Ali 'Abdullah-i Dahlawi

'rahmatullahi ta'ala alaih',[82] otu n'ime nnukwu ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna, na-atụ aro ka ị gụọ akwụkwọ Ahmad bin Yahya Muniri **Maktubat** wee kwuo n'akwụkwọ ozi ya nke iri itoolu na itoolu na ọ na-arụ ọrụ nke ọma n'ime ka ọ obi dị ọcha.

[Imam-i-Rabbani 'rahmatullahi 'alaih' na-ekwu dị ka ndị a n'ime akwụkwọ ozi ya dị iche iche: "Iwu nke Allahu ta'ala ka a na-akpọ farz(es), na ihe mgbochi ya ka a na-akpọ haram(s). (Ọrụ, okwu, omume) ndị na-abụghị farzes ma ọ bụ ihe ọjọọ na nke e kwuputara na ha nwere onwe (site na Islam) ka a na-akpọ mubah(s). A na-akpọ ofufe iji mee farze, zere ndị haram, na ime mubah maka ime ihe dị Chineke mma, (ya bụ maka amara Ya) ofufe bụ sahih na maqbul, ya bụ, ọ bụ ihe ziri ezi. na n'ihi na ọ na-amasị ya site Allahu ta'ala, bụ keonodu na **'ilm** (ihe ọmụma), i.e. n'ịmụ ihe n'ihi na e mere ya nke ọma, na **'amal**, ya bụ n'ime ya n'ụzọ kwekọrọ n'ụkpụrụ enyere ya, na ime ya na **ikhlas**. Na iji ikhlas mee ihe pụtara ime ya naanị maka inweta amara na ịhụnanya nke Allahu ta'ala na naanị n'ihi na o nyewo ya iwu, n'echeghị uru nke ụwa dị ka ego, ọkwa, na ama. A na-enweta 'Ilm (ihe ọmụma) site n'igụ akwụkwọ nke Fiqh n'okpuru nlekọta nke onye nkuzi okpukpe tozuru etozu, a na-enweta ikhlas site na ileba anya n'okwu na omume nke Wali na igụ akwụkwọ ya na sayensị Tasawwuf. Ihe omuma nke Islam nwere ihe abuo abuo: ihe omuma okpukperechi, na ihe omuma sayensi. Ọ bụ farz, (ya bụ iwu,) ịmụta ha dịka ọ dị mkpa. Dị ka ọmụmaatụ, ọ bụ farz ịmụta ụkpụrụ na ụzọ e si eji ọgwụ eme ihe bụ ịnụ na doses a ga-ewere, ma ọ bụ maka onye kwesịrị iji ngwa eletrik iji nweta ozi dị mkpa na ọkụ eletrik. Ma ọ bụghị ya, enwere ike ịnwụ ọnwụ ike.

"Ọ bụrụ na onye Alakụba nke na-eleghara ọrụ ya gbasara ofufe anya n'ihi umengwụ ma ọ bụ ụlọ ọrụ ọjọọ nwụrụ n'emeghị tawba, n'agbanyeghị na ọ kwenyere na farz na haram, a ga-ata ya ahụhụ n'ọkụ Ọkụ Mmụọ dị ka o kwesịrị ekwesị n'ihi mmehie ya.

Onye na-adighị amụta farz ma ọ bụ na-adighị etinye ha mkpa ọ bụ ezie na ọ nwere ike mara ha, na onye na-eleghara ha anya na-enweghị mmetụta okwu ọ bụla ma ọ bụ egwu ọ bụla nke Allahu ta'ala, ga-apụ na Islam wee ghọọ onye na-ekweghị ekwe. A ga-edo ya n'okpuru ọkụ Ọkụ Mmụọ na-ebighị ebi. Iwu a metụtakwara ime ihe mgbochi.

(82) 'Abdullah-i Dahlawi nwụrụ na Delhi na 1240 AH (1824).

"Ọ bụrụ na mmadụ enwetaghị ozi gbasara otu ofufe ma ya mere na ọ maghị ọnọdụ ndị e depụtara maka ịdị mma, ofufe ọ na-eme agaghị abụ nke sahih (nke ziri ezi), n'agbanyeghị na o nwere ike iji ikhlas mee ya. . A ga-edobe ya n'ọkụ Ọkụ Mmụọ dị ka a ga-asị na o mebeghị ofufe ahụ ma ọlị. Ofufe nke onye maara ọnọdụ ndị e debere na imeju ha ga-abụ sahih, ọ ga-azọpụtakwa ya na ọkụ. Otu ọ dị, ọ bụrụ na o mebeghị ya na ikhlas, a gaghị anabata ofufe ya, ọ dighịkwa ihe ọma ọ bụla ọzọ. Ọ gaghị enweta thawab ọ bụla (ụgwọ ọrụ n'ụwa a) maka ha. Allahu ta'ala na-ekwupụta na ọ gaghị enwe mmasị na ofufe nke ọrụ ọma ya na ọrụ ebere ya. Ofufe a na-eme na-enweghị 'ilm na ikhlas agaghị adị mma. Ọ gaghị echebe onye na-efe ofufe pụọ n'ekweghị ekwe, ime mmehie, na mmekpa ahụ. A hụwo ọtụtụ ndị ihu abụọ na-efe ofufe ogologo ndụ ka ha na-anwụ dị ka ndị na-ekweghị ekwe. Ofufe e ji 'ilm na ikhlas na-eme ga-echebe onye na-efe ofufe pụọ n'ekweghị ekwe na ime mmehie ma mee ka ọ bụrụ 'aziz (nke a na-akwanyere ugwu) n'ụwa. N'ihe gbasara ndụ ya n'ụwa, Allahu ta'ala kwere nkwa n'ime ayat-i-kerima nke Maida Sura nke itoolu na kwa na Wa-l-'asr Sura na Ọ ga-azọpụta ya site n'ahụhụ na Ọkụ Mmụọ. Allahu ta'ala na-emezu nkwa Ya. Ọ na-emezu nkwa ya mgbe niile."]

Allah ta'ala na-abọ ọbọ ya site na ohu Ya.

Nye ndi na-enweghi 'ilm-i-ladunni o mere ohu.

Ihe niile bụ nke Onye Okike ji ohu.

Ọ bụghị ahihia ga-akwagharị na-enweghị mbanye nsọ.

ALLAH DỊ MA BỤ OTU. IHE NIILE E KERE EKE ADỊGHỊ ADỊ NA HA GA-AKWỤSỊ ỊDỊ ADỊ

Anyị na-amata ihe ndị gbara anyị gburugburu site n'akụkụ ahụ anyị. Ihe ndị na-emetụta akụkụ ahụ uche anyị ka a na-akpọ **mmadụ** ma ọ bụ **ihe e kere eke**. A na-akpọ mmetụta nke mmadụ na mmetụta uche ise anyị **ihe onwunwe** ma ọ bụ **agwa**, nke e ji ekewa ha na ibe ya. Ìhe, ụda, mmiri, ikuku na ihe enyo bụ ihe niile dị ndụ; ha niile dị. Ihe ndị nwere nha, ibu na olu, ya bụ, ndị na-etinye ebe dị na mbara igwe ka a na-akpọ ihe ma ọ bụ irighiri ihe. A na-eji ihe onwunwe ma ọ bụ agwa ha amata ihe dị iche n'ebe ibe ha nọ. Ikuku, mmiri, nkume na iko bụ ihe nke ọ bụla. Ihe na ụda abụghị ihe n'ihi na ha anaghị etinye ohere ma ọ bụ nwee ibu. Onye ọ bụla na-ebu **ume** ma ọ bụ **ike**; ya bụ, ọ nwere ike ịrụ ọrụ. Ihe ọ bụla nwere ike ịdị na steeti atọ: siri ike, mmiri mmiri na gas. Ihe siri ike nwere ọdịdị. Mmiri mmiri na gas na-ewere n'ụdị akpa ha dị na ya, ma ha enweghị ụdị ọdịdị. Ihe nwere udi ka a na-akpọ **ihe**. Ihe bụ isi ihe. Dịka ọmụmaatụ, igodo, ntụtụ, mkpịsị aka, shọvel na ntu bụ ihe dị iche iche nwere ọdịdị dị iche iche. Ma ha niile nwere ike ịbụ otu ihe ahụ, ya bụ ígwe. E nwere ụdị ihe abụọ: irighiri ihe na ngwakọta.

Mgbanwe na-ewere ọnọdụ n'ihe ọ bụla. Dịka ọmụmaatụ, ọ nwere ike ịkwaga ma gbanwee ebe ya ma ọ bụ ibu ma ọ bụ karịa. Agba ya nwere ike ịgbanwe. O nwere ike na-arịa ọrịa ma ọ bụ nwụọ ma ọ bụrụ na ọ bụ ihe dị ndụ. A na-akpọ mgbanwe ndị a **mmemme**. Ọ dighị mgbanwe na-eme n'okwu ma ọ bụrụ na enwere mmetụta mpụga. Ihe omume nke na-adighị agbanwe isi ihe bụ ihe omume **anụ ahụ**. Ịdọwa mpempe akwụkwọ bụ ihe omume anụ ahụ. Ike ụfọdụ ga-emetụtarịrị ihe ka ihe omume anụ ahụ wee mee ihe ahụ. A na-akpọ ihe omume ndị na-agbanwe nhazi ma ọ bụ ihe dị mkpa nke ihe omume. Mgbe mpempe akwụkwọ gbara ọkụ wee ghọọ ntụ, ihe omume **kemịkal** na-ewere ọnọdụ. Ihe ọzọ ga-emetụta ihe dị n'ime ka ihe omume kemịkal wee mee n'ime ihe ahụ. Mgbe ihe abụọ ma ọ bụ karịa na-emekọrịta ihe na ihe omume kemịkal na-eme na nke ọ bụla, a na-akpọ ya mmeghachi **omume kemịkal**.

Mmeghachi omume kemịkal n'etiti ihe, ya bụ, ha na-emetụta ibe ha, na-apụta n'etiti nkeji ha kacha nta (nke nwere ike iso na mgbanwe kemịkalụ na nke a na-akpọ) **atọm**. Ihe ọ bụla nwere ọtụtụ atọm. Ọ bụ ezie na usoro nke

atọm bụ otu, nha na nha ha dị iche. Ya mere, anyị maara nke otu narị na ise ụdị nke atọm taa. Ọbụna atọm kasị ukwuu dị ntakịrị nke na a pụghị ịhụ ya site na mikroskopu kasị ike. Mgbe atọm ndị yiri ya na-agbakọta ọnụ ha na-etolite **ihe**. Ebe ọ bụ na e nwere otu narị na ise ụdị atọ, e nwere otu narị na ise ọcha. Igwe, sọlfọ, mekurị, oksịjịn na kabọn bụ ihe nke ọ bụla. Mgbe atọm dị iche iche gbakọtara ọnụ, ha na-etolite **ngwakọta**. Enwere ọtụtụ narị puku ngwakọta. Mmiri, mmanya, nnu na nkume nzu bụ ngwakọta. Ngwakọta na-etolite site na mkota nke ihe abụọ ma ọ bụ karịa ma ọ bụ atọm.

Ihe niile, dịka ọmụmaatụ. ugwu, oke osimiri, ụdị osisi na anụmanụ dị iche iche bụ ihe mejupụtara narị na ise. Nkume ụlọ nke ihe niile dị ndụ na ihe ndị na-adighị ndụ bụ ihe ndị dị otu narị na ise. A na-emepụta ihe niile site na nchikota nke atọm nke otu ma ọ bụ karịa n'ime ihe ndị a narị na ise. Ikuku, ala, mmiri, okpomọkụ, ọkụ, ọkụ eletrik na nje na-ekewa ngwakọta ndị ahụ ma ọ bụ mee ka ihe na-ejikọta ọnụ. **"Ọ dighị mgbanwe na-eme n'enweghị ihe kpatara ya."** N'ime mgbanwe ndị a, atom, nkeji nke ihe, na-akwaga n'otu ihe gaa na nke ọzọ ma ọ bụ hapụ otu ihe wee bụrụ nnwere onwe. Anyị na-ahụ ihe na-apụ n'anya ma, n'ihi na anyị na-ekpe ikpe site n'echiche ha, anyị na-emehie, n'ihi na nke a "na-apụ n'anya" ma ọ bụ "apụta" bụ ihe ọ bụla ma a mgbanwe n'ime ndị ọzọ bekee; ihe na-apụ n'anya, dịka ọmụmaatụ. nke ozu n'ili, bụ mgbanwe n'ime ihe ọhụrụ dị ka mmiri, gas na ihe ụrọ. Ọ bụrụ na ihe ọhụrụ ndị na-esi na mgbanwe pụta emetụtaghị akụkụ ahụ uche anyị, anyị apụghị ịghọta na ha malitere. N'ihi nke a, anyị na-ekwu na ihe mbụ ahụ kwụsịrị, ebe ọ bụ naanị mgbanwe. Anyị na-ahụkwa na ọdịdị nke ọ bụla n'ime otu narị na ise na-agbanwe ma na-eme ihe anụ ahụ na kemịkal na nke ọ bụla. Mgbe ihe na-ejikọta ya na onye ọzọ (ma ọ bụ ndị ọzọ) n'ime ngwakọta, ọ na-eme ayọnaizi, ya bụ, atom ya na-efunahụ ma ọ bụ nweta eletrọn, ya mere mmewere dị iche iche nke anụ ahụ na kemịkal na-agbanwe. Atọm nke mmewere nke ọ bụla bụ nke nucleus na ọnụọgụ dị iche iche nke ụmụ irighiri ihe a na-akpọ **eletrọn**. Nukliọs dị na etiti atom. Nukleyi nke atọm nke ihe niile ma e wezụga haidrojini bụ nke a na-akpọ protọn ma na-ebunye ọkụ eletrik dị mma, na **nutrọn**, nke na-ebughị ọkụ eletrik. Eletrọn bụ ihe na-adighị mma nwere eletrik na-ebunye nke na-agagharị gburugburu nucleus. Ndị eletrọn anaghị atụgharị na okirikiri ha n'oge ọ bụla; ha na-agbanwe okirikiri ha.

A na-egosi na ihe ndị na-eme **redioaktiv** na enwere mgbanwe ndị a na-akpọ mgbawa na-eme na nuklei nke atọm, kwa. Ọzọkwa, na mgbawa

nuklia ndị a, otu akụkụ na-atụgharị ọzọ; na ụfọdụ oke ihe na-akwụsị ịdị adị wee ghọọ ume, na ọbụna onye ọka mmụta fiziks Juu bụ Einstein chepụtara mgbanwe a (nwụrụ 1375 A.H. [1955]). Yabụ, dị ka ogige, ihe na-agbanwe ma nwee ike ịtụgharị site n'otu gaa na nke ọzọ.

Ihe ọ bụla, dị ndụ ma ọ bụ nke na-adịghị ndụ, na-agbanwe, ya bụ nke ochie na-apụ n'anya ma ọhụrụ na-abịa. Ihe ọ bụla dị ndụ, ihe ọkụkụ ma ọ bụ anụmanụ ọ bụla dị taa adịghị adị, e nwekwara ihe ndị ọzọ dị ndụ. Na n'ọdịnihu, ọ dịghị nke ọ bụla n'ime ihe ndị dị ndụ ugbu a ga-adị ndụ, na ụfọdụ ndị ọzọ dị ndụ ga-abịa. Otu ahụ ka ọ dịkwa ihe ndị na-adịghị ndụ. Ihe niile dị ndụ na ndị na-adịghị ndụ, dịka ọmụmaatụ. Ihe mejupụtara igwe na ogige nkume na ọkpụkpụ, na ihe niile na-agbanwe mgbe niile, ya bụ ndị ochie na-apụ n'anya, ndị ọzọ na-abata. Mgbe ihe dị iche iche nke ihe na-abata na nke na-apụ n'anya bụ otu, mmadụ, na-enweghị ike ịhụ mgbanwe a, were ya na ihe ahụ na-adị mgbe niile. A na-ahụ ihe atụ nke a na ihe nkiri, ebe foto dị iche na-abịa n'ihu anya na obere oge ụfọdụ; ma, na-enweghị ike ịhụ nke a, ndị na-ekiri na-eche na otu foto na-akpali na ihuenyo. Mgbe mpempe akwụkwọ na-ere ọkụ wee ghọọ ntụ, anyị na-ekwu na akwụkwọ ahụ furu efu na ntụ bịara, n'ihi na anyị na-ahụ mgbanwe a. Mgbe mmiri oyi kpọnwụrụ gbazere, anyị na-ekwu na mmiri oyi kpọnwụrụ na-apụ n'anya, mmiri wee pụta.

Edere ya na mmalite nke akwụkwọ **Sharh al-'Aqa'id**: "N'ihi na ihe niile na-egosi ịdị adị nke Allahu ta'ala, a na-akpọ ihe niile e kere eke '**alam**. Ọzọkwa, a na-akpọ otu ọ bụla nke ihe ndị dị n'otu ụdị 'alam, dịka ọmụmaatụ, 'alam nke ụmụ mmadụ, 'alam nke ndị mmụọ ozi,' am nke anụmanụ, 'alam nke ndị na-adịghị ndụ. Ma ọ bụ ihe ọ bụla a na-akpọ 'alam." Edere ya na ibe narị anọ na iri anọ na otu nke akwụkwọ Sharh al-Mawaqif: (83)

"Alam bụ **hadith**, ya bụ ihe niile bụ ihe e kere eke. N'ikwu ya n'ụzọ ọzọ, ha malitere mgbe e mesịrị mgbe ha na-adịghị adị. [Anyị akọwara n'elu na ihe e kere eke na-esi n'otu n'otu pụta mgbe niile.] Ma okwu na ihe dị iche iche nke ihe bụ hadith. N'okwu a, e nweela nkwenye anọ dị iche iche:

(83) Sayyid Sherif Ali Jurjani, onye dere akwụkwọ Sharh-i Mawaqif, nwụrụ na Shiraz na 816 [1413 AD]. Akwụkwọ ahụ n'onwe ya bụ sharh (nkọwa) nye **Mawaqif**, nke n'aka nke ya bụ Qadi 'Adud 'Abd-ur-Rahman bin Ahmad 'Ala'uddin Iji 'rahmatullahi 'alaih' (700 AD, Ij, Shiraz - 756 [1354 AD]). O dere mkpụkpụ akpụkọtara ọnụ maka akwụkwọ nke ya wee gụọ ya **Jewahir**, ma emesịa Shems-ad-din Fenari 'rahmatullahi 'alaih' (751 AH – 834 [1431 AD]) deere nkọwa n'ụdị a kpụkọrọ akpụkọ.

1) Dị ka ndị Alakụba, ndị Juu, Ndị Kraịst na ndị na-efe ọkụ (Ndị Magi), ma okwu na agwa pụrụ iche nke ihe ndi ozo bụ hadith.

2) Dị ka Aristotle na ndị ọka ihe ọmụma na-eso ya si kwuo, ma okwu na ihe dị iche iche nke ihe dị ndụ na-adịru mgbe ebighị ebi. Ha kwuru na ha esiwo n'ihe ọ bụla pụta nakwa na ha dị adị mgbe niile. Kemistrị nke oge a na-egosi nke ọma na arụmụka a adighị mma. Onye kwere ma ọ bụ kwuo otu a na-apụ na Islam wee ghọọ onye na-ekweghị ekwe. Ọzọkwa, Ibn Sina(84) (Avisịnna) na Muhammad Farabi (nwụrụ. Damaskọs, 339 A.H. [950]) kwuru otu ahụ.

3) Dị ka ndị ọka ihe ọmụma bu ụzọ Aristotle, okwu bụ ebighị ebi ma agwa pụrụ iche bụ hadith. Taa, ọtụtụ ndị ọka mmụta sayensị nwere nkwenkwe na-ezighị ezi a.

4) Ọ dighị onye kwuru na okwu ahụ bụ hadith na na agwa pụrụ iche bụ ebighị ebi. Kalinos enweghị ike ikpebi nke ọ bụla n'ime ụdị anọ a."

Ndị Alakụba na-egosi n'ọtụtụ ụzọ na ihe na ya agwa pụrụ iche bụ hadith. Ụzọ mbụ dabeere na eziokwu ahụ na ihe niile na-agbanwe agbanwe mgbe niile. Ihe na-agbanwe agaghị adị ebighị ebi; ọ ga-abụrịrị hadith, ebe ọ bụ na usoro nke ihe ọ bụla na-esi na nke na-ebu ya pụta enweghị ike ịlaghachi azụ ruo mgbe ebighị ebi gara aga. Mgbanwe ndị a kwesịrị inwe mmalite, ya bụ, ụfọdụ ihe mbụ ekwesịrị ka esi n'ihe ọ bụla kee ya. Ọ bụrụ na ọ bụghị ihe mbụ e kere site na ihe ọ bụla, ya bụ, ọ bụrụ na usoro nhazi nke ihe sitere na ihe ọzọ bu ya ụzọ laghachi azụ na njedebe na-adighị agwụ agwụ, agaraghị enwe mmalite maka ihe ndị na-esi na ibe ha pụta, ọ dighịkwa ihe ga-adị taa. Ịdị adị nke ihe ndị dị ugbu a na ha sitere na ibe ha na-egosi na ha amụbawo site na ihe mbụ e kere site na ihe ọ bụla.

Ọzọkwa, a pụghị ikwu na nkume nke si na mbara igwe daa, o si na-enweghị nsọtụ, oghere na-enweghị ngwụcha (na-enweghị ngwụcha) ma ọ bụ oge (ebighị ebi), ebe ọ bụ na okwu ndị a na-egosi 'enweghị mmalite ma ọ bụ agbụ. Na-abịa site na enweghi ngwụcha na-apụta na-abịa site na adighị adị, na ihe e kwuru na ọ na-esi na enweghi ngwụcha ekwesighị ịbịa ma ọlị. Ọ ga-abụ amaghị ihe na ihe nzuzu ịsị, "O sitere na enweghị ngwụcha." N'otu aka ahụ, ndị mmadụ na-amụba site na ibe ha enweghị ike isi na mgbe ebighị ebi abịa. Ọ ga-abụrịrị na ha mụbara malite na nwoke mbụ e kere n'ihe ọ bụla. A sị na e nweghị nwoke mbụ e si n'ihe ọ bụla kee, na ịmụba

(84) Ibni Sina Husain died in 428 [1037 A.D.].

mmadụ site n'otu ibe esitekwa na mgbe ebighị ebi, ọ dịghị mmadụ gaara adị taa. Okwu ahụ bụ otu ihe ahụ na onye ọ bụla. Ọ ga-abụ amaghị ihe na nke na-ekwekọghị n'echiche na sayensị ịsị, "Otu ahụ ka ọ dị, ọ ga-agakwa. Ọ dịghị ihe mbụ e si na ihe ọ bụla emepụta," na ihe ndị ahụ ma ọ bụ ihe ndị sitere na ibe ha. Mgbanwe adịghị egosi na ọ bụ ebighị ebi, ma ọ na-egosi na e kere site na ihe ọ bụla; ya bu, o egosighi udi nke ibu **Wajib al-wujud** kama ibu **mumkin al-wujud**.

Ajụjụ: "Onye Okike nke 'alam n'onwe Ya na Agwa Ya na-adịru mgbe ebighị ebi. Ebe Agwa Ya 'Ihe Okike' na-adịru mgbe ebighị ebi, ọ bụ na 'alam ahụ aghaghị ịdịkwa ebighị ebi?"

Azịza: Anyị na-agba akaebe mgbe niile na Onye Okike, bụ onye na-adịru mgbe ebighị ebi, na-agbanwe ihe dị iche iche na ihe dị iche iche site n'ụzọ dị iche iche ma ọ bụ ihe kpatara ya; ya bụ, Ọ na-ebibi ha ma kee ndị ọzọ n'ọnọdụ ha. Onye kere ebighi ebi na-eke mgbe ọ bụla Ọ chọrọ; ya bụ, Ọ na-emepụta ihe mgbe niile site na ibe ya. Dị ka Ọ na-eke 'alam ọ bụla, ihe ọ bụla na irighiri ihe ọ bụla site n'ụzọ ụfọdụ ma ọ bụ ihe kpatara ya, n'otu aka ahụ Ọ pụrụ ike ha na-enweghị ihe ọ bụla kpatara ma ọ bụ ụzọ mgbe ọ bụla Ọ chọrọ.

Onye kwenyere na ihe e kere eke bụ hadith ga-ekwenyekwa na a ga-ekpochapụ ha ọzọ. O doro anya na ihe ndị e kere n'otu oge mgbe ha na-adị adị nwere ike ịghọ ndị na-adịghị adị ọzọ. Anyị na-ahụ ugbu a na ọtụtụ ihe na-akwụsị ịdị adị ma ọ bụ gbanwee ghọọ ọnọdụ na-eme ka ha enweghị ike imetụta akụkụ ahụ uche anyị.

Ịbụ onye Alakụba chọrọ ikwere n'eziokwu na ihe na ihe niile e kere eke site na ihe ọ bụla, na ha ga-akwụsị ịdị adị ọzọ. Anyị anọwo na-ahụ na ihe na-abịa na-adị mgbe adịghị adị na-akwụsị ịdị adị ọzọ; ya bụ, ọdịdị ha na ihe onwunwe ha na-apụ n'anya. Mgbe ihe kwụsịrị ịdị adị ihe ha na-anọgide. Otu ọ dị, dị ka anyị kọwara n'elu, ihe ndị a abụghị ebighị ebi, ma; Allahu ta'ala kere ha ogologo oge gara aga, Ọ ga-ekpochapụkwa ha ọzọ mgbe ọgwụgwụ nke ụwa ga-abịa. Ihe ọmụma sayensị nke taa adighị egbochi anyị ikwere nke a. Ighara ikwere na ọ pụtara ịkatọ sayensị ma na-egosi iro megide Islam. Islam anaghị ajụ ihe ọmụma sayensị. Ọ na-ajụ ịhapụ ịmụ ihe ọmụma okpukpe na ọrụ nke ife ofufe. Ma ọ bụ ihe ọmụma sayensị na-agọnarị Islam. N'ụzọ megidere nke ahụ, ọ na-akwado ma gosipụta ya.

N'ihi na 'alam bụ hadith, ọ ghaghị inwe onye okike nke kere ya site na ihe ọ bụla, ebe ọ bụ na, dịka anyị kọwara n'elu, ọ dịghị ihe omume nwere

ike ime n'onwe ya. Taa, a na-arụpụta ọtụtụ puku ọgwụ, ngwa ụlọ, ngwa ahịa ụlọ ọrụ mmepụta ihe na nke azụmahịa, ngwa eletriki, na ngwa agha n'ụlọ mmepụta ihe. A na-emepụta ọtụtụ n'ime ha site na ngụkọ siri ike na mgbe ọtụtụ narị ule gasịrị. Ha na-ekwu na ọbụna otu n'ime ha bịara dịrị n'onwe ya? Ee e, ha na-ekwu na a na-eme ihe ndị a n'amaghị ama na ezi uche na onye ọ bụla n'ime ha chọrọ onye na-eme ya; ma ha na-ekwu na ọtụtụ nde ihe ndị metụtara ndị dị ndụ na ndị na-adighị ndụ na ihe ndị a chọtara ọhụrụ, bụ ndị a ka na-amaghị ihe owuwu ha, bụ ndị e ji aka ha mepụta na mberede. Kedu ihe nke a nwere ike ịbụ, ma ọ bụrụ na ọ bụghị ihu abụọ, nkwubi okwu siri ike ma ọ bụ nzuzu? O doro anya na e nwere nanị otu Onye Okike nke na-eme ka ịdị adị nke ihe ọ bụla na ihe omume ọ bụla kwe omume. Onye okike a bụ **Wajib al-wujud**, ya bụ, Ọ bịaghị n'ime mgbe ọ nọghị; Ọ ghaghị ịdị adị ebighị ebi. Ọ dighị ihe ọ bụla chọrọ maka ịdị adị Ya. Ọ bụrụ na Ọ ga-abụrịrị na ọ dị adị ebighi-ebi, Ọ gaara abụ nke mumkin al-wujud, ma ọ bụ hadith, ihe e kere eke dị ka 'alam; dị ka ihe e kere eke, ọ gaara e kere site na ihe ọ bụla ma ọ bụ, site na mgbanwe, site na ihe ọzọ e kere eke nke, kwa, ga-kere site ọzọ kere, otú a enweghi ngwụcha ọnụ ọgụgụ nke kere dị mkpa; ọ bụrụ na anyị na-eche n'otu ụzọ ahụ dị ka anyị kọwara n'elu na mgbanwe n'ime ihe e kere eke apụghị ịbụ enweghi ngwụcha, a ga-aghọta na enweghị ike inwe ọnụ ọgụgụ na-enweghị nsọtụ nke kere na na e kere kere mbụ na nanị kere. N'ihi na, ọ bụrụ na ndị okike ekepụta ibe ha n'otu n'otu laghachiri na mgbe ebighị ebi, agaraghị enwe onye okike ga-amalite, ọ nweghịkwa onye okike ga-adị. Ya mere, onye mbụ na-abụghị onye okike bụ Onye Okike pụrụ iche nke ihe niile e kere eke. Ọ dighị onye kere tupu ma ọ bụ mgbe ya. E keghị Onye Okike. Ọ na-adị mgbe niile. Ọ bụrụ na Ọ kwụsịrị ịdị adị nwa oge, ihe niile e kere eke ga-akwụsịkwa ịdị adị. Wajib al-wujud achọghị ihe ọ bụla n'ụzọ ọ bụla. Onye kere ụwa, eluigwe, atọm na ndị dị ndụ n'usoro oge niile na nke a gbakọọ kwesịrị ịbụ onye nwere ike ime ihe niile, onye maara ihe, nwee ike ịmepụta ozugbo ihe ọ bụla Ọ chọrọ, bụrụkwa otu, ma ekwesighi inwe mgbanwe n'ahu Ya. Ọbụrụ na ike Ya enweghị ngwụcha, ọbụrụ na Ọ bụghị onye maara ihe niile, Ọ gaghị enwe ike kee ihe e kere eke n'usoro oge niile na gbakọọ. Ọ bụrụ na e nwere ihe karịrị otu onye okike, na mgbe ọchịchọ ha maka ịmepụta ihe agaghị ekwekọrịta, ndị a na-ahapụghị ọchịchọ ha agaghị abụ ndị okike na ihe ndị a gaara eke ga-agwakọta. Maka ozi ndị ọzọ, biko gụọ nkọwa Arabic na Turkish nye 'Ali Ushi's (nwụrụ 575 A.H. [1180]) **Qasidat al-Amali**.

Ọ dịghị mgbanwe na-eme n'ime Onye Okike. Tupu ekee eluigwe na ala Ọ bụ otu ihe ahụ Ọ dị ugbu a. Dị ka o si kee ihe niile site na ihe ọ bụla, otu ahụ ka Ọ na-eke mgbe niile ma ka na-eke ihe niile; ma ọ bụghị ya, mgbanwe ọ bụla ga-egosi na ọ bụ ihe e kere eke na e si na ihe ọ bụla kee ya. Anyị akọwara n'elu na Ọ na-adị mgbe niile na ọ gaghị akwụsị ịdị adị. Ya mere, ọ dịghị mgbanwe na-apụta n'ime Ya. Dị ka ihe e kere eke na mbụ chọrọ Ya na okike ha, ha chọrọ Ya oge ọ bụla. Naanị ya na-emepụta ihe niile ma na-eme mgbanwe ọ bụla. Ọ na-eke ihe niile site n'ụzọ ka ndị mmadụ wee dị ndụ ma bụrụ ndị mepere emepe, na ka ihe niile wee dị n'usoro. Dị ka Ọ na-eke ihe kpatara ya, n'otu aka ahụ Ọ na-eke ike, mmetụta ọ na-akpata. Mmadụ enweghị ike ịmepụta ihe ọ bụla. Ọrụ mmadụ bụ naanị ịbụ onye na-ahụ ụzọ maka ihe na-akpata ihe na-emetụta ihe.

Iri nri mgbe agụụ na-agụ, ịṅụ ọgwụ mgbe ọ na-arịa ọrịa, ịkụ ọkpọ maka ịgbanye kandụl, ịwụsa acid na zinc maka ịnweta hydrogen, ịgwakọta nkume nzu na ụrọ na ikpokọta ngwakọta maka ịme simenti, ịzụ ehi maka ịnweta mmiri ara ehi, iji wuo ụlọ ọrụ eletriki eletrik maka ịmepụta ọkụ eletrik na ịmepụta ụdị ụlọ ọrụ ọ bụla bụ ihe atụ nke ime ihe dị ka ndị na-ajụ ase, na-eji Allah eme ihe ọhụrụ. Ọchịchọ na ike mmadụ, kwa, bụ ụzọ o kere. Na ụmụ nwoke bụ ụzọ maka okike Allahu ta'ala. Allahu ta'ala chọrọ ike n'ụzọ dị otu a. Dị ka a na-ahụ, ọ ga-abụ okwu na-amaghị ihe, nke na-enweghị isi nke na-ekwekọghị n'echiche na sayensị ịsị, "Ya mere e kere eke," ma ọ bụ "Anyị kere."

Ndị mmadụ ga-ahụ Onye Okike pụrụ iche n'anya, Onye na-eke ha, na-eme ka ha dị ndụ ma na-emepụta ma na-ezipụ ihe ndị dị ha mkpa. Ha kwesịrị ịbụ ndị ohu ya na ndị ohu ya. Ya bụ, ihe ọ bụla e kere eke kwesịrị ife na irubere ya isi ma kwanyere ya ugwu. Edere eziokwu a ogologo oge n'akwụkwọ ozi dị na mmalite nke akwụkwọ dị ugbu a. Ya onwe ya kwuputara na aha nke Wajib al-wujud a, nke Chi a, nke Chineke a, bụ Otu, bụ **Allah**. Ndị mmadụ enweghị ikike ịgbanwe aha Ya nke Ya onwe ya mere ka amara. Ihe omume nke a ga-eme na-enweghị ikike ime ya ga-abụ ihe na-ezighị ezi, ihe na-asọ oyi.

Ndị Kraịst na ndị ụkọchukwu ha kwenyere na e nwere ndị okike atọ. Arụmụka ndị anyị kwuworo n'elu na-ekpughe eziokwu ahụ bụ na e nwere naanị otu onye okike nakwa na arụmụka ndị Iso Ụzọ Kraịst na ndị ụkọchukwu na-enye bụ nke adịgboroja na nke ozizi ụgha.

Mgbe ihe ọmụma na-apụ, Islam ga-apụkwa;
Mgbe ahụ, site na ịkpọasị a juru ebe niile, nke anyị na-akpọ amaghị.

Anyị kwesịrị ịgbalị igbochi onwe anyị, na mba niile.
Ọdachi ahụ na-adịbeghị anya ọ ka nwere ndụmọdụ?

A sị na ị chere ihe ọhụ ụzọ ahụ furu!
Ụbụrụ gị ga-agbaze, anya mmiri na ude mmiri ya ga-anọchi!

Kedu ihe ihe mere n'oge na-adịbeghị anya na-ekwu, ọ dị m ka ya bụrụ na ị maara!
Mba ahụ ga-ala n'iyi ma ọ bụrụ na ha agbakebeghị!

N'ihi na, ala ọma jijiji ọhụrụ agaghị enwe ike ịta ahụhụ.
N'ihi na, ụra oge a ga-apụta ọnwụ, na-enweghị ụgwọ ọrụ!

Gbazie omume ọma gị, ma banye na sayensị;
Ndị agha nwere bọmbụ atọm na ndị agha na-asọpụrụ!

Ha kwesiri ibuli elu na Islamm na agha;
Abụọ ndị a, jikọtara, ga-eduga mba n'udo.

"SALAFIYYA"

Anyị ga-ekwu na mmalite na akwụkwọ ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna 'rahmatullahi ta'ala 'alaihim ajma'in' dere, ekwughị ihe ọ bụla n'aha "Salafiyya" ma ọ bụ "Salafiyya madhhab." Aha ndị a, nke ndị la-madhhabi meziri, agbasawo n'etiti ndị Tọkịị site n'akwụkwọ ndị la-madhhabi si n'Arabik sụgharịa Tọkish site n'aka ndị na-amaghị ihe gbasara okpukpe. Dị ka ha si kwuo:

"Salafiyya bụ aha madhhab nke ndị Sunni niile na-esochi tupu e hiwe madhhab nke Ash'ariyya na Maturidiyya. Ha bụ ndị na-eso ụzọ Sahaba na ndị Tabi'in. Salafiyya madhhab bụ madhhab nke ndị Sahaba, Tabi'in na Taba at-Tabi'in. Nnukwu imam anọ bụ nke madhhab a. Akwụkwọ mbụ gbachitere madhhab Salafiyya bụ **Fiqh al-akbar** nke al-Imam al-a'zam dere. Al-Imam al-Ghazali dere n'akwụkwọ ya **Iljam al-awam 'ani-l-kalam** na Salafiyya madhhab nwere ihe asaa dị mkpa. 'ilm al-kalam nke mutaakhirin (ndị bịara mgbe e mesịrị) malitere na al-Imam al-Ghazali. N'ịbụ onye mụọ madhhab nke mmalite 'ulama' nke kalam na echiche nke ndị ọka ihe ọmụma Islam, al-Imam al-Ghazalo mere mgbanwe na ụzọ 'ilm al-kalam. O tinyere ihe ọmụmụ nka ihe ọmụma n'ime 'ilm al-kalam iji gọnarị ha. Ar-Radi na al-Amidi jikọtara kalam na nka ihe ọmụma ma mee ka ha bụrụ alaka nke ihe ọmụma. Na al-Beydawi mere kalam na nka ihe ọmụma enweghị ikewa. 'ilm al-kalam nke mutaakhirin gbochiri ịgbasa madhhab Salafiyya. Ibn Taimiyya na onye na-eso ụzọ ya bụ Ibn al-Qayyim al-Jawziyya gbalịrị ime ka akwụkwọ Salafiyya ba ọgaranya nke mechara gbawaa ụzọ abụọ; ndị Salafi mbụ abanyeghị n'ime nkọwa gbasara njirimara nke Allahu ta'ala ma ọ bụ nass nke mutashabih. Ndị Salafi mechara nwee mmasị na nkọwa gbasara ha. Okwu a na-apụta ìhe nke ọma n'ebe ndị Salafi mechara dị ka Ibn Taymiyya na Ibn al-Qayyim al-Jawziyya. Ndị Salafi nke mbụ na ndị mechara emecha ka a na-akpọ **Ahl as-Sunnat al-khassa**. Ndị ikom kalam bụ ndị Ahl as-Sunna tụgharịrị ụfọdụ n'ime nass, ma Salafiyya na-emegide ya. N'ikwu na ihu Allah na ọbịbịa ya adighị ka ihu ndị mmadụ na ọbịbịa ha, Salafiyya dị iche na Mushabbiha."

Ọ bụghị ihe ziri ezi ikwu na madhhab nke **al-Ash'ari** na **al-Maturidi** tọrọ ntọala mgbe e mesịrị. Nnukwu imam abụọ a kọwara ihe ọmụma nke i'tikad na iman nke ndị Salaf as-salihin kwusara, haziri ya na klaasị wee bipụta ya, mee ka ọ ghọta nke ọma maka ụmụaka. Al-Imam al-Ash'ari nọ

n'agbụ nke ndị na-eso ụzọ al-Imam ash-Shafi'i. Na al-Imam al-Maturidi bụ nnukwu njikọ na agbụ ndị na-eso ụzọ al-Imam al-a'zam Abu Hanifa. Al-Ash'ari na al-Maturidi apụghị na Madhhab nkịtị nke ndị nna ha ukwu; ha ekebeghi Madhhab ohuru. Abụọ ndị a na ndị nkuzi ha na imams nke Madhhab anọ nwere otu Madhhab nkịtị: Madhhab na nkwenye nke a maara nke ọma na aha **Ahl as-Sunnat wa-l-Jama'a**. Nkwenkwe nkwenye nke ndị otu a nwere bụ otu ụkpụrụ nke ndị Sahabat al-kiram, ndị Tabi'in na Taba' at-Tabi'in nwere. Akwụkwọ ahụ, **Fiqh al-akbar**, nke al-Imam al-a'zam Abu Hanifa dere, na-agbachitere Madhhab nke Ahl as-Sunna. Okwu 'Salafiyya' adịghị na akwụkwọ ahụ ma ọ bụ na **Iljam Al-awam 'ani-l-kalam** nke al-Imam al-Ghazali. Akwụkwọ abụọ a na **Qawl al-fasl**, (85)[1] otu n'ime nkọwa nke akwụkwọ **Fiqh al-akbar**, na-akụzi Madhhab nke Ahl as-Sunna ma na-aza otu ndị jụrụ okwukwe na ndị ọka ihe ọmụma. Al-Imam al-Ghazali na-ede n'akwụkwọ ya **Iljam al-awam**: "N'ime akwụkwọ a, m ga-agwa na Madhhab nke Salaf ziri ezi na ziri ezi. M ga-akọwa na ndị si na Madhhab a pụọ bụ ndị ji bid'a. Madhhab nke Salaf pụtara Madhhab nke ndị Sahabat al-kiram na Tabi'in nwere. Ihe dị mkpa nke Madhhab a bụ asaa. Dị ka a na-ahụ, akwụkwọ **Iljam** na-ede ihe asaa dị mkpa nke Madhhab nke 'Salaf.' Ikwu na ha bụ ihe dị mkpa nke "Salafiyya" bụ ịgbagha ederede nke akwụkwọ ahụ na ikwutọ al-Imam al-Ghazali. Dị ka ọ dị n'akwụkwọ Ahl as-Sunna niile, e dere ya n'okpuru ntinye 'Salaf' na 'Khalaf' n'isi akwụkwọ na-ekwu banyere "Igba ama" n'akwụkwọ **Durr al-mukhtar**, akwụkwọ Fiqh bara ezigbo uru: "Salaf bụ ihe atụ maka ndị Sahaba na ndị Tabi'in. A na-akpọkwa ha **Salaf as-salihin**. Na na 'ulama' nke Ahl as-Sunna nọchiri anya Salaf as-salihin ka a na-akpọ **'Khalaf.'**" Al-Imam al-Ghazali, al-Imam ar-Radi na al-Imam al-Beydawi, ndị 'ulama' nke Tafsir hụrụ n'anya ma na-asọpụrụ karịa ihe niile, nọ na Madhabhin nke Salaf. Otu dị iche iche nke bid'a na pụtara n'oge ha gwakọtara 'ilm al-kalam na nka ihe ọmụma. N'ezie, ha mere ka okwukwe ha guzosie ike na nka ihe ọmụma. Akwụkwọ **al-Milal wa-n-nihal** na-enye nkọwa zuru ezu gbasara nkwenye nke otu ndị jụrụ okwukwe ahụ nwere. Mgbe ha na-agbachitere Madhhab nke Ahl as-Sunna megide otu ndị ahụ rụrụ arụ ma na-agbagha echiche ụgha ha, imam atọ a zara aziza dị ukwuu nye nka ihe ọmụma ha. Ịnye aziza ndị a apụtaghị ịgwakọta nka ihe ọmụma na Madhhab nke Ahl

(85) Akwụkwọ **Fiqh Al-Akbar**, **Iljam** na **Qawl Al-fasl** mepụtara site na Hakikat Kitabeni na Istanbul.

as-Sunna. N'ụzọ megidere nke ahụ, ha kpochapụrụ ihe ọmụma nke kalam site na echiche nka ihe ọmụma tinye n'ime ya.

Enweghị echiche nka ihe ọmụma ma ọ bụ usoro nka ihe ọmụma n'ime ọrụ al-Beydawi, ma ọ bụ na tafsir nke **Shaikh-zada**, nke kachasị ọnụ ahịa nke nkọwa ya. Ọ bụ ajọ okwu ọjọọ ịsị na ndị imam ndị a e buliri elu weere na nka ihe ọmụma. Ebu ụzọ tinye mkparị a na 'ulama' nke Ahl as-Sunna nke Ibn Taymiyya dere n'akwụkwọ ya **al-Wasita**. Ọzọkwa, ikwupụta na Ibn Taymiyya na onye na-eso ụzọ ya Ibn al-Qayyim al-Jawziyya gbalịrị ime ka ụlọ akwụkwọ Salafiyya ka mma bụ ịkọwapụta isi ihe di oke mkpa ebe ndị mmadụ na-eme ihe ziri ezi na ndị mehiere na-adị iche na ibe ha. Tupu mmadụ abụọ ahụ, e nweghị madhhab a na-akpọ "Salafiyya," ma ọ bụ ọbụna okwu 'Salafiyya'; olee otu a ga-esi kwuo na ha gbalịrị ime ka ya baa ọgaranya? Tupu abụọ ahụ, enwere naanị otu Madhhab ziri ezi, Madhhab nke Salaf as-salihin, nke aha ya bụ **Ahl as-Sunna wa-l-Jama'a**. Ibn Taimiyya nwara ịgbagọ Madhhab ziri ezi a wee chepụta ọtụtụ bid'as. Isi mmalite nke akwụkwọ, okwu na ịjụ okwukwe, echiche rụrụ arụ nke ndị lamadhhabi taa na ndị na-eme mgbanwe okpukpe bụ naanị bid'as nke Ibn Taymiyya chepụtara. Iji ghọgbuo ndị Alakụba na ime ka ndị ntorobịa kweta na ụzọ okwukwe ha bụ ụzọ ziri ezi, ndị jụrụ okwukwe a chepụtara aghụghọ jọgburu onwe ya; ha chepụtara aha "Salafiyya" site n'okwu ahụ bụ "Salaf as-salihin" ka ha wee kwado bid'as na echiche rụrụ arụ nke Ibn Taimiyya ma mee ka ndị ntorobịa banye n'ụra ya; ha tinyere mkparị nke nka ihe ọmụma na bid'a n'ebe ndị ọka mmụta Islam nọ, bụ ndị nọchiri anya Salaf as-salihin, ma taa ha ụta maka ịhapụ aha ha chepụtara echepụta Salafiyya; ha tinyere Ibn Taimiyya n'ihu ka onye mụjtahid, dika dike mere ka Salafiyya bilie. N'ezie, ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna 'rahmatullahi ta'ala 'alaihim ajma'in' bụ ndị nọchiri anya ndị ọka mmụta a na-akpọ Salaf as-salihin, na-agbachitere ozizi i'tikad nke Ahl as-Sunna, bụ Madhhab nke Salaf as-salihin, na, n'akwụkwọ ndị ha deworo ruo n'oge anyị a, bụ nke ha ka na-ede ruo ugbu taa, ha na-ekwu na Ibn Taymiyya, ash-Shawkani na ihe ndị yiri ya esiwo n'ụzọ Salaf as-salihin kpafuo ndị Alakụba na-aga n'iyi na ọkụ mmụọ.

Ndị na-agụ akwụkwọ **at-Tawassuli bi-n-Nabi wa bi-s-salihin**, **Ulama' al-muslimin wa 'l-mukhalifun**, **Shifa' as-siqam** na okwu mmalite ya, **Tathir al-fu'ad min danasi-l-i'tikad**, ga-aghọta na ndị na-emepụta nkwenkwe rụrụ arụ a na-akpọ "Salafiyya Ọhụrụ" Na-eduga Ndị Alakụba n'ebe nkwenkwe ụgha na ịkwatu Islam si n'ime.

N'oge a, ụfọdụ ọnụ na-ejikarị aha 'Salafiyya.' Onye Alakụba ọ bụla kwesịrị ịma nke ọma na na Islam ọ dịghị ihe ọ bụla n'aha madhhab nke Salafiyya ma e nwere naanị Madhhab nke **Salaf as-salihin**, ndị bụ ndị Alakụba nke mbụ Islam narị afọ abụọ nke e toro na hadith sherif. Ndị ọka mmụta Islam ndị dịrị ndụ na narị afọ nke atọ na nke anọ (nke Islam) ka a na-akpọ **Khalaf as-sadiqin**. A na-akpọ i'tikad nke ndị a na-asọpụrụ **Madhhab nke Ahl as-Sunnat wa-l-Jama'a**. Nke a bụ Madhhab nke iman, ụkpụrụ nke okwukwe. Iman nke ndị Sahabat al-kiram na ndị Tabi'in ji n'aka bụ otu ihe ahụ. O nweghị ihe dị iche n'ihe ha kweere. Taa ọtụtụ ndị Alakụba nọ n'ụwa nọ na Madhhab nke Ahl as-Sunna. Otu iri asaa na abụọ nke bid'a nke jụrụ okwukwe pụtara mgbe narị afọ nke abụọ nke Islam gachara. Ndị malitere ụfọdụ n'ime ha dịrị ndụ na mbụ, ma ọ bụ mgbe Tabi'in ka edere akwụkwọ ha wee pụta n'ìgwe ma na-emegide Ahl as-Sunna.

Rasulullah 'sall-Allahu 'alaihi wa sallam' wetara nkwenkwe nke Ahl as-Sunna. Ndị Sahabat al-kiram nwetara nkuzi iman ndị a site na isi iyi. Ma ndị Tabi'in Izam, n'aka nke ha, mụtara nkuzi ndị a site na Sahabat al-kiram. Ma site na ha mụtara ndị nọchiri ha; site na nkuzi nke Ahl as-Sunna ruru anyi site na mbufe na tawatur. Enweghị ike inyocha nkuzi ndị a site n'echiche. Ọgụgụ isi enweghị ike ịgbanwe ha ma ga-enyere aka ịghọta ha naanị. Ya bụ, ọgụgụ isi dị mkpa maka ịghọta ha, maka ịghọta na ha ziri ezi na maka ịmara uru ha bara. Ndị ọka mmụta Hadith niile nwere nkwenye nke Ahl as-Sunna. Ndị imam nke Madhhab anọ n'omume, kwa, nọ na Madhhab a. Ọzọkwa, al-Maturidi na al-Ash'ari, ndị imam abụọ nke Madhhab anyị na nkwenkwe, nọ na Madhhab nke Ahl as-Sunna. imam abụọ a kwuputara Madhhab a. Ha na-agbachitere Madhhab a mgbe niile megide ndị jụrụ okwukwe na ndị hụrụ ihe onwunwe n'anya, bụ ndị rapaara n'ime omimi nka ihe ọmụma Gris oge ochie. N'agbanyeghị na ha dịkọrọ ndụ, ha bi n'ebe dị iche iche na ụzọ iche echiche na imeso ndị mejọrọ ha ihe ha ga-ezute dị iche iche, ya mere ụzọ eji echebe onwe ha na aziza nke ndị ọka mmụta ukwu abụọ a nke Ahl as-Sunna nyere dị iche. Mana nke a apụtaghị na ha si na Madhhab dị iche iche. Ọtụtụ narị puku ndị ọka mmụta miri emi na Awliya na-abịa mgbe imam abụọ a gụrụ oke mmụta mụọ akwụkwọ ha wee kwupụta na nkwenye na ha abụọ bụ nke Madhhab nke Ahl as-Sunna. Ndị ọka mmụta nke Ahl as-Sunna were nass na ihe ha pụtara n'ezí. Ya bụ, ha nyere ayat na hadith ihe ọ pụtara n'elu, ma ha akọwaghị (ta'wil) nass ma ọ bụ gbanwee ihe ndị a pụtara ma ọ bụrụ na ọ dị darura ime ya. Mgbe ahụ, ọ dịghị mgbe ha ji ihe ọmụma ma ọ bụ echiche

nke onwe ha mee mgbanwe ọ bụla. Ma ndị nọ n'ìgwe ịjụ okwukwe na ndị la-madhhabi alaghị azụ n'igbanwe ozizi iman na 'ibadat dị ka ha mụtara n'aka ndị ọka ihe ọmụma Gris na n'aka ndị ọka mmụta sayensị ụgha, bụ ndị na-emegide Islam.

Mgbe steeti ndị Ottoman, ndị bụ ndị na-elekọta Islam na ndị ohu ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna, gbazere, na-adaba n'echiche nke narị afọ nke ndị frimesin, ndị ozi ala ọzọ na amụma ọjọọ nke Alaeze Ukwu Briten mere, bụ ndị chịkọtara ike ha niile, ndị la-madhhabi weere ohere ahụ. Site na ụgha ekwensu na aghụghọ, ha malitere ịwakpo Ahl as-Sunna ma kwatuo Islam site n'ime, karịsịa na mba ndị dị ka Sawudi Arebịa, ebe ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna anaghị ekwe ka ha na-ekwu okwu n'efu. Ọlaedo na-enweghị atụ nke ndị Wahabi wesara nyere aka n'ike a gbasaa n'ụwa niile. Dị ka a na-aghọta site na akụkọ sitere na Pakistan, India na mba Africa, ụfọdụ ndị ikom okpukpe na-enwechaghị ihe ọmụma okpukpe na-enweghị atụ egwu Allah ka e nyere ọnọdụ na ụlọ obibi maka nkwụghachi azụ ha na-eme ka ndị a na-eme ihe ike. Karịsịa, aghụghọ ha nke ịghọgbu ụmụntakịrị na ikewapụ ha na Madhhab nke Ahl as-Sunna mere ka ha nweta uru ndị ahụ jọgburu onwe ha. N'otu n'ime akwụkwọ ndị ha dere iji duhie ụmụ akwụkwọ nọ n'ebe a na-amụ akwụkwọ na ụlọ akwụkwọ ndị Alakụba, onye odee ahụ kwuru, sị: "Edewo m akwụkwọ a n'ebumnobi na-ewepụ ịkpọasị nke okpukpe ụgha madhhab na inyere onye ọ bụla aka ibi n'udo na madhhab ha." Nwoke a pụtara na ihe ga-eme ka a kwụsị ịkpa madhhab bụ ịwakpo Ahl as-Sunna na ileda ndị mmụta Ahl as-Sunna anya. Ọ tụbara mma n'ime Islam, wee sị na ọ na-eme nke a ka ndị Alakụba wee biri n'udo. N'ebe ọzọ n'akwụkwọ ahụ, o kwuru, sị: "Ọ bụrụ na onye na-eche echiche emee ihe n'echiche ya, a ga-akwụ ya ụgwọ okpukpu iri. Ọ bụrụ na ọ hapụ ya, ọ ga-enweta otu ụgwọ ọrụ." N'ihi ya, onye ọ bụla, n'agbanyeghị ma ọ bụ Onye Kraịst ma ọ bụ onye na-ekpere arụsị, a ga-akwụghachi ụgwọ maka echiche ya ọ bụla; ọ ga-enwetakwa thawab iri maka echiche ya ziri ezi! Lee ka ọ na-agbanwe hadith ash-sherif nke Onye Amụma anyị 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam', na otu o si egwuri egwu! Hadith ash-sherif na-ekwu, sị: **"Ọ bụrụ na mujtahid kụrụ isi ihe ka ọ na-ewepụta iwu site na ayat kerima ma ọ bụ na hadith-i-sherif, a ga-enye ya thawab iri. Ọ bụrụ na o mejọrọ, a ga-enye ya otu thawab**." Hadith ash-sherif na-egosi na a ga-enye thawab ndị a ọ bụghị onye ọ bụla na-eche echiche kama ọ bụ onye ọka mmụta Islam nke ruru ogo ijtihad, na a ga-enye ya ọ bụghị maka

echiche ya niile kama maka ọrụ ya n'iwepụta iwu na Nass. N'ihi na, ọrụ ya bụ 'ibada. Dịka 'ibada ọ bụla ọzọ, a ga-enye ya thawab.

N'oge Salaf as-salihin na nke ndị ọka mmụta mujtahid, ndị bụ ndị nọchiri ha, ya bụ, ruo na njedebe nke narị afọ nke anọ nke Islam, mgbe ọ bụla okwu ọhụrụ bịara n'ihi mgbanwe ụkpụrụ ndụ na ọnọdụ, ndị ọka mmụta mujtahid na-arụ ọrụ ehihie na abalị wee nweta otu a ga-esi edozi okwu ahụ site na isi mmalite anọ a na-akpọ **al-adillat ash-Shari'iyya**, na ndị Alakụba niile mere omume ha metụtara nke ahụ site na ịgbaso nkwụsị nke imam nke Madhhab ha. Na nnukwu ndị ọka mmụta ahụ mere otu ahụ ka e nyere thawab iri ma ọ bụ otu. Mgbe narị afọ nke anọ gasịrị, ndị mmadụ gara n'ihu na-agbaso mwepu ndị mujtahid ndị a. N'ime ogologo oge a niile, ọ dighị otu onye Alakụba na-efunarị ma ọ bụ na-enwe mgbagwoju anya banyere otu esi eme ihe. N'ime oge, ọ dighị ndị ọka mmụta ma ọ bụ ndị mufti a gụrụ akwụkwọ ọbụna ka ha wee ruo ọkwa nke asaa nke ijtihad; ya mere, taa, anyị ga-amụta n'aka onye Alakụba nwere ike ịgụ na ịghọta akwụkwọ nke otu n'ime ndị ọka mmụta nke otu n'ime Madhhab anọ, na site na ntụgharị asụsụ ya ma megharịa 'ibadat anyị na ndụ kwa ụbọchị na ha. Allahu ta'ala kwuputara iwu nke ihe niile na Kor'an al-kerim. Onye amụma ya dị elu Muhammad ''alaihis-salam' kọwara ha niile. Na ndị ọka mmụta nke Ahl as-Sunna, na-amụta ha site na Sahabat al-kiram, dere ha n'akwụkwọ ha. Akwụkwọ ndị a dị n'ụwa niile ugbu a. Omume ọhụrụ ọ bụla nke ga-abịa n'akụkụ ọ bụla nke ụwa ruo ụbọchị njedebe, enwere ike ịpụta ihe atụ n'otu nkuzi dị n'akwụkwọ ndị a. Nke a nwere ike ịbụ **mu'jiza** nke Kor'an al-kerim na **karama** nke ndị ọka mmụta Islam. Mana ọ dị mkpa ịmụta site n'ịjụ ezigbo onye Alakụba Sunni. Ọ bụrụ na ị jụọ onye okpukpe la-madhhabi, ọ ga-eduhie gị site n'inye gị aziza ekwekọghị n'akwụkwọ Fiqh.

Anyị na mbụ kọwara otu ndị na-eto eto na-aghọgbu ndị la-madhhabi amaghị ndị nọrọ na mba Arab afọ ole na ole, mụtara otu e si asụ Arabik, mefusịa oge ha site na-ebi ndụ nke ntụrụndụ, ihe ụtọ na-eme mmehie, na mgbe ahụ, na-enweta a akara akwụkwọ site na la-madhhabi onye iro nke Ahl as-Sunna, laghachiri Pakistan ma ọ bụ India. Ndị na-eto eto bụ ndị na-ahụ akwụkwọ adịgboroja ma na-anụ ka ha na-asụ Arabik chere na ha bụ ndị ọka mmụta okpukpe. Agbanyeghị, ha enweghị ike ighọta akwụkwọ Fiqh. Ha amaghịkwa ihe ọ bụla gbasara nkuzi Fiqh na akwụkwọ. N'ezie, ha ekweghị n'ozizi okpukpe ndị a; ha na-akpọ ha ajọ mmadụ. N'oge ochie, ndị ọka mmụta Islam lere anya aziza ajụjụ ndị a jụrụ ha n'akwụkwọ Fiqh, ma

nye ndị jụrụ ajụjụ aziza ha chọtara. Ma onye la-madhhabi nke okpukpere chi, ebe ọ na-enweghị ike ịgụ ma ọ bụ ighọta akwụkwọ Fiqh, ga-eduhie onye na-ajụ ajụjụ site n'ikwu ihe ọ bụla dapụtara n'isi ya na-amaghị ihe na uche ya nwere nkwarụ, ma mee ka ọ gaa Ọkụ Mmụọ. Ọ bụ otu a ka Onye Amụma anyị 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' si kwuo, sị: **"Ọka mmụta ọma bụ onye kasị mma n'ime mmadụ. Ọka mmụta ọjọọ bụ nke kasị njọ n'ime mmadụ."** Hadith-i-sherif a na-egosi na ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna bụ ndị kacha mma n'ime mmadụ, na ndị la-madhhabi bụ ndị kasị njọ n'ime mmadụ, n'ihi na ndị mbụ na-eduzi ndị mmadụ na-eso Rasulullah, ya bụ na Paradaịs, na nke ikpeazụ na-eduga ha na echiche ụgha ha, ya bụ na Ọkụ Mmụọ.

Ustad Ibn Khalifa Aliwi, onye gụsịrị akwụkwọ na Mahadum Islam nke Jami' al-Azhar, na-ede n'akwụkwọ ya **Aqidat as-Salafi wa-lkhalaf**, sị: "Dị ka 'Allama Abu Zuhra si dee n'akwụkwọ ya **Tarikh almadhahibi-l-Islamiyya**, ụfọdụ ndị, bụ ndị ekweghị na Hanbali Madhhab na narị afọ nke anọ mgbe Hegira kpọrọ onwe ha **Salafiyyin**. Abu-l-Faraj ibn al-Jawzi na ndị ọka mmụta ndị ọzọ na Hanbali Madhhab, kwa, site n'ịkpọsa na ndị Salafi abụghị ndị na-eso Salaf as-salihin na na ha bụ ndị na-ejide bid'a, nke ndị otu Mujassima, gbochiri fitna a ịgbasa. Na narị afọ nke asaa, Ibn Taymiyya weghaara fitna a ọzọ."[86]

Ndị la-madhhabi nakweere aha 'Salafiyya' wee kpọọ Ibn Taymiyya 'Onye imam ukwu nke ndị Salafî. Okwu a bụ eziokwu n'otu akụkụ ebe ọ bụ na okwu 'Salafi' adighị adị tupu ya. Enwere Salaf as-salihin nke Madhhab bụ Ahl as-Sunna. Nkwenkwe ozizi nke Ibn Taymiyya ghọrọ isi iyi maka ndị Wahhab na ndị ọzọ la-madhhabi. A zụrụ Ibn Taimiyya na Hanbali Madhhab, ya bụ, ọ bụbu ndị Sunni. Otu ọ dị, ka ọ na-amụba ihe ọmụma ya wee ruo ọkwa nke fatwa, ọ na-ewere onwe ya na-eju afọ ma malite iwere ịdị elu karịa ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna. Mmụba nke ihe ọmụma ya wetara ịjụ okwukwe ya. Ọ nọkwaghị na Hanbali Madhhab, n'ihi na ịnọ na otu n'ime Madhhab anọ chọrọ ijide ụkpụrụ nkwenye nke Ahl as-Sunna. Onye na-enweghị ụkpụrụ nke Ahl as-Sunna enweghị ike ịsị na ọ nọ na Hanbali Madhhab.

(86) N'akwụkwọ ahụ nke nwere peeji narị atọ na iri anọ, ọtụtụ bid'at nke Salafis na ndị Wahhabi, nkwutọ ha banyere Ahl as-Sunna na nzaghachi ha na-ede n'ụzọ zuru ezu. E biri ya na Damaskọs n'afọ 1398 A.H. [1978 AD].

Ndị la-madhabi na-eji ohere ọ bụla na-akparị ndị Sunni ọrụ okpukpe na obodo ha. Ha nwere ụzọ ọzọ maka ụdị atụmatụ niile iji gbochie akwụkwọ Sunni ka ndị mmadụ ghara ịgụ na nkuzi nke Ahl as-Sunna ka ndị mmadụ ghara ịmụta. Dị ka ihe atụ, otu onye la-madhhabi, na-akpọ aha ezi ọka mmụta kwuru, sị, "Gịnị bụ azụmahịa onye na-ere ọgwụ ma ọ bụ onye na-aṅụ ọgwụ n'ihe ọmụma okpukpe? Ọ ghaghị ịrụ ọrụ n'alaka nke ya ma ghara itinye aka na azụmahịa anyị. " Lee nkwuwa okwu amaghị ama na nzuzu! O chere na onye ọka mmụta sayensị agaghị enwe ihe ọmụma banyere okpukpe. Ọ maghị na ọka mmụta sayensị Alakụba na-ahụ Okike Nsọ oge ọ bụla, na-aghọta Agwa Zuru Oke nke Onye Okike na-egosipụta n'akwụkwọ Okike, na, ịhụ enweghi ike ihe e kere eke tụnyere Ike Enweghi Ngwụcha si Allahu ta'ala, nọgidere na-aghọta na Allahu ta'ala adighị ka ihe ọ bụla na bụ anya niile ntụpọ. Max Planck, onye ọka mmụta sayensị nuklia nke Jaaman a ma ama, kwupụtara nke a nke ọma na ọrụ ya bụ **Der Strọm**. N'agbanyeghị la-madhhabi amaghị ihe nke a , na-adabere na akwụkwọ nke o nwetara n'aka onye jụrụ okwukwe dị ka onwe ya na n'oche nke ndị jụrụ okwukwe na-enye ma eleghị anya na-enwe nwere mmasị nke ọla edo e si na mba ọzọ na-eche na ihe ọmụma okpukpe bụ naanị ya onwe ya.

Ka Allahu ta'ala duzie onye obi ọjọọ a na anyi niile. Ka o chebekwa ụmụntakịrị aka ha dị ọcha pụọ n'ọnya nke ndị ohi okpukpe a gbaara agbagọ. Amin.

N'ezie, ọka mmụta a kwuru na o ji obi umeala jeere obodo ya ihe karịrị afọ iri atọ n'ihe gbasara ọgwụ na injinịa kemịkalụ. N'agbanyeghị nke ahụ, n'otu oge ahụ, na-enweta akwụkwọ mmụta okpukpe ma na-arụ ọrụ ehihie na abalị ruo afọ asaa, a kwanyere ya 'ijaza nke otu nnukwu ọka mmụta Islam nyere ya. N'ịbụ onye e gburu n'okpuru ịdị ukwuu nke ihe ọmụma sayensị na nke okpukpe, ọ hụrụ n'ụzọ zuru ezu na ya enweghị ike. N'ighọta nke a, ọ gbalịrị ịbụ ohu n'echiche kwesịrị ekwesị. Ihe kacha atụ egwu ya na nchegbu ya bụ iche, site n'ịdaba n'anya nke diplọma ya na 'ijaza, na ọ bụ ikike na isiokwu ndị a. Oke egwu ya pụtara ihe n'akwụkwọ ya niile. O nweghị obi ike ide echiche ma ọ bụ echiche nke ya n'akwụkwọ ya ọ bụla. Ọ na-agbalị mgbe niile ịnye ụmụnne ya ndị na-eto eto akwụkwọ ndị bara uru nke ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna nke ndị na-aghọta ha masịrị ya site n'ịsụgharị ha site na Arabik ma ọ bụ asụsụ Peshiyan. Ụjọ ya dị ukwuu, ọ naghị eche echiche ide akwụkwọ ruo ọtụtụ afọ. Mgbe ọ hụrụ hadith ash-sherif na ibe mbụ nke **Sawaiq-ul Muhriqa, "Mgbe fitna na-adaba, onye**

maara eziokwu ga-agwa ndị ọzọ. Ọ bụrụ na o meghị otu ahụ, ka Allah na mmadụ niile bụrụ ọnụ ya!" ọ malitere ịtụghari uche. N'otu aka ahụ, ka ọ mụtara ịdị elu nghọta na ikike iche echiche n'ihe ọmụma okpukpe na n'ihe ọmụma sayensị nke ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna nke oge ha na ntachi obi ha na 'ibadat na taqwa, ọ hụrụ ịdị umeala n'obi ya: megide oke osimiri nke ihe ọmụma nke ndị ọka mmụta ukwu ahụ nwere, o lere ihe ọmụma nke ya anya dị ka mkpọda nkịtị. N'aka nke ọzọ, ebe ọ hụrụ na ndị ezi omume na-adị ntakịrị na ole na ole nwere ike ịgụ na ighọta akwụkwọ ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna dere nakwa na ndị na-agụ akwụkwọ na-amaghị ihe na-ejikọta onwe ha na ndị ikom na-arụ ọrụ okpukpe ma dee akwụkwọ ndị rụrụ arụ na nke ịjụ okwukwe, o wutere ya; iyi egwu nke ikpe ekwuputara na hadith ash-sherif wutere ya.

Ọzọkwa, ebere na ọmịiko o nwere n'ebe ụmụnne ya ndị nwoke na-eto eto nọ manyere ya ijere ha ozi, ọ malitere ịsụghari na ibipụta nhọrọ ya site n'akwụkwọ nke ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna. N'akụkụ akwụkwọ ozi ekele na ekele na-enweghị atụ nke ọ natara, ugbu a na mgbe ahụ ọ nwetara nkatọ na nkwutọ sitere n'akụkụ ndị la-madhhabi. N'ihi na o nweghi obi abụọ banyere ikhlas ya na eziokwu nye Rabb ya na akọ na uche ya, ịtụkwasị onwe ya obi na Allahu ta'ala na ime tawassul na mkpụrụ obi gọziri agọzi nke Onye Ozi ya 'sall- Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' na ndị nke Ndị ohu ya raara onwe ya nye, o jere ozi ya. Ka Allahu ta'ala dobe anyi niile n'Ezi Uzo nke masiri ya! Amin.

Nnukwu onye oka mmụta Hanafi Muhammad Bahit al-Muti'i, onye prọfesọ na Mahadum Jami' al-Azhar dị n'Ijipt, dere n'akwụkwọ ya **Tat'hir al-fu'ad min danisi-l-i'tiqad**:

"N'ime mmadụ niile, Ndị Amụma ''alaihimu-s-salatu wa's-salam' nwere mkpụrụ obi kasị elu na nke tozuru oke. Ha na-enwere onwe ha pụọ n'ihe ndị dị ka ịbụ ndị na-ezighị ezi, amaghị ihe, ndị na-eme ihe n'eziokwu, anya isi ike, isi ike, na-eso nafs, iwe na ịkpọasị. Ndị amụma gwara ma kọwaa ihe Allahu ta'ala kpugheere ha. Ozizi Islam, iwu na mmachibido iwu nke ha kwusara bụ eziokwu. Ọ dighị otu n'ime ha na-ezighị ezi ma ọ bụ rụrụ arụ. Mgbe ndị amụma gasịrị, ndị kasị elu na ndị tozuru oke bụ ndị sahaba (ndị enyi) ha ebe ọ bụ na a zụrụ ha, tozuo oke ma dị ọcha na suhba nke Ndị Amụma. Ha na-ekwughachi mgbe niile ma kọwaa ihe ha nụrụ n'ọnụ ndị amụma. Ihe niile ha kwuru bụ eziokwu, ha dịkwa anya na omume ọjọọ ndị ahụ e kwuru n'elu. Ha emegideghị ibe ha n'ihi ịkpọasị ma ọ bụ isi ike, ha

esoghịkwa onwe ha. As-Sahabat al-kiram na-akọwa ayat na hadith na itinye ijtihad maka izigara ndị ohu ya ozi okpukpe nke Allahu ta'ala bụ ngọzi dị ukwuu Ya n'ebe Umma (Ndị Alakụba) a na ọmịiko Ya maka onye amụma ya ọ hụrụ n'anya, Muhammad ''alaihis-salam''. Kor'an al-kerim na-ekwupụta na ndị Sahabat al-kiram siri ike n'ebe ndị na-ekweghị ekwe nọ mana ha dị nro ma na-ahụ ibe ha n'anya, na ha na-arụ ọrụ nke ọma, nakwa na ha na-atụ anya ihe niile na Paradaịs n'aka Allahu ta'ala. Ijtihad ha niile, bụ nke e rutere ijma' na ya, ziri ezi. E nyere ha niile thawab ebe eziokwu bụ naanị otu.

"Ndị kasị elu mgbe Sahabat al-kiram gasịrị bụ ndị Alakụba hụrụ ha ma zụọ ha na suhba ha. A na-akpọ ha ndị Tabi'in. Ha nwetara ihe ọmụma okpukpe ha site na Sahabat al-kiram. Ndị kachasị elu na-esote Tabi'in bụ ndị Alakụba hụrụ Tabi'in ma zụọ ha na suhba ha. A na-akpọ ha **Taba'-at-Tabi'in**. N'ime ndị mmadụ na-abịa n'ime narị afọ ndị gachara ruo Ụbọchị Ikpe, kasị elu na ndị kacha mma bụ ndị na-eme mgbanwe na ha, mụta nkuzi ha ma na-agbaso ha. N'etiti ndị ikom nwere ikike okpukpe na-abịa mgbe Salaf as-salihin gasịrị, onye nwere ọgụgụ isi na onye maara ihe nke okwu ya na omume ya kwekọrọ na nkuzi nke Rasulullah na Salaf as-salihin, bụ ndị na-adighị ahapụ ụzọ ha na nkwenkwe na omume, na onye. anaghị agafe oke nke Islam, agaghị atụ egwu nlelị ndị ọzọ. Ọ gaghị adaba na nduhie ha. Ọ gaghị ege ntị n'okwu ndị na-amaghị ihe. Ọ ga-eji uche ya pụọ na Madhhab anọ nke ndị imam mujtahid. Ndị Alakụba ga-achọtarịrị ọka mmụta dị otu ahụ, jụọ ya ma mụta ihe ha na-amaghị ma kwesị ịgbaso ndụmọdụ ya n'ihe niile ha na-eme n'ihi na onye ọka mmụta dị na nke a ga-amata ma mee ka ndị mmadụ mara ọgwụ ime mmụọ nke Allahu ta'ala kere iji chebe ndị ohu ya ka ha ghara imehie ihe na ime ka ha na-eme ihe ziri ezi mgbe niile; ya bụ, ọ ga-amata ọgwụgwọ maka mkpụrụ obi. Ọ ga-agwọ ndị ara na ndị na-amaghị ihe. Ọka mmụta a ga-agbaso Islam n'ihe nile ọ na-ekwu, na-eme, na ndị kwere. Nghọta ya ga-adị mma mgbe niile. Ọ ga-aza ajụjụ ọ bụla nke ọma. Allahu ta'ala ga-amasị ọrụ ya niile. Allahu ta'ala ga-enye nduzi nye ndị na-achọ ụzọ ịhụnanya Ya. Allahu ta'ala ga-echebe ndị nwere okwukwe na ndị na-emezu ihe ndị a chọrọ nke okwukwe, megide mmegbu na nsogbu. Ọ ga-eme ka ha nweta nwa, obi ụtọ na nzọpụta. N'ihe niile ha na-eme, ha ga-adị jụụ na nkasi obi. N'Ụbọchị Mbilite n'Ọnwụ, ha na Ndị Amụma, ndị Siddik, Ndị Nwụrụ N'ihi Okpukpe na ndị Alakụba Salih (raara onwe ha nye) ga-anọ.

"N'agbanyeghị na narị afọ ọ bụla, ọ bụrụ na onye nwere ọnọdụ okpukpe adighị agbaso nkwupụta nke onye amụma na ndị Sahabba ya, ma ọ bụrụ na

okwu ya, omume ya na nkwenkwe ya ekwenyeghị na nkuzi ha ma ọ bụrụ na ọ na-agbaso echiche nke ya ma gafere oke nke ya. Islam, ọ bụrụ na ọ gafere Madhhab anọ na sayensị nke ọ na-enweghị ike ịghọta, a ga-ekpe ya ikpe dị ka onye rụrụ arụ nwere ọnọdụ okpukpe. Allahu ta'ala emechiela obi ya. Anya ya apụghị ịhụ ụzọ ziri ezi. Ntị ya enweghị ike ịnụ okwu ziri ezi. A ga-ata ya ahụhụ dị ilu n'ụwa. Allahu ta'ala adịghị amasị ya. Ụdị ndị dị otu a bụ ndị iro ndị amụma. Ha chere na ha nọ n'ụzọ ziri ezi. Omume nke ha na-amasị ha. Otu ọ dị, ha bụ ndị na-eso ụzọ Setan. Ọ bụ ole na ole n'ime ha na-abata n'uche ma maliteghachi n'ụzọ ziri ezi. Ihe ọ bụla ha na-ekwu na-adị ka ọ dị mma, na-atọ ụtọ ma ọ bụ bara uru, mana ihe niile ha chere na ihe ndị yiri ya bụ ihe ọjọọ. Ha na-eduhie ndị nzuzu na-edu ha n'ime nduhie na ila n'iyi. Okwu ha na-egbuke egbuke na enweghị ntụpọ dị ka mmiri oyi si na mbara igwe, ma, n'anyanwụ nke eziokwu, ha na-agbaze. Ndị ajọ mmadụ ndị a nwere ọnọdụ okpukperechi, ndị Allahu ta'ala mechiri obi ha ma mechie ha, bụ ndị a na-akpọ **ahl al-bid'a** ma ọ bụ **ndị la-madhhabi** nwere ọnọdụ okpukperechi. Ha bụ ndị nkwenkwe na omume ha adabaghị na Kor'an al-kerim, na hadith ash-sherif ma ọ bụ na ijma' al-Umma. N'ịbụ ndị si n'ụzọ ziri ezi pụọ n'onwe ha, ha na-eduhie ndị Alakụba n'ịla n'iyi, kwa. Ndị na-eso ha ga-ejedebe na Ọkụ Mmụọ. Enwere ọtụtụ ndị jụrụ okwukwe dị otu ahụ n'oge ndị Salaf as-salihin na ndị ikom nwere ikike okpukpe nke bịara n'azụ ha. Ịdị adị ha n'etiti ndị Alakụba dị ka ọnya [ma ọ bụ kansa] n'otu akụkụ nke ahụ. Ọ gwụla ma ewepụghị ọrịa ahụ, akụkụ ahụ dị mma agaghị agbanarị ọdachi ahụ. Ha dị ka ndị ọrịa na-efe efe na-emetụta. Ndị ha na ha na-akpakọrịta ga-emerụ ahụ. Anyị aghaghị izere ha ka anyị ghara imerụ ha ahụ."

N'ime ndị rụrụ arụ, ndị jụrụ okwukwe bụ ndị nọ n'ọkwa okpukpe, Ibn Taymiyya bụ ihe kacha emerụ ahụ. N'akwụkwọ ya, karịsịa na **al-Wasita**, o kwenyeghị na ijma' al-Muslimin, megidere nkwupụta doro anya na Kor'an al-kerim na hadith ash-sherif, ma ghara ịgbaso ụzọ nke Salaf as-salihin. N'ịgbaso uche ya nwere nkwarụ na echiche rụrụ arụ, ọ banyere n'ịjụ okwukwe. Ọ bụ nwoke maara ihe nke ukwuu. Allahu ta'ala mere ka ọmụma ya bụrụ ihe kpatara ịjụ okwukwe na mbibi ya. Ọ gbasoro ọchịchọ nke onwe ya. Ọ gbalịrị ịgbasa echiche ụgha ya na nke ịjụ okwukwe n'aha eziokwu.

Nnukwu ọka mmụta Ibn Hajar al-Makki 'rahmatullahi ta'ala 'alaih' dere n'akwụkwọ ya bụ **Fatawa al-hadithiyya**:

"Allahu ta'ala mere Ibn Taimiyya daa n'ime nduhie na mbibi. O mere ka ọ kpuo isi na ntị chiri. Ọtụtụ ndị ọka mmụta gwara na omume ya rụrụ

arụ nakwa na ihe o kwuru bụ ụgha, ha jikwa akwụkwọ gosi ya. Ndị na-agụ akwụkwọ nke nnukwu ndị ọka mmụta Islam Abu Hasan as-Subki, nwa ya nwoke Taj-ad-din as-Subki na Imam al-'Izz ibn Jama'a, na ndị na-amụ okwu kwuru ma dee na nzaghachi nye ya site na Shafi'i, Maliki na ndị ọka mmụta Hanafi bi n'oge ya, ga-ahụ nke ọma na anyị ziri ezi.

"Ibn Taimiyya kwutọọ ma tụkwasị ndị mmụta Tasawwuf okwu ọjọọ. Ọzọkwa, ọ laghị azụ ịwakpo Hadrat 'Umar na Hadrat 'Ali, ndị bụ ogidi nkwado nke Islam. Okwu ya jupụtara n'ụkpụrụ na iwu nke ịdị mma, ọ tụkwara akụ ọbụna n'ọnụ Ọ na-akọcha ndị ọka mmụta nke ụzọ ziri ezi dị ka ndị na-ejide bid'a, ndị jụrụ okwukwe na ndị na-amaghị ihe.

"O kwuru, sị: 'E tinyere echiche rụrụ arụ nke ndị ọka ihe ọmụma Gris na-ekwetaghị na Islam n'akwụkwọ ndị ukwu nke Tasawwuf,' ma gbalịsie ike igosipụta ya na echiche ya na-ezighị ezi, nke jụrụ okwukwe. Ụmụ okorobịa ndị na-amaghị eziokwu nwere ike iduhie site n'okwu ya na-anụ ọkụ n'obi, nke aghụghọ. Dịka ọmụmaatụ, ọ na-ekwu, sị:

'Ndị ikom Tasawwuf na-ekwu na ha na-ahụ Lawh al-mahfuz.[87] Ụfọdụ ndị ọka ihe ọmụma, dị ka Ibn Sina (Avisinna), na-akpọ ya an-nafs al-falakiyya. Ha na-ekwu na mgbe mkpụrụ obi mmadụ ruru izu oke, mkpụrụ obi na-ejikọta an-nafs al-falakiyya ma ọ bụ al-'aql al-fa'al mgbe ọ na-amụ anya ma ọ bụ na-ehi ụra, na mgbe mkpụrụ obi mmadụ jikọtara ya na ihe abụọ ndị a, nke na-eme ka ihe niile na-eme n'ụwa, ọ na-amata ihe ndị dị n'ime ha. Ndị ọka ihe ọmụma Gris ekwughị ihe ndị a. Ibn Sina na ndị dị ka ya kwuru ihe ndị ahụ, ndị bịara mechaa. Ọzọkwa, Imam Abu Hamid al-Ghazali, Muhyiddin ibn al-'Arabi na onye ọka ihe ọmụma Andalushiya bụ Qutb ad-din Muhammad ibn Sa'bin kwuru ụdị okwu a. Ha bụ okwu ndị ọka ihe ọmụma. Ihe ndị dị otu ahụ adighị na Islam. Site na arụmụka ndị a, ha si n'ụzọ ziri ezi pụọ. Ha ghọrọ mulhid dị ka ndị mulhid ndị a na-akpọ ndị Shi'a, ndị Isma'iliyya, ndị Qaramiti na ndị Batini. Ha hapụrụ ụzọ ziri ezi nke ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna na ndị ọka mmụta na (sayensị a na-akpọ) Hadith na ndị Sunni ndị Tasawwuf dị ka Fudayl ibn 'Iyad. Ka ha na-abanye n'ime nka ihe ọmụma n'otu akụkụ, ha lụrụ ọgụ megide igwe dị ka Mu'tazila na Kuramiyya n'aka nke ọzọ. Ndị Tasawwuf dị otu atọ: otu nke mbụ na-agbaso Hadith na Sunna. Otu nke abụọ bụ ndị jụrụ okwukwe dịka Kuramiyya. Otu nke atọ bụ

(87) Maka nkọwa zuru ezu banyere **Lawh al-mahfuz**, lee isi nke iri atọ na isii na nke **Obi Ụtọ Na-adighị Agwụ Agwụ**, III.

ndị na-eso akwụkwọ nke **Ikhwan as-safa** na okwu Abu-l-Hayyan. Ibn al-'Arabi na Ibn Sa'bin na ihe ndị ọzọ nakweere okwu ndị ọka ihe ọmụma ma mee ha okwu nke ndị ikom Tasawwuf. Akwụkwọ Ibn Sina **Akhir al- isharat 'ala maqami-l-'arifin** nwere ọtụtụ okwu ndị dị otu ahụ.

Ọzọkwa, al-Imam al-Ghazali kwuru otu okwu ahụ n'ụfọdụ akwụkwọ ya, dịka **al-Kitab al-madnun** na **Mishkat al-anwar**. N'ezie, enyi ya, Abu Bakr ibn al-'Arabi, gbalịrị ịzọpụta ya na ya site n'ikwu na ya abanyela na nka ihe ọmụma, ma ọ dara. N'aka nke ọzọ, al-Imam al-Ghazali kwuru na ndị ọka ihe ọmụma bụ ndị na-ekweghị ekwe. Na ngwụcha ndụ ya, ọ gụrụ [**Sahih** nke] al-Bukhari. Ụfọdụ kwuru na nke a mere ka ọ kwụsị echiche ndị o dere. Ụfọdụ ndị ọzọ kwuru na ọ bụ al-Imam al-Ghazali ka e nyere okwu ndị ahụ iji kwutọọ ya. Enwere akụkọ dị iche iche gbasara al-Imam al-Ghazali na nke a. Muhammad Mazari, ọka mmụta Maliki gụrụ akwụkwọ na Sisili, Tọtushi, ọka mmụta Andalushiya, Ibn al-Jawi, Ibn 'Uqail na ndị ọzọ kwuru ọtụtụ ihe.'

"Nkwupụta ndị e hotara n'elu site na Ibn Taimiyya na-egosi echiche ọjọọ ya banyere ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna nke ọma. Ọ tụbara ụdị mgbakasị ahụ n'isi ọbụna ndị kasị ukwuu nke Sahabat al-kiram. Ọ kparịrị ọtụtụ ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna dịka ndị jụrụ okwukwe. Ka ọ dị ugbu a, dị ka ọ na-akparị nnukwu Wali na **qutb al-'arifin** Hadrat Abu 'l-Hasan ash-Shadhili n'ihi akwụkwọ ya **Hizb al-kebir** na **Hizb al-bakhr** wee tụkwasị ndị ukwu Tasawwuf mkparị dị otu ahụ. dị ka Muhyiddin Ibn al-'Arabi, 'Umar ibn al-Farid, Ibn Sab'in na Hallaj Husain ibn Mansur, ndị ọka mmụta n'oge ya kwuputara n'otu olu na ọ bụ onye mmehie na onye jụrụ okwukwe. N'ezie, e nwere ndị ọka mmụta na-enye fatwa na-ekwu na ọ bụ onye ekweghị ekwe.[88] Akwụkwọ ozi e degaara Ibn Taimiyya na 705 A.H. (1305) na-agụ, sị: 'O nwanne m onye Alakụba, onye na-ewere onwe ya dị ka nnukwu ọka mmụta na imam nke oge a! Ahụrụ m gị n'anya n'ihi Allah. Ewepụrụ m ndị ọka mmụta na-emegide gị. Ma ịnụ okwu gị na-adighị mma n'anya agbagwojuwo m anya. Onye amamihe ọ na-enwe obi abụọ na abalị na-amalite mgbe anyanwụ dara? Ị kwuru na ị nọ n'ụzọ ziri ezi na ị na-eme al-amr-u-bi-l-ma'ruf wa-n-nahyi 'ani-l-munkar. Allahu ta'ala maara ihe ebumnobi

(88) Onye mmụta Islam miri emi 'Abd al-Ghani an-Nabluai dere aha ndị isi Tasawwuf a na ibe narị atọ na iri isii na atọ na narị atọ na iri asaa na atọ nke akwụkwọ ya **al-Hadiqat an-nadiyya** wee gbakwụnye na ha bụ Awliya' na ndị na-ekwu okwu ọjọọ. n'ime ha bụ ndị na-amaghị ihe na ndị na-amaghị.

na ebumnobi gị bụ. Mana ikhlas nke onye a na-aghọta site n'omume ya. Omume gị akwapụwo ihe mkpuchi n'okwu gị. "Nkwupụta ndị e hotara n'elu site na Ibn Taimiyya na-egosi echiche ọjọọ ya banyere ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna nke ọma. Ọ tụbara ụdị mgbakasị ahụ n'isi ọbụna ndị kasị ukwuu nke Sahabat al-kiram. Ọ kparịrị ọtụtụ ndị ọka mmụta Ahl as-Sunna dịka ndị jụrụ okwukwe. Ka ọ dị ugbu a, dị ka ọ na-akparị nnukwu Wali na qutb al-'arifin Hadrat Abu 'l-Hasan ash-Shadhili n'ihi akwụkwọ ya Hizb al-kebir na Hizb al-bakhr wee tụkwasị ndị ukwu Tasawwuf mkparị dị otu ahụ. dị ka Muhyiddin Ibn al-'Arabi, 'Umar ibn al-Farid, Ibn Sab'in na Hallaj Husain ibn Mansur, ndị ọka mmụta n'oge ya kwuputara n'otu olu na ọ bụ onye mmehie na onye jụrụ okwukwe. N'ezie, e nwere ndị ọka mmụta na-enye fatwa na-ekwu na ọ bụ onye ekweghị ekwe. Akwụkwọ ozi e degaara Ibn Taimiyya na 705 A.H. (1305) na-agụ, sị: 'O nwanne m onye Alakụba, onye na-ewere onwe ya dị ka nnukwu ọka mmụta na imam nke oge a! Ahụrụ m gị n'anya n'ihi Allah. Ewepụrụ m ndị ọka mmụta na-emegide gị. Ma ịnụ okwu gị na-adighị mma n'anya agbagwojuwo m anya. Onye amamihe ọ na-enwe obi abụọ na abalị na-amalite mgbe anyanwụ dara? Ị kwuru na ị nọ n'ụzọ ziri ezi na ị na-eme al-amr-u-bi-l-ma'ruf wa-n-nahyi 'ani-l-munkar. Allahu ta'ala maara ihe ebumnobi na ebumnobi gị bụ. Mana ikhlas nke onye a na-aghọta site n'omume ya. Omume gị akwapụwo ihe mkpuchi n'okwu gị.

N'ịbụ ndị ndị na-eso ụzọ ndụ ha ghọgburu na ndị okwu ha na-enweghị ntụkwasị obi, ọ bụghị naanị na ị mejọrọ ndị dị ndụ n'oge gị kamakwa na-akparị ndị nwụrụ anwụ dị ka ndị na-ekweghị ekwe. N'ịbụ ndị enweghị afọ ojuju na ịwakpo ndị nọchiri Salaf as-salihin, ị kwutọọla ndị Sahabat al-kiram, ọkachasị ndị kacha ukwuu. Ị pụghị iche n'echiche ụdị ọnọdụ ị ga-abụ mgbe ndị ukwu ahụ na-achọ ikike ha n'ụbọchị mbilite? Na ikpo okwu nke Jami' al-jabal na obodo Salihiyya, ị kwuru na Hadrat 'Umar 'radiy-Allahu ta'ala 'anh' nwere ụfọdụ okwu na-ezighị ezi na ọdachi. Gịnị bụ ọdachi ndị ahụ? Olee otu ọtụtụ ọdachi ndị dị otu ahụ ndị Salaf as-salihin kọọrọ gị? Ị na-ekwu na Hadrat 'Ali' radiy-Allahu ta'ala 'anh' nwere ihe karịrị narị atọ njehie. Ọ bụrụ na ọ bụ eziokwu maka Hadrat 'Ali, enwere ike ịnwe otu ebe ị ziri ezi, gịnị mezie? Ugbu a, m na-amalite imegide gị. M ga-agbalị ichebe ndị Alakụba megide ajọ omume gị, n'ihi na ị gabigara oke. Ahụhụ gị erutela ndị niile dị ndụ na ndị nwụrụ anwụ. Ndị kwere ekwe ga-ezere ihe ọjọọ unu.'

"Taj ad-din as-Subki depụtara ihe ndị Ibn Taimiyya ekwenyeghị na Salaf as-salihin, dịka ndị a:

1- Ọ sịrị: 'Talaq (ịgba alụkwaghịm dị ka Islam nyere iwu) adịghị adị n'ezie; [ọ bụrụ na o mee,] ọ dị mkpa ka a kwụọ kaffara (nke a na-akwụ ụgwọ) maka iyi.' Ọ dịghị nke ọ bụla n'ime ndị ọka mmụta Islam bịara n'ihu ya kwuru na a ga-akwụ kaffara. (89)

2- Ọ sịrị: 'Ọ dịghị mkpa ime qada maka namaz nke a kpachaara anya wepụ.'

3- Ọ sịrị: 'Ọ bụ mubah (ekwe omume) ka nwanyị haid na-eme tawaf nke Ka'ba. [Ọ bụrụ na ọ mee] ọ gaghị akwụ ụgwọ kaffara.'

4- O kwuru, sị: 'Otu talaq e nyere n'aha talaq atọ ka bụ otu talaq.' Otu ọ dị, tupu o kwuo otu ahụ, o kwuru ugboro ugboro ruo ọtụtụ afọ na ijma' al-Muslimin ekwughị otu ahụ.

5- Ọ sịrị: 'Ụtụ isi na-ekwekọghị na Islam bụ halal maka ndị na-achọ ha.'

6 - 'Mgbe a na-anakọta ụtụ n'aka ndị ahịa, ha na-eguzo maka zakat ọ bụrụgodị na e bughị ha n'obi [maka zakat]," ka o kwuru.

7 - Ọ sịrị: 'Mmiri anaghị aghọ najs mgbe oke ma ọ bụ ihe ndị yiri ya nwụrụ n'ime ya.'

8 - Ọ sịrị: 'Ọ kwere ka onye bụ junub nwere ike na-eme namaz ihe efu na-emeghị mgbaghara n'abalị.'

9 - Ọ sịrị: 'A naghị echebara ọnọdụ nke **waqif** (onye na-etinye ihe onwunwe dị ka waqf) echiche'(90)

10 - Ọ sịrị: 'Onye ekwetaghị na ijma' al-umma anaghị aghọ onye na-ekweghị ekwe ma ọ bụ onye mmehie.

11- O kwuru, sị: 'Allahu ta'ala bụ mahall-i hawadith na-mejupụta nke ahụ na-abịakọta ọnụ.'

12- O kwuru, sị: 'E kere Kor'an al-kerim n'ime Dhat (mmasị, mmadụ) nke Allahu ta'ala.'

13- O wee sị: 'Alam ahụ, ya bụ, ihe niile e kere eke na-adịru mgbe ebighị ebi n'ụdị ha.

14 - Ọ sịrị: 'Allahu ta'ala ga-eke ihe ọma.'

15- Ọ sịrị: 'Allahu ta'ala nwere ahụ na ntụziaka; Ọ na-agbanwe ọnọdụ Ya.'

---

(89) A kọwapụtara 'Talaq' ma kọwaa n'ụzọ zuru ezu na isi nke iri na ise nkeji isii, na n'isi nke isii nkeji ise, nke nke **Obi Ụtọ Na-Adịghị Agwụ Agwụ**.

(90) [2] Biko lee isi nke iri anọ na anọ nke nkeji nke ise nke **Obi Ụtọ Na-Adịghị Agwụ Agwụ** maka 'waqf', 'waqif', wdg.

16- O wee sị: 'Ọkụ Mmụọ abụghị ebighị ebi; ọ ga-apụ n'ikpeazụ.'

17- Ọ gọnarị eziokwu ahụ na Ndị Amụma enweghị mmehie.

18 - O kwuru, sị: 'Rasulullah 'sall-Allahu ta'ala 'alaihi wa sallam' adighị iche na ndị ọzọ. Ọ pụghị ikpe ekpere site na arịrịọ ya.'

19 - Ọ sịrị: 'Ọ bụ mmehie ịga Medina n'ebumnobi ileta Rasulullah.'

20 - Ọ sịkwara: 'Ọ bụ ihe ọjọọ ịga ebe ahụ ịrịọ shafa'a (arịọchia)'.

21 O wee sị: 'Akwụkwọ **Tawrat** na **al-Injîl** adighị iche n'okwu. Ihe ha pụtara dị iche.'

"Ụfọdụ ndị ọka mmụta kwuru na ọtụtụ n'ime okwu ndị ahụ e hotara n'elu abụghị nke Ibn Taymiyya, ma ọ dighị onye gọrọ agọ n'okwu ya na Allahu ta'ala nwere ntụziaka na e mere ya site na irighiri ihe na-agbakọta ọnụ.

Agbanyeghị, e kwupụtara site na nkwenye na ọ bara ọgaranya na 'ilm, na jalala na diyana. Onye nwere fiqh, ihe ọmụma, ikpe ziri ezi na ezi uche ga-ebu ụzọ leba anya n'okwu wee jiri akọ kpebie ya. Karịsịa, ikpe ekweghị ekwe ma ọ bụ ndapụ n'ezi ofufe ma ọ bụ ịjụ okwukwe nke onye Alakụba ma ọ bụ na a ga-egburịrị ya chọrọ nleba anya nkenke na nlebara anya zuru oke. "

N'oge na-adịbeghị anya ọ bụrụla ejiji ińomi Ibn Taymiyya. Ha na-agbachitere ihe odide ụgha ya ma bipụtaghachi akwụkwọ ya, ọkachasị al-Wasita ya. Site na mmalite ruo ọgwụgwụ, akwụkwọ a juputara na echiche ya na-ekwenyeghị na Kor'an al-kerim, hadith ash-sherif na ijma' al-Muslimin. Ọ na-akpalite nnukwu fitna na adighị n'otu n'etiti ndị na-agụ akwụkwọ ma na-ebute iro n'etiti ụmụnna. Ndị Wahabbia nọ n'India na ndị na-amaghị okpukpe ụgha bụ ndị ejidere n'ọnya ha na mba ndị Alakụba ndị ọzọ emewo Ibn Taymiyya ọkọlọtọ nye onwe ha ma nye ya aha dị ka 'Nnukwu Mujtahid' na 'Shaikh al-Islam.' Ha na-anabata echiche ụgha ya na akwụkwọ ndị rụrụ arụ n'aha okwukwe na iman. Maka ịkwụsị ugbu a dị egwu, nke na-eweta adighị n'otu n'etiti ndị Alakụba ma kwatuo Islam site n'ime, anyị ga-agụ akwụkwọ ndị bara uru nke ndị ọka mmụta nke Ahl as-Sunna dere nke na-agbagha ma mebie ndị jụrụ okwukwe a na akwụkwọ. N'ime akwụkwọ ndị a, akwụkwọ Arabic bụ Shifa as-siqam fi ziyarat-i-khayri-l-anam nke nnukwu imam na ọka mmụta mmụta miri emi Taqi ad-din as-Subki 'rahmatullahi ta'ala 'alaih' dere na-ebibi ozizi ụgha nke Ibn Taymiyya. echiche, na-ewepụ akụkụ ya ma kpughee isi ike ya. Ọ na-egbochi ịgbasa ebumnobi ọjọọ ya na nkwenkwe ụgha ya.

NK ỌWA NKỌWA

Enwere ike ịmụta ihe metụtara **Tasawwuf** site na **Maktubat** nke Hadrat Ahmad al-Faruqi as-Sirhindi.

-adillat ash-Shar'iyya: isi mmalite nke Islam anọ: **al-Kor'an al-kerim**, **hadith-ash-sherif**, **ijma' al-Umma** na **qiyas al-fuqaha'**.

ahl: ndị mmadu; **Ahl al-Bayt**, ndị ikwu Onye Amụma ozugbo: (dị ka ọtụtụ ndị **ọka mmụta Islam** siri kwuo) 'Ali (nwa nwanne nna na ọgọ nwoke mbụ), Fatima (nwa nwanyị), Hasan na Husain (ụmụ ụmụ); **Ahl as-Sunna (t) wa-l-Jama'a**.

a'immat al-madhahib: ọtụtụ nke imam al-madhab.

Allah: Allahu akbar, Allahu ta'ala, Allah onye ụdị ọ bụla nke ịdị elu dịịrị ya.

Amin: (ka **Allahu ta'ala**) "Nabata ekpere m."

-amru bi-l-ma'ruf (wa-n-nahyu 'ani 'l-munkar): ọrụ ịkụziri iwu **Allahu ta'ala** (na igbochi ma ọ bụ ime ka ndị ọzọ mee ihe mgbochi Ya).

-Ansar: Ndị Medinaị nabatara Islam tupu e merie Mekka.

'aqa'id: okwukwe, nkwenye, ụkpụrụ nkwenye, nkwenye.

'Arafat: oghere dị kilomita iri abụọ na anọ n'ebe ugwu Mekka.

'arif: onye **'alim** maara ihe ga-ekwe omume ịmara nke **ma'rifa**. Lee **'ma'rifa'**.

-'Arsh: njedebe nke okwu dị n'akụkụ mbara igwe asaa na **Kursi** nke na-enweghị mbara igwe nke asaa na n'ime 'Arsh.

As-hab al-kahf: Ndị Kwere Ekwe asaa (n'ime ọgba dị na Tasọs) bụ ndị nwetara ọkwa dị elu n'ihi njem ha gara n'ebe ọzọ ka ha ghara ịdaba n'okwukwe ha, mgbe ndị na-ekweghị ekwe wakporo ala ha.

-Basmala: nkebi ahịrịokwu Arabik "Bismi-llahi-r-Rahman-ir-Rahim" (N'aha Allah Onye Obiebere, Onye Na-eme ebere).

Batini: onye na-eso ozizi nduhie Batiniyya.

-Fadila, -Wasila: akara ule abụọ kacha elu na Paradaịs.

faqih: (ọtụtụ: **fuqaha'**) ọka mmụta gbasara **Fiqh; fuqaha' as-sab'a**.

fard: (omume, agwa, okwu) nke **Allahu** nyere n'iwu **ta'ala** in **al-Kor'an al-kerim**.

fatwa: i) ijtihad (nke **mujtahid**): ii) nkwubi okwu (nke **mufti**) sitere n'akwukwo nke **Fiqh** ma anabataghi ihe egosighi na ha ma obu na o kweghi; Azịza ndị ọka mmụta Islam nyere ajụjụ okpukpe.

Fiqh: ihe ọmụma gbasara ihe ndị Alakụba kwesịrị ime na ha ekwesighị ime; **'ibadat, a'mal**.

fitna: mgbasa ozi na omume na-emerụ ndị Alakụba na Islam.

ghusl: ịsacha ahụ dum dịka akọwara na **Fiqh**.

hadith (sherif): i) okwu Onye Amụma; **al-Hadith ash-sherif**, hadith niile n'ozuzu; ii) sayensị ma ọ bụ akwụkwọ nke Hadith; **hadith sahih**, hadith nke ebutere nke ọma, bụ eziokwu dịka ọnọdụ ndị ọka mmụta nke Hadith tọrọ si dị.

Hadrat: aha nkwanye ugwu ejiri n'ihu aha ndị amụma na ndị ọka mmụta islam.

halal: (omume, ihe) ekwenyere na Islam.

Hanafi: (onye otu) nke **Madhhab** nke Abu Hanifa hiwere.

Hanbali: (onye otu) nke **Madhhab** nke Imam Ahmad ibn Hanbal hiwere.

haram: (omume, ihe) amachibidoro na Islam.

-Hijaz: mpaghara dị na Arab Peninsula n'ụsọ oke osimiri Uhie ebe Mekka na Medina dị. ijaza: diplọma na-agba akaebe nye ikike onye njide na ihe ọmụma Islam.

ijma' (al-Umma, al-Muslimin): ndị **Sahabat al-kiram** na ndị **Tabi'un** na-emekarị omume ma ọ bụ otu otu mkpebi n'okwu; ịdị n'otu ma ọ bụ nkwenye dị otu ahụ.

ijtihad: (nke putara ma obu nkwubi okwu **mujtahid** weputara) igbali ighota ihe ezoro ezo na **ayat** ma obu **hadith**.

Ibahati: ndị mmadụ, dịka ọmụmaatụ. ndị Wahhabi, ndị na-ekwu **'halal'** banyere igbu ma ọ bụ nara ndị Alakụba n'ụzọ na-ezighị ezi, nke bụ **haram**.

ikhlas: (ịdị mma, ebumnuche ma ọ bụ ọnọdụ) ime ihe niile naanị maka **Allahu ta'ala**.

'ilm: (ngalaba) ihe ọmụma; **'Ilm; 'ilm al-hal:** (akwụkwọ) nkuzi Islam (nke otu **Madhhab**) nyere iwu ka onye Alakụba ọ bụla mụta; **'ilm al-kalam:** ihe ọmụma nke **iman**; **al-'ilm al-ladunni:**

ihe ọmụma sitere n'ike mmụọ nsọ nke **Allahu ta'ala** n'obi **Awliya'**.

imam: i) miri **'alim**; onye nchoputa nke **Madhhab (imam al-madhhab, mujtahid imam)**, **al-Imam al-a'zam**, ii) onye ndu na namaz na jama'at; iii) onye ndu okpukperechi.

insha-Allah: "Ọ bụrụ na **Allahu ta'ala** chọrọ".

istighfar: na-arịọ Allahu ta'ala maka mgbaghara.

jalala: ịdị ukwuu.

jama'a: obodo; ozu ndị Alakụba (ma e wezụga **imam**) na ụlọ alakụba; ndị enyi; otu; **namaz na Jama'a**.

junub: steeti onye Alakụba chọrọ **ghusl**.

-Ka'ba: nnukwu ụlọ a **gọziri agọzi** na nnukwu ụlọ alakụba dị na Mekka. kalimat: okwu ma ọ bụ nkwupụta.

karama: (ọtụtụ: **-at**) ọrụ ebube nke **Allahu ta'ala** rụrụ site na **Wali**.

Karim: Ọ dị mma.

khutba: nkuzi nke **imam** na-ekpe n'elu ikpo okwu na ekpere Fụraịde na nke Islam, nke a ga-agụ n'asụsụ Arabic n'ụwa nile (mmehie ma ọ bụrụ na a na-agụ ya n'asụsụ ọzọ).

-Kursi: lee **'Arsh**.

-Madinat al-munawwara: obodo Medina nwere ihe.

-Mahshar: Ikpe ikpe-azụ.

-Makkat al-Mukarrama: obodo a na-asọpụrụ nke Mekka.

makruh: (ime ihe, ihe) na-ekwesighị ekwesị, Onye Amụma na-adighị amasị ma na-ezere.

Maliki: (onye otu) nke **Madhhab** nke Imam Malik hiwere.

mandub: (omume, ihe) nke na-eweta **thawab** ma ọ bụrụ na emee, ma ọ bụghị mmehie ma ọ bụrụ na ewepụrụ ma ọ bụ **kufr** ma ọ bụrụ na-amasighị; **adab**, mustahab.

ma'rifa: ihe omuma, nke sitere n'obi **Awliya'**, banyere **Dhat** na **Sifat** nke **Allahu ta'ala**.

Miladi: nke Oge Ndị Kraịst; nke kalenda Gregọri.

minbar: elu pulpit n'ụlọ alakụba ji steepụ rigoro, ebe a na-agụ **khutba**.

mu'amalat: ngalaba nke **Fiqh.**

mubah: (omume, ihe) enyeghị iwu ma ọ bụ machibidoro iwu; ekwe.

mudarris: prọfesọ na madrasa (ụlọ akwụkwọ Islam ma ọ bụ mahadum).

mufassir: ọkachamara **'alim** nke **tafsir**.

mufti: nnukwu **alim** nyere ikike inye **fatwa**.

-Muhajirun: Ndị Mekka bụ ndị nabatara Islam tupu e merie Mekka.

mu'jiza: ọrụ ebube nke **Allahu ta'ala** rụrụ site n'aka Onye Amụma.

mujtahid: nnukwu **'alim** nwere ike were **ijtihad**; **mujtahid imam**, **mujtahid mufti**.

munafiq: otu onye n'ọdịdị onye Alakụba mana ọ na-agọnarị Islam; onye ihu abụọ.

murshid: ndu, onye nduzi.

mutashabih: (nke **ayat** ma ọ bụ **hadith**) nwere ihe enweghị nghọta, zoro ezo; **mutashabihat**.

-Mushabbiha: ndị kwenyere na **Allahu ta'ala** bụ ihe onwunwe.

najs: ihe na-adighị ọcha okpukpe.

nafs: ike dị n'ime mmadụ nke chọrọ ka ọ merụọ onwe ya n'ụzọ okpukpe.

nass: (okwu izugbe maka) **ayat** ma ọ bụ **hadith**; nke **Nass**.

qada': ịrụ ọrụ, mgbe oge a kara aka gwụchara, nke **'ibada** nke emebeghị n'oge a kara aka.

qibla: ntụziaka ahụ tụgharịrị n'oge ofufe (na Islam, n'ebe **Ka'ba**).

qiyas (al-fuqaha'): ihe atụ; (nkwubi okwu nke **mujtahid** sere site n'ụzọ) iji ma ọ bụ atụnyere ihe ekwughị nke ọma na **Nass** na **ijma'** na nke yiri nke ahụ ekwuru nke ọma; (n'ụdị nke) **ijtihad**.

qutb al-'arifin: Wali nke kacha elu.

Rabb: Allahu ta'ala, Onye Okike na "Onye Nkuzi."

Ramadan: ọnwa dị nsọ na kalenda ndị Alakụba.

rasul: (ọtụtụ: **rusul**,), Onye Ozi, Onye Amụma; (**Rasul-Allah**), Muhammad, Onye Amụma nke Allahu ta'ala.

riyada: emela ihe ndị **nafs** na-amasi amasi; ihe ike.

Sahaba: obodo nke ndị kwere na hụ Onye Amụma; **as-Sahabat al-kiram**, ndị enyi nke **Rasulullah**.

salam: i) ekele, udo, oma; ii) akpaokwu "Assalamu 'alaikum wa rahmatullah" kwuru na njedebe nke **salat**.

salih: (ọtụtụ: **sulaha'**) onye na-asọpụrụ Chineke ma na-ezere mmehie.

Shafi'i: (onye otu) nke **Madhhab** nke al-Imam ash-Shafi'i hiwere.

Shaikh al-Islam: Onye isi ụlọ ọrụ Ihe Islam.

Siddiq: onye kwesịrị ntụkwasị obi nye Onye Amụma; **Wali** nke ọkwa kacha elu.

sufi: muttasawwif, onye a zụrụ azụ wee zuo oke n'usoro nke **Tasawwuf**.

suhba: mkpakọrịta; ụlọ ọrụ nke Onye Amụma ma ọ bụ **Wali**.

sulaha': ọtụtụ: nke **salịh**.

sunna: (omume, ihe) nke ahụ na-enyeghị iwu site na **Allahu ta'ala** na nke a na-eme ma nwee mmasị na Onye Amụma dị ka **'ibada** (enwere **thawab** ma ọ bụrụ na emee, ma ọ bụghị mmehie ma ọ bụrụ na ewepụrụ ya, ma ọ na-akpata mmehie ma ọ bụrụ na ọ na-aga n'ihu. hapụ ya na ekweghị ekwe ma ọ bụrụ na a na-eleda ya anya);

Sunna: i) (ya na **fard**) sunna nile n'ozuzu; ii) (ya na akwụkwọ ma ọ bụ **Koran al-kerim**) **Hadith ash-sherif**; iii) **Fiqh**, Islam.

sura(t): isi nke **al-Kor'an al-kerim**.

taqwa: ịtụ egwu **Allahu ta'ala**; ịhapụ **haram**.

Tasawwuf: ihe omuma na (mgbe emegharia onwe ya na **Fiqh**) omume nke omume nke Onye Amuma nke na-ewusi **iman** ike, na-eme ka omume **Fiqh** di mfe ma na-enye mmadu aka inweta **ma'rifa**.

tawaf: 'ibada nke okirikiri gburugburu **Ka'ba** na Mekka n'oge **hajj**.

tawba: nchegharị; **mee tawba:** rịọ Allahu ta'ala maka mmehie e mere, ma kwe ya nkwa na ọ gaghị eme ha ọzọ.

thawab: (nkeji) ụgwọ ọrụ kwere nkwa na a ga-enye ya n'ụwa nke na-abịa site n'aka **Allahu ta'ala** ka ọ bụrụ ụgwọ ọrụ maka ime na ikwu ihe masịrị ya.

'ulama': ọtụtụ nke **alim**.

umma: Ndị kwere ekwe ndị soro Onye Amụma; **Umma**, umma Alakụba.

wahy: ihe omuma nke **Allahu ta'ala** kpugheere Onye Amụma.

wajib: (omume, ihe) ọ dighị mgbe Onye Amụma wepụrụ ya, ya mere ọ fọrọ nke nta ka ọ bụrụ iwu dị ka **fard** ma ghara ịhapụ ya; **al-Wajib**, **Wajib al-wujud**: N'ịbụ onye ịdị adị ya dị mkpa na adịghị adị ya agaghị ekwe omume.

Wali: (ọtụtụ: **Awliya'**) onye **Allahu ta'ala** huru n'anya ma chebe ya.

Wilaya: Ọnọdụ ịbụ onye Wali.

zuhd: ghara itinye obi ya n'ihe nke uwa; ịhapụ (ọbụna) **mubah**.